

อุทิศนา

จักรธรรมะมัลล
แผ่ธรรมะรังษี
มันหมายจะเสริมศาสน์
ปลอดภัยพินาศ, คง
หากแล้งพระธรรมญาณ
จะครองโลกเป็นอากร
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน
ด้วยเหตุอหังการ
บรรษัทพระพรทองคำ
ตามแนวพระธรรมนำ
เผยแผ่พระธรรมทาน
แปดหมื่นสี่พันนัย

จะหมุนทั่วทั้งธาตุตรี
ตามพระพุทธรูปประสงค์ ฯ
สถาปน์โลกให้อยู่ยัง
เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
อันธพาลกลีบ
ให้ลวลูสเตรัจฉาน ฯ
พิฆาตกันบมีประมาณ
เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
จึงประสงค์ประกอบกรรม
ให้โลกมองม่องพินัย ฯ
ให้ไพศาลพิชิตชัย
อุทิศทั่วทั้งธาตุตรี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

พิมพ์ที่ หจก. การพิมพ์พระนคร ๖๕-๗๑ ถนนบรมเศาสตร์ (แยกถนนบุญศิริ) กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
นางอารี จ้อยทรัพย์เปียม ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๔ โทร. ๒๒๔๒๓๓๗; ๒๒๒๒๖๗๔

ชีวิตที่มีพื้นฐาน
และสิ่งที่เป็นพื้นฐานของชีวิต.
[ชุดหมอนล้อ อันดับ ๕๕]

ศรัทธาบริจาค
ของผู้มาเยี่ยมสวนโมกข์แต่ละปี

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๕,๐๐๐ เล่ม

๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๔

จรรู้จักตัวเอง!

“จรรู้จัก ตัวเอง” คำนี้หมาย
ว่าค้นพบ แก้วได้ ในตัวท่าน
หานอกตัว ทำไม ให้บ่วยการ
ดอกบัวบาน อยู่ในเรา อย่าเขลาไป.
ในดอกบัว มีมณี ที่เอกอุตม์
เพื่อมนุษย์ ค้นหา มาให้ได้
“การตรัสรู้ หรือรู้ สิ่งใดใด
ล้วนมาจาก ความรู้ ตัวเอง”ฯ

พุทธคุณ พุทธคุณ

คำปรารภ

ทูลขอคำปรึกษาหารือ คือ ขุดถนนตัดข้ามจักรพงษ์ ซึ่งเคย
แพร่ ก็โดยมองจะหาญ การก่อกำเนิดแห่งศิลปกรรม เป็นวัตถุ
ประสงค์ ต่อมาแต่ที่โลกเรา จะมีความเจริญ คำนึงถึง
ศิลปกรรม อย่างมั่นคง.

ธรรมะ เป็น ปรัชญาอันดี ของชีวิต, แต่เราสนใจ
กันเพียงมีปัจจัยสี่เท่านั้น สิ้นรับทราบเลย. ชีวิตที่ขาด
ปรัชญาอันดีนั้น เป็น ชีวิตที่ต่ำต้อย และไม่มีคุณประโยชน์.
เสีย ยิ่งไปกว่า การขาดทางรับทราบ เพราะขาดปรัชญาที่ดี, อย่าง
นี้จะไม่มีประโยชน์ ไม่ได้เลย. ขุดถนนตัดข้ามจักรพงษ์
ธรรมะ นั้น เป็น ความหมาย ของแต่ละคน และจะ
อันดีของแต่กันและกัน ลงภาระอันดี ถึง ระดับอันดี
เป็นอันดี.

เป้าหมายของมนุษย์ ที่ถูกตั้งไว้ คือ การที่
คน มีความสุขเป็นอันดีพอใจ และมีปราศสิ่งอื่นใน
ชีวิตที่ เป็นประโยชน์ แก่ตนและผู้อื่น อยู่ทางกระบวน
อันดี และตลอดเวลา. นั่นหมายความว่า ยิ่งอยู่กับ การ
ดี ๆ ชีวิตอันดี จะทำให้คนมีความสุข เพราะ มีความเป็น
มนุษย์ อย่างถูกตั้งไว้ และสมบูรณ์.

ประโยชน์ของ เรา จะดีอย่างไร รัก-ชอบ-สัพพัญญู-
กตเวทิต์ ต่อศิลปกรรม ถึงขนาดที่แม้ชีวิตก็อาจเสียสละ
ให้ได้; ละทิ้งเครื่องใช้เพื่อชีวิต ขุดถนนตัดข้ามจักรพงษ์คนแก่คนเฒ่า

ชีวิตที่มีพื้นฐาน และสิ่งที่เป็นพื้นฐานของชีวิต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ขอแสดงความยินดี ในการที่ท่านทั้งหลาย ออกส่าห์
มาจากที่ไกล มาแสวงหาความรู้ทางธรรมะ เพื่อไปประกอบ
หน้าที่การงานให้มีความเจริญงอกงามก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป กว้าง
ขวางออกไปเร็วขึ้น นี่ประโยชน์ของการมาเพื่อแสวงหาธรรมะ
และการมานั้นก็มีเหตุผลว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำ ฉะนั้นจึงขอ
อนุโมทนา และแสดงความยินดีด้วย.

บรรยายแก่นักศึกษา ครูบาอาจารย์ ที่มาจากกรุงเทพฯ
มีพระภิกษุฟังอยู่ด้วย ณ สวนโมกขพลาราม ในพรรษา ปี ๒๕๓๓

อีกอย่างหนึ่งก็ขอทำความเข้าใจว่า เรามาพูดจากันในเวลาอย่างนี้ คนบางพวกเขาก็จะเห็นว่าบ้า เวลาตี ๕ หัวรุ่ง เขาไว้สำหรับนอน หรือมานั่งพูดกันกลางคืนอย่างนี้ ไม่ได้พูดบนตึกราคาด้าน ข้อนั้นมันมีเหตุผลจะเรียกว่าความถูกต้องก็ได้ที่เราจะใช้เวลาอย่างนี้ เวลาเช้าอย่างนี้เป็นเวลาที่มีความหมายพิเศษอยู่หลายอย่าง โดยเฉพาะทางจิตใจ เป็นเวลาที่จิตใจสดชื่นแจ่มใส หลังจากที่ได้พักผ่อนมาเป็นเวลานาน ตื่นขึ้นมาแล้วยังว่างอยู่ ยังเข้มแข็ง สดใสร่วมที่จะรับอะไรใหม่ หรือว่าจะบรรจุอะไรลงไปได้โดยง่าย ถ้ามันสายจนเป็นกลางวันไปแล้ว มันก็มีการบรรจุอะไรลงไปมากมายแล้ว มีลักษณะเต็ม คล้ายกับน้ำเต็มถ้วย น้ำชาล้นถ้วยใส่อะไรไม่ลง เกียวกันกำลังว่างอยู่ จะใส่อะไรลงไปได้ดีกว่า เราจึงได้เลือกเอาเวลาอย่างนี้ มาพูดกันในเรื่องชนิดนี้ คือเรื่องธรรมชาติ ซึ่งค่อนข้างละเอียดลึกซึ้ง เป็นเวลาที่ดีพร้อม คือเบิกบานสำหรับที่จะรับของใหม่.

ดอกไม้มิโดยมากจะบานในเวลาอย่างนี้ แม้จะมีบางชนิดบานตอนสายมีแดดแล้วก็มี บานตอนบ่ายก็มี เช่นดอกจำปูน บานตอนเย็นก็มี เช่นดอกนวมแมว ดอกการะเวก

แต่โดยทั่วไปคอกไม้จะเริ่มบานเวลาหัวรุ่ง จิตก็มีลักษณะคล้ายกัน พักผ่อนพอแล้ว เบิกบานแล้ว พร้อมแล้วที่จะรับฟัง หรือจะบรรจุนของใหม่ๆ ลงไป พระพุทธเจ้าก็ตรัสรู้เวลาหัวรุ่งอย่างนั้น แต่ว่าคนโดยมากเที่ยววันจิตไว้เป็นเวลาทีนอนสบายที่สุด ผ่อนความรู้สึกที่สุด ที่จับตัวมาผูกกันเวลาอย่างนี้.

ขอให้ใคร่ครวญดูให้ดี เตรียมจิตเสียใหม่ให้เหมาะ ให้พร้อมที่จะผูกกัน จะฟังจะคิด จะใคร่ครวญในเวลาอย่างนี้ และก็ให้ถือว่าเป็นเวลาพิเศษ ต้องใช้มันให้ตรงกับเรื่องของมัน เวลาที่จิตใจละเอียดก็ใช้กับเรื่องที่ละเอียด เวลาที่จิตใจหยาบหรือค่อนข้างหยาบก็ใช้กับเรื่องหยาบๆ นี่จะได้ผลมาก นี้เรียกว่าเราเลือกเวลาให้เหมาะกับเรื่อง.

ถ้าเป็นคนช่างสังเกต ก็จะรู้สึกว่ามันมีความหมาย หรือมันให้ความรู้สึกคล้ายกับโลกอีกโลกหนึ่ง คือโลกหนึ่งมันฟังชานอีกทีก็กรีกโครม อีกโลกหนึ่งมันสงบเย็น เป็นโอกาสขอให้เราไม่เสียโอกาสในการที่จะใช้โลกชนิดนี้ให้ตรงตามเรื่อง ถ้าเราเอาเวลาชนิดนี้ไปนอนเสีย มันจะเป็นหมัน.

ภิกษุ สามเณร ตามแบบฉบับของโบราณ เวลาเช่นนั้น เป็นเวลาที่ตื่นแล้ว พิจารณาปัจจุเวกขณะปัจจุใจแล้ว ทำสมาธิ ทำกรรมฐานแล้ว ไม่ได้ถือโอกาสสำหรับจะนอนอยู่ นี่เรียกว่า รู้จักใช้โลกชนิดนี้ให้เป็นประโยชน์ เออสิ! ถ้าว่าใครจะใช้เป็น เวลานอนสบายทุกวัน ๆ ในเวลาอย่างนี้ มันจะไม่เคยพบโลก อย่างนี้ โลกที่เยือกเย็น ที่สงบ ที่พร้อมจะศึกษาธรรมะซึ่งเป็นของละเอียด.

ที่พูดนี้ก็พูดเพื่อไว้ด้วยว่า เมื่อท่านกลับไปบ้านแล้วก็ ไปปรับปรุงกันเสียใหม่ ให้รู้จักใช้โลกชนิดนี้ให้มากให้ยิ่งขึ้น ไปแม้จะเหลือเวลาน้อย เพราะอายุมากแล้ว จะตายแล้ว ก็ขอให้เราใช้กันบ้างเดะจะเป็นการดี โลกเวลาหัวรุ่ง โลกเวลาสว่าง โลกเวลาเช้า เวลาสาย เวลาบ่าย เวลาเย็น เวลาค่ำ จัดให้งานที่จะทำ หน้าที่ที่จะทำ ให้เหมาะ เหมาะ..เหมาะ ไปทุกเรื่องทุกราว มันจะได้รับประโยชน์ยิ่งกว่าธรรมดา.

พระพุทธเจ้าท่านใช้เวลาอย่างนี้ **ภพพาภพเพ**
วิโลกน คือเอาเวลาอย่างนี้ไปตั้งญาณส่องโลกให้ทั่ว ๆ ว่าวันนั้นจะไปช่วยใครที่ไหน แล้วท่านก็ได้เห็นว่าที่นั่นมีนั่น ที่นี้มีนี่ ตรงนั้นมีนั่นพอที่จะยุติได้ว่า วันนั้นสว่างขึ้น .. รุ่งขึ้น จะไปช่วย

ใครที่ไหน ท่านใคร่ครวญดูอย่างรอบคอบ นี่เวลาเช่นนี้พวก
หนึ่งกำลังนอนอยู่ แต่พระพุทธเจ้ากำลังเล็งญาณส่องโลก พอ
สว่างขึ้นท่านก็ไปจัดการตามที่ทรงมุ่งหมายไว้ พบกับคนนั้น
พูดจากับคนนั้น ทรมานคนเลวร้ายหรือคนร้ายกาจมิฉินาภิฎฐิ
อะไรไปตามเรื่อง ที่ท่านได้ตกลงไว้ในพระทัยท่าน ท่านก็ไป..
ไปในรูปของบิณฑบาต.

ที่แท้ก็ไปเพื่อโปรดสัตว์ พูดจากันมากมายจนสาย
จนเที่ยงก็สุดแท้ ตอนเที่ยงร้อนพักผ่อนนิดหน่อย พอตอนบ่าย
ก็กลับไปที่พัก ต้องต้อนรับคนที่ไปที่วัด พอตอนเย็นก็แสดง
ธรรมกับผู้ที่ไปศึกษาถึงวัด พอพลบค่ำก็สอน..แสดงธรรม
กับภิกษุสามเณรประจำวัด ปโทเส ภิกษุโอราห์ เชื่อกันว่า
อย่างนั้น ปโทเส คือเวลาพลบค่ำ สอนภิกษุสามเณรเรื่อย ๆ
ไปจนเที่ยงคืน อหุตฺตรตฺเต เทวปญฺหนิ เที่ยงคืนตอบปัญหา
กับพวกเทวดา เทวดาที่เป็นคนเช่นพระราชามหาษัตริย์ นี่ก็
เรียกว่าเทวดา เทวดาที่มาจากสวรรค์ ลงมาจากสวรรค์ก็เรียก
ว่าเทวดา แล้วในบาสิมันก็เป็นอย่างนั้นจริงๆ แหละ แม้
พระราชาคนมนุษย์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ก็เลือกเอาเวลาเที่ยงคืน
ก็คงจะยุ่งมาก มีกองทัพเพลิง..คบเพลิง คุ่มกันไปเที่ยงคืน

ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ไปอ่านเรื่องสามัญญผลสูตรจะพบเรื่อง
อย่าง^{นี้} เทียงคินตอบโต้อยู่กับพวกเทวดา จนเลยเทียงคินตึก
ขึ้นไปโน่น ก็พักผ่อนบ้าง พอหัวรุ่งเอาอีกแล้ว หัวรุ่งก็เล็ง
ญาณส่องโลกอีก รุ่งเช้าก็ไปอีกเป็นวงจรอย่าง^{นี้}.

แต่เราจะมองในแง่ที่ พระพุทธเจ้าท่านใช้เวลาตรงกับ
เรื่องที่จะต้องใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง จึงสำเร็จประโยชน์
ท่านทำอย่าง^{นี้}ด้วยความเสียสละทั้ง วัน ทั้งคืน .ทั้งวันทั้งคืน
เสร็จจากเมือง^{นี้}แล้วก็ไปเมืองโน้น ๆ เป็น พระศาสดาแท้เปล่า
ไม่เคยพบข้อความในบทบาลีตรงไหนที่ว่าพระพุทธเจ้ามีรอง
เท้าหรือมีร่ม จึงเรียกท่านว่า “ศาสดาแท้เปล่า” เกียวน^{นี้}เรามี
อะไรมากมายจนมีบริวารเก่า ภิกษุมี ‘กล้องถ่ายรูป’ เป็นบริวาร
เก่า ลงไปถึงพวกชีแก่ๆ ก็มีกล้องถ่ายรูป นี่มันเปลี่ยนแปลง
วิปริตกันมากถึงขนาด^{นี้} พระพุทธเจ้าไม่มีร่มไม่มีรองเท้า
กิดคุเถอะ และก็ไม่นอนรด เพราะไม่มีรดที่เหมาะสมสำหรับนั่ง
มันมีแต่เกวียน มีแต่รถม้า เทียมด้วยสัตว์มีชีวิตท่านก็ไม่นั่ง
เป็นระเบียบเป็นวินัยเป็นธรรมนิยม ท่านก็ต้องเดิน จะมีแตก
แผ่ร่อนอย่างไรท่านก็เดิน จนตลอดชีวิตของท่าน จนนาที
สุดท้าย จนนาทีสุดท้ายท่านยังทำงานในหน้าที่อยู่ แล้วก็

ปรีนิพพาน 'ทำงานจนนาทีสุดท้าย' ไปอ่านคัมภีร์ในพุทธประวัติ
เองก็แล้วกัน.

การทำงาน หรือใช้เวลาทำงานให้เหมาะสมกับเรื่องนี่
ดีที่สุด ขอให้สนใจกันไว้บ้าง การที่จะต้องมาฟังกันในเวลา
อย่างนี้ อย่าเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดา อย่าเห็นเป็นเรื่องล้าสมัย
หรือขัดสมัยหรืออะไร ที่เขากำลังจะแสวงหาความสุขจากการ
นอนกันอยู่มาพูดจากัน เอาละ! เป็นอันว่าเป็นที่เข้าใจกันได้
ว่าทำไมเราจึงมาพูดกันเวลาอย่างนี้ แล้วก็พูดในที่อย่างนี้ ไม่
ไปพูดบนตึกกราคาล้าน เหมือนที่เขาแสดงปาฐกถาอะไรกัน
เขาพูดเรื่องการทำนา เรื่องแก้ปัญหาคาทำนา บนตึกสวยาม
หลาย ๆ ชั้น ผมว่ามันบ้า... ไปพูดกันที่กลางดินที่ในทุ่งนาเอง
จะดีกว่า นี่ควรจะนึกกันบ้างว่า เราจะใช้สถานที่อย่างไร.

ทีนี้ก็มาถึงหัวข้อของเรื่องที่จะพูดกันวันนี้ มีหัวข้อ
สำหรับจะพูด ว่า "ชีวิตที่มีพื้นฐาน และสิ่งที่จะเป็นพื้นฐานของ
ชีวิต" ก็ได้แก่เรื่องธรรมะ... พระธรรม นั่นเอง ชีวิตที่มีพื้นฐาน
ก็เป็นชีวิตที่มีธรรมะ สิ่งที่จะเป็นพื้นฐานของชีวิตก็คือธรรมะ
อีกนั่นแหละ กลายเป็นว่าเราจะพูดกันด้วยเรื่องของธรรมะ
เรื่องของธรรมะ ซึ่งกำลังเป็นเรื่องครีๆ ของคนสมัยใหม่

แม้เป็นนักศึกษาก็เห็นเป็นเรื่องครีครุสู่เรื่องวิชาเทคนิคเทคโนโลยีเงินกันมาก ๆ ไม่ได้ อาตมาเชื่อว่า นักศึกษา ครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่อุตสาหะมาจากกรุงเทพ ฯ คงจะไม่คิดอย่างนั้น คงจะคิดว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น เป็นสิ่งที่ต้องการ จึงอุตสาหะมาและขอรับรองให้บรรยาย จงทำให้สำเร็จประโยชน์ คือเข้าใจธรรมะที่จะบรรยาย และเอาไปใช้เป็นประโยชน์ได้จริง ไปประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ในชีวิตทุกชนิด ทุกชั้นทุกตอนได้จริง ก็จะมีคุณค่ามา อุตสาหะมาจากกรุงเทพ ฯ เสียเงิน เสียเวลา เสียเรี่ยวแรง เสียอะไรไปหลายอย่างอยู่ ท่านต้องรับผิดชอบในการที่จะให้ได้รับประโยชน์คุ้มค่ากัน ถ้าไม่คุ้มค่ากันก็ต้องรู้สึกกันเอาเองว่าเป็นอย่างไร.

อาตมาเคยบอกกล่าวกันมานาน นักหนาแล้วและให้ถือเป็นกฎเกณฑ์ว่า “ใครใช้เงินไม่คุ้มค่ากับเวลา ยมบาลจะเขกกระบาลคนนั้น” เพราะมันใช้เงินไม่คุ้มค่ากับเวลา จงระวังให้ดีๆ ใช้เงินให้คุ้มค่ากับสิ่งที่จะได้รับ คุ้มค่าเวลา คุ้มค่าเงิน คุ้มค่าเรี่ยวแรง ถ้าคิดกันบ้างก็อาจจะดีกว่า คือจะตั้งใจฟังมากกว่า คิดนึกใคร่ครวญมากกว่า แล้วก็จะพยายามปฏิบัติกันมากกว่า.

หัวข้อที่จะบรรยาย^{๕๔}ของมันก็ไม่น่าน่าฟัง หรือชวนฟัง.. ‘ชีวิตที่มีพื้นฐาน’ ไม่น่าสนใจนะ เพราะว่ามันไม่ยาก มีอะไรเป็นพื้นฐาน มันอยากทำอะไรหัดๆ ด้วยความคิดนึกชั่วขณะตามสบาย ตามใจตัวเอง ไม่มีการตระเตรียมพื้นฐานอะไรที่ชีวิต^{๕๕}นี้^{๕๖}ก็ไม่มีพื้นฐาน มันก็โคลงเคลงโอนเอนเหมือนปลุกเรื่อนในโคลน เราจะต้องทำให้มีพื้นฐานเหมือนฐานคอนกรีตที่แน่นหนาแข็งแรงไม่ล้ม ทำชีวิต^{๕๗}นี้^{๕๘}ให้มีพื้นฐาน โดยรู้จักสิ่งที่จะเป็นพื้นฐานได้ โดยแท้จริง และสิ่งนั้นก็คือ ‘ธรรมะ’ เราจะได้พูดกันถึงคำแรกก่อนว่า “ชีวิตที่มีพื้นฐาน”.

ชีวิตที่มีพื้นฐาน ก็หมายความว่ามันปกติ มันมั่นคง ห้วนไหวยาก หรือล้มละลายยาก มีความสะอาด ไม่มีสิ่งที่เป็นพิษเป็นภัย มีความสว่างแจ่มใสไม่โง่เง่า มีตมหนัก และก็มีคุณสมบัติที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย ตัวเองสงบเย็น แล้วก็ประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย และก็มีความสุขโดยแท้จริง มีความเป็นไทแก่กิเลส ไม่ใช่มีกิเลสเป็นเครื่องบังคับ จนเป็นทาสของกิเลสเป็นทาสของตัณหา อย่างนั้นไม่ใช่ชีวิตที่เป็นไทไม่เป็นอิสระ แล้วจะหาความปกติมาจากไหน มันก็ไม่มีพื้นฐานที่มันคง ฉะนั้นขอให้มุ่งหมายว่า เราจะมีชีวิตที่มีพื้นฐานอัน

มันคง เป็นหลักทั่ว ๆ ไป จึงต้องสนใจสิ่งที่มีมันจะเป็นพื้นฐาน
แก่ชีวิต สิ่งนั้นก็คือธรรมะ.

ครั้น มีธรรมะแล้วก็มีพื้นฐานอันมันคง มีรากฐาน
อันมันคง สามารถที่จะทนรับหรือทรงไว้ซึ่งสิ่งต่าง ๆ ที่เป็น
ประโยชน์ได้อีกมากมาย ถ้าชีวิตไม่มันคงก็หมายความว่า เป็น
ทาสของกิเลส มันก็จะทำอะไรให้กิเลสทั้งนั้น ไม่มีประโยชน์
แก่ความเป็นมนุษย์แม้ของตนเอง.

ชีวิตที่มีธรรมะชั้นสูงสุดก็คือ มีธรรมะที่เป็นหัวใจ
ของพระพุทธศาสนา ถ้าท่านยังไม่รู้จักธรรมะที่เป็นหัวใจของ
พระพุทธศาสนาก็จะเอามาใช้เป็นรากฐานที่มันคงไม่ได้.

ธรรมะสูงสุดที่เป็นหัวใจ พระพุทธศาสนาคืออยาก
จะระบุไปยัง “ความไม่เห็นแก่ตัว” มีความไม่เห็นแก่ตัว
ก็ไม่มีกิเลส ไม่มีอะไรที่เป็นการฉกฉวย ความเลวร้ายหรือ
ปัญหาทุกชนิด..ไม่ยกเว้นอะไร มาจากความเห็นแก่ตัวทั้งนั้น
ไปใคร่ครวญดู เป็นชีวิตที่ปกติ หรือมีเสรีภาพ คือไม่มีการ
แบกของหนัก ถ้ายังแบกของหนักอยู่ก็หมายความว่า ยังไม่มี
อะไรที่น่าพอใจและยังไม่ไปถึงไหน ของหนักก็คือความโง่

เท่านั้นแหละ ไม่มีอะไรที่จะเป็นของหนักเท่ากับความโง่
 ก็ไปยึดถือมัน นี่ โน่นให้เป็น 'ตัวกู' ให้เป็น 'ของกู' แล้วก็
 แยกของหนักเหล่านั้นอยู่เป็นปกติ เป็นนิสัยไปเลย นี่เรียกว่า
 เป็นชีวิตที่มีภาระหนักในทางจิตในทางวิญญาณ ไม่ต้องมีภาระ
 หนักเหล่านั้น จึงจะเรียกว่า ชีวิตที่มีพื้นฐานที่ถูกตั้งแล้ว มันจัด
 การถูกต้องแล้ว จนเป็นชีวิตที่ไม่แบกของหนัก.

เมื่อไม่แบกของหนักก็มีเสรีภาพ มีอิสรภาพที่จะทำ
 อะไรชนิดที่เป็นประโยชน์ยิ่งๆ ขึ้นไป ทั้งเพื่อตัวเองและทั้ง
 เพื่อผู้อื่น ถ้ามันไม่เป็นภาระ ไม่เป็นชีวิตที่ติดคุก ติดตรวน
 ของความโง่ ติดตะรวงแห่งตัวกู—ของกู ชีวิตของคนโง่มัน
 ติดคุกอยู่ตลอดเวลา คือคุกแห่งความยึดมั่นอะไรๆ เป็นตัวกู
 —เป็นของกู มันก็เป็นทาสของสิ่งเหล่านั้นอยู่ตลอดเวลา ไม่มี
 เสรีภาพ อย่างนี้เรียกว่าไม่มีอะไรที่ถูกตั้งโดยพื้นฐาน.

ความไม่เห็นแก่ตัว นี่แหละจะเป็นพื้นฐานที่ดีที่สุด
 ก็มันจะเห็นแก่ความถูกต้อง แล้วก็เห็นแก่ผู้อื่น ถ้ามันเห็น
 แก่ตัวเสียแล้ว มันก็ไม่เห็นแก่ผู้อื่น ไม่เห็นแก่ความถูกต้อง
 มันเอาแต่ประโยชน์ของกู นี่มันไกลกันลิบแหละ ความเห็น
 แก่ตัวกับความไม่เห็นแก่ตัวนี้ มันไกลกันลิบ แต่แล้วมันก็น่า

เศร้าที่ว่า โลกนี้ยังมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นทุกทีๆ ตามความ
เจริญของโลก.

สมัยคนป่ามันไม่เห็นแก่ตัวมากเท่าคนที่สมัยเจริญ
แล้วอย่างนี้ เพราะคนป่ามันโง่ ยังคิดไม่เป็น .. ยังคิดเอา
เปรียบหลอกหลวงคดโกงกันไม่ได้ ยังไม่มีนักการเมือง ไม่มีนัก
เศรษฐกิจที่จะล้วงกระเป๋าคนอื่น ความเห็นแก่ตัวของคนป่า
มันก็น้อย พอมากลายเป็นมนุษย์สมัยนี้ขึ้นมาก็คือความเห็น
แก่ตัวนั่นเอง เจริญด้วยสิ่งที่จะมาบำรุงบำเรอสนองความต้อง
การ ใครควรจะให้หว่านเพาะใคร คนป่าควรจะให้หว่านเพาะ
มนุษย์สมัยนี้ หรือมนุษย์สมัยนี้จะควรให้หว่านเพาะคนป่า
อาตมาเห็นว่าคนป่ามีปัญหาน้อยมีความทุกข์น้อย เบียดเบียน
กันน้อย ไม่กัดกันเหมือนกับคนสมัยนี้ ซึ่งมีวิชาความรู้เจริญ
สำหรับกัดกันสำหรับแย่งชิงกันต่อสู้กันโกหกหลอกกลวงกัน
ซึ่งคนป่ามันไม่รู้จักทำ ทำไม่เป็น.

นี่เรียกว่า ความเห็นแก่ตัวมันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
จนเรียกว่าโลกนี้มันแคบมันจะไม่มีที่อยู่ เพราะมีความ
เห็นแก่ตัวมีคนทีเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้น ๆ ถ้าสมมุติว่าคนสมัยนี้
ไม่เห็นแก่ตัว มีธรรมะถูกต้อง ก็จะอยู่กันอย่างสบายกว่านี้.

โลกใบนี้..โลกเล็กๆใบนี้ จะบรรจุคนได้มากกว่า^๕
 อีกมากมายนัก ถ้าคนไม่เห็นแก่ตัว เคียวนคนมันเห็นแก่ตัว
 มันก็ไม่ไหว มันจะเอามาก จะเอาเปรียบมาก จนโลกนี้ไม่พอ
 ฉะนั้น เมื่อมันมีความเห็นแก่ตัวก็มีปัญหาเกิดขึ้น ก็ว่ามันมี
 กิเลสแล้วทำไปตามอำนาจของกิเลสมันก็เกิดปัญหา ยิ่งเจริญ
 วัตถุวัตถุนั้นก็คือยิ่งเจริญด้วยเหี่ยวของกิเลส ยิ่งเจริญด้วย
 เหี่ยวของวัตถุก็ยิ่งเจริญด้วยเหี่ยวของกิเลสไปกิดคุเองก็แล้วกัน
 ยิ่งเจริญทางวัตถุแล้วก็จะทำให้ยิ่งเห็นแก่ตัว เพราะความเจริญ
 ทางวัตถุนั้นมันออกมาจากความเห็นแก่ตัว เมื่อมนุษย์มีกิเลส
 มากขึ้นก็จัดสรรหาเหี่ยวของกิเลสมากขึ้น จนมาถึงยุคนี้ที่ใช้
 อุตสาหกรรม เทคโนโลยีอะไรก็ได้แล้วแต่จะเรียก เพื่อหา
 เหี่ยวให้แก่กิเลส ฉะนั้นเหี่ยวของกิเลสมันจึงก้าวหน้าเหลือ
 ประมาณ ยิ่งก้าวหน้าทางเหี่ยวของกิเลส ก็ยิ่งเห็นแก่ตัว
 ดังนั้นมนุษย์ยิ่งเห็นแก่ตัว ยิ่งเห็นแก่ตัว พ่ายแพ้แก่กิเลส
 ฝ่ายความดีความงามความถูกต้องมันถอยกำลังออกไป..ถอย
 กำลังลงไป เพราะมนุษย์สมัครเป็นทาสของกิเลสมากขึ้นดังนั้น
 จึงมีการเบียดเบียนกันทั่วไปทุกห้วงแห่งทั่วโลก ซึ่งสมัยคน
 บ้าโน้นทำไม่ได้ มีไม่ได้ เพราะไม่ต้องการกันมากอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้มีความฉลาด มีอาวุธ มีความก้าวหน้าทาง
เครื่องมือ เครื่องใช้ ก็เลยมรมาฆ่าฟันกันได้ไม่มีหยุดมีหย่อน
เพราะถ้าเขาไม่ทำกันด้วยสงครามร้อน ก็ทำกันด้วยสงคราม
เย็นที่เร้นลับที่ซ่อนอยู่ในส่วนลึก เป็นสงครามเศรษฐกิจ เป็น
สงครามการเมือง แล้วก็ออกมาเป็นสงครามยิง สงครามไฟ
เมื่อไหร่ก็ได้ สังเกตดูมันมีตลอดเวลาละ สงครามฆ่ากันโดย
ตรงนี้ มันเป็นเรื่องเล็กๆ อยู่ใกล้บ้านเรา เราไม่ค่อยรู้ แต่ที่
จริงมันมีอยู่ตลอดเวลา ระหว่างบุคคลยังมีอยู่ตลอดเวลา คือ
อันธพาลมากขึ้น อาชญากรมากขึ้น ก็ฆ่าฟันกันอยู่ตลอดเวลา
นี่เพราะความเห็นแก่ตัว ทุกอย่างก็เปลี่ยนไปหมดเปลี่ยนเป็น
ตรงกันข้าม ก็จากความสงบ ไปสู่ความไม่สงบ.

เดี๋ยวนี้กับวิชา 'วิทยาศาสตร์' เป็นสิ่งสูงสุด ประเสริฐ
ที่สุด ทุกคนต้องการความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เพื่อไม่
เสียเปรียบใคร เอ้า! ลองดูสิทุกคนเจริญด้วยวิทยาศาสตร์ ถ้า
ทุกคนมีความเห็นแก่ตัวแล้ว มันจะใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์
นั้นอย่างไร มันก็ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อประหารผู้อื่น
เอาเปรียบผู้อื่น แย่งชิงผู้อื่น กอบโกยผู้อื่น วิทยาศาสตร์ไม่
อาจจะสร้างสันติภาพเพราะมันเตรียมพร้อมสำหรับไปกีดกัน

บนโลกพระจันทร์ โลกพระอังคาร โลก..โน่น ความเจริญทาง
วิทยาศาสตร์จนให้กีดกันในโลกนี้ไม่พอ มันก็ไปกีดกันในโลก
พระจันทร์ โลกพระอังคารข้างหน้าต่อไปในอนาคต ถ้าความรู้
ทางวิทยาศาสตร์มันเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ธรรมะไม่ไป
ควบคุมนักวิทยาศาสตร์เหล่านั้น ก็เตรียมเออะ เตรียมไป
เป็นสัตว์สำหรับไปกีดกันบนโลกพระจันทร์ โลกพระอังคาร
วิทยาศาสตร์มันจะให้วสานมุ่งหมายปลายทางอย่างนี้.

เศรษฐกิจมันไม่มีจุดจบ ไม่มีจุดพอ การเงิน การ
เศรษฐกิจ ทรัพย์สินสมบัติพัสถานก็เอาช่องดูช่องเอาให้มากที่สุด
เมื่อไม่มีศีลธรรม ไม่มีธรรมะแล้วมันเห็นแก่ตัว โอ้เศรษฐกิจ
นั้นแหละมันจะกัดมนุษย์จะทำลายมนุษย์ผู้ไม่รู้จักอ้มจักพอ
แม้ว่าจะจัดเศรษฐกิจให้ดีให้รวยกันหมดๆ มนุษย์มันก็ยังทำ
ลายล้างกันอยู่นั้นแหละ ยิ่งรวยยิ่งเห็นแก่ตัว ก็ยังทำลายล้าง
ผู้อื่นอีกซึ่ง แม้ว่าฝนจะตกลงมาเป็นทองคำ ฟังให้ดีๆ นะ..
แม้ว่าฝนจะตกลงมาเป็นทองคำทั่วไปหมด โลกนี้ก็ไม่มี
สันติภาพ เพราะมันยังเห็นแก่ตัว..ยังเห็นแก่ตัว มันฆ่ากัน
ในการแย่งกันเก็บทองคำใครเก็บทองคำไว้มากคนนั้นก็จะถูก
ถูกปล้นไม่มีสิ้นสุด แม้ฝนจะตกลงมาเป็นทองคำ มันก็แก้

ปัญหาไม่ได้ น้ำหนักเศรษฐกิจไหนนะ ที่จะจัดให้โลกนี้มี
ผลมากทางทรัพย์สินสมบัติ เหมือนกับฝนตกลงมาเป็นทองคำ มัน
ยังไกลกันนัก แม้จะจัดได้ ให้ฝนตกลงมาเป็นทองคำ โลกนี้
มันก็ไม่มีสันติภาพถ้ายังไม่มีธรรมะ ถ้ามันมีแต่ความเห็นแก่ตัว.

มีข้อความในพระบาลีแห่งหนึ่ง อ่านแล้วสะดุด ลืม
ไม่ได้ คือมีคำตรัสของพระพุทธเจ้าว่า “แม้ว่าภูเขาสูง
ใหญ่ ๆ จะเป็นทองคำไปทั้งลูก ภูเขาทองคำ ๒ ลูกมันก็ยัง
ไม่พอแก้ความต้องการของมนุษย์คนเดียว มนุษย์คนเดียวที่
มีความโลภ มีกิเลส” เดี๋ยวนี้เรามีมนุษย์ ๕ พันล้านคน
แล้ว กิดกูเถอะ! ก็พันล้านคนที่เป็นคนเห็นแก่ตัว มีกิเลส
แล้วจะเอาภูเขาไหนมาเป็นทองคำให้จนเพียงพอแก้มันได้ จะมี
น้ำหนักไหนมาจัดให้โลกนี้เหมือนกับมีฝนตกมาเป็นทองคำ
มีแต่จัดเข้ากระเป๋าทัวเองเท่านั้นแหละ นักเศรษฐกิจไม่ได้จัด
เพื่อประโยชน์ผู้อื่น ยิ่งรวยก็ยิ่งกอบโกย ยิ่งรวยก็ยิ่งผูกขาด.

เศรษฐกิจมันไม่แก้ปัญหาได้ อย่าไปบ้า อย่าไปเมา
กับมันเลย ต่อเมื่อจัดกันอย่างถูกต้อง โลกจึงมีสันติภาพ จึง
ต้องมีธรรมะเข้ามาควบคุมเศรษฐกิจ โลกนี้จึงจะมีสันติภาพ

ฉะนั้น ถ้าผู้ใดบูชาเศรษฐกิจ บูชาความรู้ทางเศรษฐกิจ ก็ช่วยเอาไปคิดไปนึกด้วยกันเสียบ้าง.

ถ้าว่าการศึกษามันเจริญ ทำให้โลกนี้มีนักการเมืองเต็มไปทั้งโลก ลองคิดดูมีนักการเมืองเต็มไปทั้งโลก โลกนี้จะไปไหน โลกนี้ ก็จะเป็นโลกของการหลอกลวง มีความคิดที่จะครอบงำผู้อื่นเสมอไป ตามแบบของนักการเมือง ไม่ใช่ผู้ที่จัดบ้านเมืองให้มีความสุข แต่มันจะทำนาบนหลังผู้อื่น มันจะจัดโลกนี้ให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง นี่นักการเมืองทั้งโลกนะมันเป็นอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้มันก็มี วัตถุเครื่องใช้ไม่สอย เครื่องมือพิเศษ แล่นจะพิเศษ เรื่องเครื่องจักรทั้งหลาย คอมพิวเตอร์ วิทยุ เรื่องอิเล็กทรอนิกส์ เทคโนโลยี อะไรก็ตาม เหลือจะประเสริฐ ..เหลือจะประเสริฐ แต่มนุษย์ก็เอาไปใช้เพื่อกิเลสของตัว ..เพื่อกิเลสของตัว เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ที่จะเอาเปรียบผู้อื่นให้มากที่สุด ใครมันใช้คอมพิวเตอร์เพื่อสันติภาพ ..ไม่เห็นแต่ใช้เพื่อกันหาวิธีที่จะได้เปรียบผู้อื่น เอาเปรียบผู้อื่นอย่างไม่มีขอบเขตที่จำกัด เครื่องมืออันวิเศษก็ถูกใช้ไปเพื่อทำให้โลกวุ่นวายเท่านั้นเอง เพราะกิเลสมันครอบงำ มันไล่คอไล่หัว

ให้มันใช้เครื่องมืออันวิเศษไปแต่ในทางกอบโกย ที่จริงมันใช้เพื่อสันติภาพก็ได้แต่ก็ไม่ได้ใช้ เพราะกิเลสมันครอบงำ มันเป็นนายอยู่.

อย่างวิทยุนี้ก็นับว่ามีประโยชน์มาก แต่เปิดเพลงกันเกือบทั้งนั้น แม้สถานีส่ง ส่วนผู้ฟังก็ฟังกันแต่เพลง เรื่องการศึกษาไม่ได้ฟัง เอาวิทยุเล็กๆ แขนงคอไว้ เกี่ยวข้าวไปพลง เด็กๆ เปิดวิทยุฟังไปพลงทำการบ้านไปพลง นี่ผมเห็นกับตานะ ผมถามว่า “ทำไมทำอย่างนี้” เขาบอกว่า “ไม่อย่างนั้นทำไม่ได้” นี่มันเสพติดวิทยุ มันฟังเพลง ไม่ได้ฟังเรื่องที่เป็นสาระประโยชน์ เรื่องสาระประโยชน์มันก็เลยเป็นหมันไปเสียเป็นส่วนมาก..เป็นส่วนมาก นี่เขาใช้เครื่องมือวิเศษ^{นี้}ไปในทางล่อเลี้ยงกิเลสเสียทำเดียว.

เรื่อง อุตสาหกรรมเขาใช้เพื่ออะไร คุณลองกิดูว่าอุตสาหกรรมไหนที่มีมุ่งหมายเพื่อสร้างสันติภาพ มีแต่เพื่อกระเป๋าคั่วเอง แม้ว่าจะเป็นของส่วนรวม ของประเทศชาติ เขาก็ใช้อุตสาหกรรม เพื่อสร้างสมกำลัง สร้างสมอำนาจ..อำนาจทางเศรษฐกิจ อำนาจทางอาวุธ อำนาจเพื่อการสงคราม

นี่เขาใช้อุทสากรรมเพื่ออำนาจ แล้วโลกนั้นมันจะมีสันติสุข
สันติภาพ ได้อย่างไร.

การกมनाคม ถนนหนทาง เทียนวิเศษ แต่มันก็
ไม่ได้เพิ่มสันติสุขหรือสันติภาพ ที่มันเหมาะสมกัน ให้มัน
สมกัน มันกลายเป็นเพิ่มเรื่องยุ่งยาก กมनाคมสะดวกมันก็ไป
ตากอากาศเอาคู่รักไปเที่ยวเฟลิดเฟลิดเพราะถนนมันดี เอาไป
ใช้เพื่อกามมารมณ ใช้เพื่อความเฟลิดเฟลิดส่วนบุคคลเป็น
ที่เล่น อาชญากรก็ยังชอบ ยิ่งถนนรວງได้เร็วอย่างนี้ก็ขโมย
ได้สะดวก สร้างเรื่องที่จะปล้นจี้ได้สะดวกเพราะถนนมันดี
ถนนมันเร็ว ที่หน้าวัดตรงนั้นคนเอาไม้ขอนขวางรถที่วิ่งมา
โดยเร็ว ชนกระจาย ลงไปนอนตะแคงอยู่ข้างๆ แล้วมันก็
มาช่วยขนปลาในรถไปหมดเพราะความมีถนนดี ถ้าไม่มีถนนดี
เรื่องอย่างนี้ก็ไม่มี คนมีกิเลสมากก็ใช้ถนนด้วยกิเลสค้นหา
ฉะนั้น อุบัติเหตุบนท้องถนนมันจึงมากขึ้นๆ เมื่อไม่มีถนน
ที่สะดวกสำหรับเหาะกันอย่างนี้ อุบัติเหตุบนท้องถนนมัน
เกือบจะไม่มี... ลองคิดถึง ความเจริญที่ไม่ถูกควบคุมด้วยธรรมะ
ความเจริญที่ตกไปอยู่ใต้ฝ่าเท้าของกิเลส มีกิเลสคุมหัวอยู่
ความเจริญนั้นเป็นไปเพื่อวิฤตการณ์ทั้งนั้น.

เดี๋ยวนี้เราจะมี การทูต กิจกรรมระหว่างประเทศ
ให้ก้าวหน้าเท่าไร มันยังไม่มีสันติภาพ คุณลองสังเกตดูสิ
เดี๋ยวนี้ความเจริญทางการทูตการต่างประเทศมันเจริญเหลือ
ประมาณ แต่โลกมันก็ยังเต็มไปด้วย วิกฤตการณ์ทางการทูต
นั่นแหละ เพราะการทูตมันเป็นเรื่องหน้าไหว้หลังหลอกนะ
มันต้องการจะครองโลกเป็นเรื่องเห็นประโยชน์ส่วนตัว

อยากจะพูดเลยไปถึง ศิลปะ ที่ว่าก้าวหน้านัก ศิลปะ
ร้องเพลง ศิลปะเต้นรำ ศิลปะประดับตกแต่ง ศิลปะการกิน
เหล่านั้ก้าวหน้าเหลือประมาณ แต่มันก็ไม่ทำให้โลกนี้เกิด
สันติภาพ ยิ่งศิลปะลึกซึ้งเท่าไร เราก็ต้องยอมโง่ให้มาก
เท่านั้นศิลปะจึงจะเป็นศิลปะ ผมก็รู้ว่าพูดอย่างนั้นมันถูกคำ
แต่ก็ยินดีให้ถูกคำ เพลง.. จะให้ไพเราะมาก ไพเราะมาก
ก็ต้องยอมโง่ให้มาก ยอมโง่ให้มากจนรู้สึกว่ามันมัน
ไพเราะ ภาพเขียนศิลปะ ว่าอย่างนั้นงาม.. แพง แต่คนดูต้อง
ยอมโง่ให้มาก.. โง่ให้มาก โง่ให้มากจนโอ้อย่างนั้นมันแพง
มันดี มันสวยงามวิเศษขึ้นมาจนได้ ศิลปะป้ายสีขายราคาแผ่น
หนึ่งหลายสิบล้านบาท ต้องยอมโง่ให้มาก.. โง่ให้มากโง่ให้
ที่สุด ศิลปะจึงจะเป็นศิลปะขึ้นมา เช่น ศิลปะขับร้อง ศิลปะ

คนตรี คิดปะอะไรซึ่งมันต้องยอมโง่ มันจึงจะมีความเป็น
คิดปะขึ้นมา มันไม่มีค่า ไม่มีความหมายแก่คนที่ไม่ยอมโง่.

เราเป็นลูกศิษย์พระพุทธเจ้า เราไม่ยอมโง่ให้คิดปะ
เหล่านั้มาสุมกระบาล ไปซื้อหามาแพง ๆ ไปค้นคว้ามาแพง ๆ
แล้วยอมโง่ให้มันเป็นของประเสริฐ ยุคหนึ่ง..เมื่อเร็ว ๆ นี้
คิดปะแอฟสแตร็ค..อะไร บ้าบอที่สุดเลย เคี้ยวเห็นหาย ๆ
ไปแล้วเพราะไม่ค่อยมีใครยอมโง่ แม้แต่*วิจิตรศิลป์*..วิจิตร-
ศิลป์ที่ว่าบ้าก้นนัก มันก็ต้องยอมโง่ ยอมโง่ให้มาก ๆ ความ
วิจิตรมันจึงจะปรากฏออกมา ถ้าไม่ยอมโง่ตามที่เขาวางรูปไว้
ให้โง่ มันก็ไม่*วิจิตร*..ไม่*วิจิตร*อะไร.

ฉะนั้น คิดปะหรือ*วิจิตรศิลป์*นี้มันไม่สร้างสนธิภาพ
ในโลก เพราะมันเป็นเหยื่อของกิเลส คือความโง่ แล้วมันจะ
เห็นแก่ตัวอย่างโง่ที่สุดไปอีกมุมหนึ่ง ๆ ที่เดียว เอ้า! ใครค่า
ก็ค่าไป เชิญเถอะผมก็ยืนยันอย่างนี้ว่า คิดปะทั้งหลายนี้ต้อง
ยอมโง่ให้มาก ตามที่เขามีคิดปะ ลึกเท่าไรเราก็ต้องยอมโง่ให้
มากเท่านั้น.

ใครไปหลอกหมาให้ไฟเราะได้ ศิลปะไหนมาหลอก
 หมาให้ไฟเราะได้ เพราะมันไม่ยอมโง่ไปตามนั้นและมันไม่
 อาจจะยอมโง่ไปตามนั้น สมอของคณน่ะมันยอมโง่ได้ลึกเข้า
 ไป..ลึกเข้าไป ยอมโง่ ยิ่งเกิดความลึกของความโง่ตาม
 ศิลปะที่มันลึกเข้าไป แม้จะบูชาศิลปะกันทั้งโลก โลกนี้ก็ไม่มี
 สันติภาพ แล้วมันก็ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว้วยเหมือนกัน
 จะมีจิตรศิลป์มากเท่าใด ถ้ามีความเห็นแก่ตัวอยู่เพียงใด
 โลกนี้ไม่มีสันติภาพ.

อยากจะพูดถึง โบราณคดี.. โบราณคดีเป็นวิชาที่
 สนใจกันมาก ส่งเสริมกันมากก็เหมือนกัน แต่แล้วมันก็ไป
 ศึกษา กันพบแต่.. กันหาแต่.. แ่งที่จะเอามาใช้เป็นตัวอย่าง
 สำหรับเอาเปรียบผู้อื่น ชนชั้นผู้อื่น ศกโกงผู้อื่น ที่ศึกษาโบราณ
 คดี ตั้งแต่ศึกษาดำรงบรรพมาจนบัดนี้ มันจะมองกันในแง่แ่งที่จะ
 เอามาใช้ประโยชน์ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ หรือทาง
 อะไรที่จะเอาเปรียบผู้อื่น ไม่สอดส่องกันกว่าว่า เขาเคยมี
 สันติสุขมีสันติภาพสงบเย็นกันเท่าไร สมัยพันๆปีมาแล้วมัน
 สงบเย็นอย่างไร ต่อมาสงบเย็นอย่างไร สงบเย็นอย่างไรมัน
 ไม่ค้นในรูปนี้ ค้นแต่ในรูปว่า อย่างไหนจะเอามาใช้ประโยชน์

ในทางเอาเปรียบผู้อื่นได้ นี่โบราณคดี จึงไม่สร้างสันติภาพ
ผมเคยบ้ำกับเขาพักหนึ่ง .. เรื่องโบราณคดี พอมองเห็นข้อนี้
เข้าก็ชักจะไม่สนใจเสียแล้ว.

ถ้าสนใจในแง่ของธรรมชาติ สมัยนั้นเคยสงบกันถึง
ขนาดนั้น เคยเยือกเย็นกันถึงขนาดนั้น สมัยนั้นคนนอนไม่
ต้องปิดประตูเรือนไม่มีใครเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ อย่าง
โบราณคดีสมัยศรีวิชัยนี่ก็มีบ้าง เมืองศรีวิชัยไม่มีใครเอาของ
ที่เจ้าของไม่ได้ให้ พวกอาหรับที่อื่นมันไม่เชื่อ มันก็มาทดลอง
เอาทองทิ้งไว้กลางถนน แล้วก็ไป หลายเป็นกลับมา อ้าว! ทอง
หายไปไหน แต่ขุดคุ้ยหน่อยมันอยู่ใต้ดิน จมดินลึกลงไปหน่อย
เพราะคนมันเหยียบ ไม่มีใครเอาไป นี่มันมีเขียนไว้อย่างนี้
แต่ไม่มีใครสนใจที่จะเป็นอย่างนี้ ไม่มีใครสนใจที่จะมีความ
ซื่อสัตย์ ที่จะรักผู้อื่นอย่างนี้.

มันมีอีกหลายแง่หลายมุม ที่มันแสดงธรรมชาติอยู่ใน
โบราณคดี แต่ไม่มีใครสนใจ จะสนใจอยู่แต่ว่า จะเอาเปรียบ
ผู้อื่นได้อย่างไร.

จูเลียต ซีซาร์ ว่าคนได้มากอย่างไร วิธีใด นั่น .. จะ
สนใจอย่างนั้นมันไม่ใช่เพื่อความสงบสุขนี้ ศิลปหรือโบราณคดี

มันจะใช้อามาเป็นเครื่องมือเป็นตัวอย่างสำหรับจะโกง จะเอาเปรียบมากขึ้นไปอีก สิ่งที่เป็นความก้าวหน้าทางวัตถุ บำรุงบำเรอมากมายมหาศาลนั้น เพื่อส่งเสริมกิเลสทั้งนั้น ยิ่งเจริญทางวัตถุก็ยิ่งส่งเสริมกิเลส ยิ่งเห็นแก่ตัว ยิ่งเอาเปรียบผู้อื่น.

ฉะนั้นอย่าศึกษาเล่าเรียนเพื่อความฉลาดในทำนองนี้ มันไม่สร้างสันติภาพ ขอให้ศึกษาไปในทางให้รู้จักว่า สันติภาพจะเกิดขึ้นมาอย่างไร อย่าศึกษาเพียงว่าได้ทำงานในหน้าที่ที่มีเงินเดือนแพงๆ แล้วก็สนุกกันใหญ่.

คนวัยรุ่นอุตส่าห์เรียน อุตส่าห์ทำการทำงาน เพื่อจะได้สวยได้สำรวย ได้มีพิธีสมรสที่หรูหราที่สุดกับเขาสักครั้งหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้ต้องการสันติภาพอะไร ลืมพ่อลืมแม่ ลืมอะไรไปเสียอีกหลาย ๆ อย่าง เพราะมันไปบูชาไอ้สิ่งหลอกลวงเหล่านั้น นี่คงจะรำคาญแล้วละมัง แต่ผมว่าอย่าเพ่อรำคาญเพื่อยืนยันในข้อที่ว่า ถ้าไม่มีศีลธรรมเข้ามาแล้วสิ่งเหล่านั้นไม่ช่วยโลกได้.

อะไรก็ตามที่ออกๆ ซื่อมาแล้ว จะวิทยาศาสตร์ก็ดี เศรษฐกิจก็ดี การเมืองก็ดี อุตสาหกรรมก็ดีอะไรก็ได้ ไม่ช่วย

โลกให้มีสันติภาพได้ ถ้ามันไม่มีธรรมะสิ่งเดียวเท่านั้น ธรรมะในที่นี้ก็คือ **“ความไม่เห็นแก่ตัว”** ไม่เห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวมันเพิ่ม ๆ ยิ่งเห็นแก่ตัวมันก็ยิ่งเพิ่มปัญหา ยิ่งเห็นแก่ตัวก็ยิ่งเพิ่มปัญหา.

เดี๋ยวนี้มนุษย์...เรียกว่า ‘คน’ ดีกว่า อย่าเรียกว่า มนุษย์เลย เพราะเรียกว่า ‘มนุษย์’ นะมันตีเกินไป คนในโลกนี้บูชาความเห็นแก่ตัว ทำทุกอย่างเพื่อความเห็นแก่ตัว ถือว่าพิเศษ ประเสริฐอยู่ที่ความเห็นแก่ตัว นับถือความเห็นแก่ตัว เป็นพระเจ้าสูงสุด ถือ ‘ศาสนาประโยชน์’ แทน ‘ศาสนา’ ที่ว่ามีอยู่จริง ปากว่าถือพุทธศาสนาแต่หัวใจมันถือประโยชน์ มันมาบวชเพื่อศึกษาธรรมะ...ปากว่าอย่างนั้นแต่หัวใจมันแสวงหาประโยชน์ ถือศาสนาประโยชน์ ถือศาสนาประโยชน์ ปากก็บอกว่าถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ อิสลามฮินดูอะไรไปตามเรื่อง... แต่หัวใจจริงมันถือศาสนาประโยชน์ ได้ประโยชน์ก็แล้วกัน มันเลวมากก็ประโยชน์เลวๆ ประโยชน์สกปรกอย่างที่มีอะไรเกิดขึ้นในศาสนาไม่มีที่สิ้นสุด เป็นอุบาสกก็โกง เป็นพระเป็นเณรก็โกง เป็นอะไรมันก็ยังโกง... โกง โกงอยู่นั่นแหละ เพราะมันไม่ได้ถือเพื่อประโยชน์แก้สันติภาพ.

ยังเห็นแก่ตัว มันก็ยังมิกิเลส ยิ่งสร้างสิ่งที่ป็นข้าศึก
 แก่สันติภาพ ขอให้ช่วยกันเอาไปคิด ผมขอยืนยันว่าไม่เสียเวลา
 ยิ่งเห็นแก่ตัว ยิ่งสร้างปัญหา ยิ่งเห็นแก่ตัวยิ่งสร้างปัญหา
 คนในโลกปัจจุบัน เห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ มันก็สร้างอุปสรรค
 หรือความเลวร้ายใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ๆ.

โรคแปลก ๆ ที่ไม่เคยเกิดก็เกิดขึ้น อย่างโรคเอดส์
 โรคอะไรก็ไม่รู้แหละที่มันสกปรกนะ มันก็ได้เกิดขึ้นเพราะ
 ความเจริญของผู้เห็นแก่ตัว คนก็เป็นบ้ามากขึ้น ประเทศ
 ยิ่งเจริญก้าวหน้ายิ่งมีคนบ้ามากกว่า ต่อให้เป็นมหาประเทศที่
 เจริญด้วยการศึกษาที่พวกคนไทยไปตามกันเขานั้นแหละ ไป
 ดูประเทศนั้นเป็นตัวอย่าง มันยังเต็มไปด้วยคนบ้า ยังเต็ม
 ไปด้วยโรคจิตมากกว่า คนบ้าสมัยโน้นเป็นบ้านน้อยกว่าคนที่
 เจริญรุ่งเรืองสมัยนี้.

อาชญากรรมมันก็มาก เพิ่มขึ้น ๆ จนน่าเศร้า อ่านดู
 ข่าวหนังสือพิมพ์ อาชญากรรมมันเพิ่มขึ้น เพราะความเจริญทาง
 วัตถุ ยาเสพติดกลายเป็นปัญหาใหญ่หลวงของมนุษย์ สมัยคนบ้า
 สิ่งเหล่านี้ไม่เป็นปัญหา เทียบปัญหาการจัญยาเสพติดเป็นปัญหา
 ระหว่างชาติระกับโลกเพราะคนมันโง่ เพราะคนมันเห็นแก่ตัว

สิ่งที่ไม่เคยเป็นปัญหา มันก็เป็นปัญหาขึ้นมา สิ่งที่เรา
 ‘คอร์ปชั่น’ แต่ก่อนไม่ค่อยมีตอก ยิ่งสมัยคนป้ามันไม่รู้ว่
 คอร์ปชั่นเป็นอย่างไร เคียวนก็คอร์ปชั่นเป็นของธรรมดา.

เคียวนก็ทำลายธรรมชาติ โลกนี้ที่ธรรมชาติสร้าง
 มาดีแล้วนั้น ก็ทำลายกันหมดจนเป็นปัญหามากขึ้นทุกที เชื่อ
 ว่ามันจะอยู่กันไม่ได้ เพราะมันทำลายธรรมชาติกันมากขึ้น ๆ
 ต่อไปโลกนี้มันจะร้อนเป็นไฟ อยู่ไม่ได้ มันก็มี ‘มลภาวะ’
 เคียวนกำลังเป็นปัญหาอย่างยิ่ง.. มลภาวะที่ทำลายสุขภาพ
 อนามัย ยิ่งมากขึ้นทุกที.

การทำแท้ง ก็มีมากขึ้น ยาคุมกำเนิดก็ขายดียิ่งขึ้น
 การหลอกหลวง มีมากขึ้น ไม่มีทางที่จะให้เกิดความสงบสุขแม้
 จะมีสุขภาพอนามัยดีมันก็เอาไปใช้เพื่อกิเลส จักอนามัย จัก
 สุขภาพกันเป็นการใหญ่ แต่หาว่าไม่รู้ ว่าคนที่สบายดีเหล่านั้น
 มันเอาไปใช้เพื่อกิเลสหมด มันไม่ใช่เพื่อความสงบสุขหรือ
 สันติภาพของมนุษย์เรา มันก็หลับตาทำ..หลับตาทำ ทำน
 ทั้งหลายที่เป็นครูบาอาจารย์ และที่เป็นพระกำลังจะสึกออกไป
 ก็เอาไปคิดดูเอง เรากำลังทำสิ่งที่ฆ่าตัวเอง และกำลังทำ
 สิ่งที่จะแว้งกลับมาทำลายตัวเองกันหรือไม่.

เรื่องเหล่านี้มันไม่น่าพูด แต่ว่าก็ไม่ว่าจะทำอย่างไร เพราะมันกำลังเกิดขึ้น มากขึ้น ๆ ๆ ถ้ามันไม่ลดหรือไม่เปลี่ยน มันก็คือวินาศ ถ้าโลกมันยังมีลักษณะอย่างนี้ ต่อ ๆ ไปมันก็คือวินาศ มีทางเดียวเท่านั้น คือเปลี่ยนแปลงกลับมาหาธรรมะ เป็นโลกที่มีธรรมะ แล้วสิ่งเลวร้ายที่ว่ามันจะหมดไปจะหายไป จะหมดไป.

ฉะนั้นจึงขอให้สนใจสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ธรรมะ เอาธรรมะมาช่วยแก้ปัญหา หรือว่ามาป้องกันความวินาศ ในอนาคต ถ้าปล่อยให้ความเจริญทางวัตถุ ซึ่งสร้างกันด้วยอุตสาหกรรม เจริญทางวัตถุ เป็นไปในระดับอย่างนี้ในอัตราอย่างนี้แล้ว ไม่เท่าไรโลกนี้จะวินาศ วินาศด้วยกิเลสของคนนั่นเอง มันส่งเสริมความเห็นแก่ตัว ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว ไม่รู้ก็ร้อยเท่าก็พันเท่า มันมีอยู่ว่าจนกว่ามันจะกลับหลังมาสู่ธรรมะ มาเห็นแก่ธรรมะ แทนที่จะเห็นแก่ตัว เท่านั้นแหละทางรอดมีอยู่ทางเดียว จนกว่าโลกจะไม่มีความเห็นแก่ตัวหรือลดความเห็นแก่ตัว จะกลับไปสู่โลกของพระอรหันต์ ไม่ไปถึงก็อย่าอวดก็เลย ว่ามันจะดีขึ้นกว่าเดี๋ยวนี้ ที่มันโกลาโลก พระอรหันต์ ออกไปทุกที่ ๆ.

นี่ขอให้คิดถึงข้อนี้ ที่ว่า โลกจะรอดได้อย่างไร ?
 ..มันจะรอดได้เพราะมันหันไปหาความถูกต้อง ไปสู่ความ
 ถูกต้อง แล้วสิ่งต่างๆ ก็จะมีผลเป็นสันติภาพ ไม่อย่างนั้น
 แล้ว สิ่งที่เราเรียกว่าความเจริญของมนุษย์นะมันจะทำลายโลก
 กิเลสหนาแน่นแล้วมันก็จะทำลายโลกกันด้วยตนเอง.

เขาพูดกันไว้แต่โบราณโบราณกาลว่า ยุค
 มิกสัณณู รอยุ่ข้างหน้า คือคนเลวมาก..เลวมาก..เลวมาก
 จนไม่มีธรรมะเลย จนมันฆ่าฟันกันเหมือนกับฆ่าเนื้อ ฆ่าปลา
 ทบยุงนี้ แล้วมันก็จะฆ่ากัน.. ฆ่ากันจนจะให้หมดโลก คนที่
 ไม่ได้อยู่ในวงการฆ่า จะเหลืออยู่ไม่กี่คน มาตั้งต้นกันใหม่
 เรียกว่าย้อนกลับกันใหม่ โลกจะมียุคมิกสัณณู คือเจริญ
 ด้วยกิเลส เจริญด้วยกิเลส จนฆ่ากันทั้งโลก รอดอยู่ได้
 บางคนที่แอบไปอยู่เสียที่ไหน เมื่อเขาฆ่ากัน มันไม่เข้าไป
 มันไปซ่อนเสียในป่า พอฆ่ากันเสร็จแล้วออกมาดู รู้..ไม่ไหว
 ขอเปลี่ยนไปสู่แนวใหม่ ไปหาธรรมะ ธรรมะกันอีก
 นี่แหละจนกว่าโลกจะเปลี่ยนกลับไปหาธรรมะ อย่างนี้ก็คิด
 ดูเถอะว่า มันจะมีได้อย่างไร ยิ่งมีความเห็นแก่ตัว มันยิ่ง
 ทำลายตัว..ทำลายตัว เห็นแก่ตัวนี้แหละ ทำลายตัวเอง คือ

คนเห็นแก่ตัว มันจะ^๕เกียจมันจะไม่ทำงาน จะให้ผู้อื่นทำแล้ว
มันจะพลอยเอาผล คนเห็นแก่ตัวไม่สามัคคี จะเรียกร้องให้
ช่วยกันสร้างประเทศชาติ แต่มันไม่สามัคคี คนเห็นแก่ตัว
มันก็เอาเปรียบ มันก็นอนเสีย กอຍที่จะคดโกง แล้วในที่
สุดท้ายจะเป็นบ้า ผมสังเกตดู ใคร่ครวญดู มีความเชื่อไปใน
ทำนองที่ว่า ไอ้คนบ้าทุกคนในโลกที่เข้าไปอยู่ในโรงพยาบาล
บ้า มันมาจากความเห็นแก่ตัวของมันเข้มข้นๆ จนหลงทาง
หลงทางแล้วมันก็เป็นบ้า ช่างลูกช่างเมีย ช่างพ่อ ช่างแม่ ช่าง
ตัวเองตายตามนั้นนะ ความเห็นแก่ตัวแท้ๆ เห็นแก่ตัว
แท้ๆ กลับทำแก้ตัวอย่างนั้น เพราะมันเป็นเรื่องหลอกลวง
ของกิเลสของอวิชชา เราจะต้องรู้จักกันไว้ว่ามันเป็นได้มากถึง
อย่าง^๕นั้น.

เราจะต้องมีชีวิตชนิดที่มี^๕พื้นฐานอันถูกต้อง ก็มี
ธรรมะสำหรับชีวิตที่เป็น^๕พื้นฐานอันถูกต้อง ไม่เห็นแก่ตัว ไม่
เห็นแก่ตัว รู้จักสิ่งที่เป็นความจริงของธรรมชาติ ในการที่จะ
มาเป็นมนุษย์คนหนึ่งๆ นี้มีกฎเกณฑ์อย่างไร มีธรรมชาติ
อย่างไร แล้วประพัตถิกันให้ถูกต้อง ประพัตถิกันให้ถูกต้อง.

คน ๆ หนึ่งประกอบอยู่ด้วยอะไร? ถ้ารู้เรื่องนั้นกัน
 ได้ก็จะดีมาก. ชีวิตประกอบขึ้นมาด้วยอะไร? เอากันเท่าที่
 มองเห็นตามหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา ก็ถือว่า มีสิ่งที่
 เรียกว่า ธาตุ...ธา-ตุ...ธาตุ ก็ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ
 ธาตุลม ๔ ธาตุในทางวัตถุ และก็มีอากาศธาตุ คือที่ว่าง
 สำหรับให้ธาตุวัตถุตั้งอาศัย แล้วก็วิญญาณธาตุ...ธาตุ
 ทางจิตใจ สำหรับรู้สึกคิดนึกได้แล้วก็ดำเนินการควบคุมธาตุ
 วัตถุให้ไปอย่างถูกต้อง เพราะมันมีธาตุอยู่ ๖ ธาตุ ตาม
 ธรรมชาติ ธาตุเหล่านี้มันก็ยกย้ายเปลี่ยนแปลงไปจนเกิดสิ่ง
 ใหม่ ๆ ขึ้นมา ไม่เป็นเพียงธาตุ แต่เกิดเป็นสิ่งที่มีชีวิตขึ้นมา
 แล้วก็มีอุปการณ์ หรือว่าสิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิต ที่เรียกว่า
 'อายตนะ' มีชีวิตแล้วต้องมี อายตนะ คือมีตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ใจ สำหรับสัมผัสสิ่งข้างนอก นั่นคือมีอายตนะ เรามี
 อายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้าไม่มีอายตนะก็เท่ากับ
 ไม่มีอะไร แม้ว่าโลกนั้นจะมีอะไรสักก็อย่าง ถ้าเราไม่มี
 อายตนะ ๖ มันก็เหมือนกับไม่มี เราก็มียายตนะ.

ที่นี้ เรารู้เรื่องอายตนะกันถูกต้องหรือไม่ เราเป็น
 'ทาส' ของอายตนะหรือเราเป็น 'นาย' เห็นอายตนะ อายตนะ

มันหลอกเราให้หลงรักสิ่งที่น่ารัก และให้หลงเกลียดโกรธใน
 สิ่งที่น่าเกลียดน่าโกรธ มันก็บ้ายู่ตรงนี้ เคี้ยวรัก เคี้ยวโกรธ
 เคี้ยวยินดี เคี้ยวยินร้าย เคี้ยวเป็นบวกเคี้ยวเป็นลบ ไม่มีความ
 สงบสุข สำหรับผู้ที่เห็นทาสของอายตนะ คือ เป็นทาสของ
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รับใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไปหาเหยื่อ
 ที่เอร็ดอร่อย สนุกสนานมาเพิ่มอยู่เป็นประจำ ชีวิตนี้เป็นทาส
 ของอายตนะ ซึ่งที่แท้มันก็ปรุงขึ้นมาจากธาตุตามธรรมชาติ.

รู้จักธาตุ แล้วก็รู้จักอายตนะ เมื่ออายตนะมีมากพอ
 เป็นกลุ่มก้อนกันเข้า ก็เรียกว่าเป็น 'คน' แจกเป็น ๕ ส่วนที่
 เรียกว่า **ขันธ ๕** รูปขันธ คือร่างกาย ส่วน นามขันธ ฝ้าย
 จิตใจ มีเป็น ๔ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
 กล่าวโดยสรุปหรือโดยย่อมี ๒ ส่วนเท่านั้นคือกายกับใจ ไม่
 ต้องมีอดีต ไม่ต้องมีผัสสะตามายึดครองอะไร รู้จักขันธทั้ง ๕
 ว่ามันเกิดขึ้นอย่างไร มันส่งเสริมกันอย่างไร มันมีชีวิตอยู่
 อย่างไร ถ้าจะมีความถูกต้องจะต้องเป็นอย่างไร.

ที่มันจัดการไม่ถูกต้อง มันก็มีการปรุงแต่งชนิดที่
 ไปตามเรื่องของมัน เรียกว่า **ปฏิจจสมุปบาท** คือสิ่งที่เกิด

ขึ้นกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.. เกี่ยวกับชีวิตนี้ปรุงแต่งกัน
ไปตามกฎเกณฑ์ของปฏิจจสมุปบาทจนมีความทุกข์ พระ-
พุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา
ผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม”
ผู้เห็นธรรม คือผู้เห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็น
พระพุทธเจ้าพระองค์จริง เมื่อตอนกลางวันก็พูดกันมากแล้ว
เรื่องนี้ ถ้าเห็นปฏิจจสมุปบาทนั้น ก็เห็นพระพุทธรูป
พระองค์จริง ก็สามารถจะจัดการได้ถูกต้อง ไม่ให้ความทุกข์
เกิดขึ้นมา.

ฉะนั้น ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน ทั้งฆราวาสทั้ง
บรรพชิต จงสนใจศึกษาเรื่องนี้ การศึกษาที่สวนโมกข์นานา
ชาตินี้มีหลักเท่านั้นแหละ.. ศึกษาให้รู้เรื่อง ปฏิจจสมุปบาท
และปฏิบัติควบคุมมันให้ได้ คือปฏิบัติอานาปานสติ สอง
เรื่องเท่านั้นพอ รู้เรื่องปฏิจจสมุปบาทให้ถูกต้องครบถ้วนชัด
เจน แล้วปฏิบัติอานาปานสติ คือฝึกฝนจิตให้มันควบคุม
กลไกของอายตนะ ของขันธ์ ของธาตุเหล่านั้นให้ได้ ชีวิตนี้
ก็จะเยือกเย็น เป็นชีวิตที่มีพื้นฐานเป็นธรรมะ ธรรมะจะมา

เป็นพื้นฐานของชีวิต โดยไม่ต้องสงสัย มันละเอียดลึกซึ้ง
เรียกว่าเป็นวิทยาศาสตร์ในทางวิญญาณ ทางจิตใจ.

คนเดียวกันเรียนวิทยาศาสตร์กันแต่ทางวัตถุ เจริญ
ทางวัตถุ มันหลอกลวงให้หลงใหลในวัตถุ แล้วก็ไปหากิเลส
ไปหาความวิเศษ ถ้าเราจะศึกษาวิทยาศาสตร์ในทางจิตใจ กัน
เสียบ้าง เราก็จะควบคุมกิเลสได้ แล้วก็จะได้มาหาสันติภาพ
หรือสันติสุขได้โดยง่าย...ได้โดยง่าย.

เราจะต้องมีความรู้เรื่องนี้ คือความจริงของธรรมชาติ
ตามธรรมชาติ จึงจะรู้จักชีวิตที่แท้จริง ว่าชีวิตนั้นเป็นอย่างไร
แล้วก็ทำชีวิตให้มีพื้นฐานคือธรรมะ ธรรมะเป็นพื้นฐานของ
ชีวิต ถ้ารู้จักธรรมชาติโดยถูกต้องโดยแท้จริงแล้ว ชีวิตนั้นจะ
ไม่มีอาการเป็นทุกข์ ที่เรียกว่ามันกักเจ้าของ **ชีวิตของคนไม่
มีธรรมะมันกักเจ้าของ** ชีวิตนี้กักเจ้าของ พังคฺฐิ หมายความว่าไม่
กักเจ้าของ ชีวิตของคนชนิดนี้มันเลวจนกักเจ้าของ กัดชีวิต
เองนั่นแหละให้เป็นทุกข์ **เที่ยวความรัก บ้ารักกัด** **เที่ยว**
ความโกรธกัด **เที่ยวความเกลียดกัด** **เที่ยวความกลัวกัด**
เที่ยวความตื่นเต้นกัด **เที่ยวความวิตกกังวลกับอนาคตกัด**
เที่ยวความอาลัยอาวรณ์ข้างหลังกัด **อิจฉาริษยากัด** **ความหวง**

กักความหึงกัก จนถึงฆ่ากันตาย สิ่งที่จะกักเจ้าของมีตัวอย่าง
เท่านั้นก็มากพอแล้ว.

เจ้าของชีวิตที่โง่เขลานั้น ชีวิตจะกักเจ้าของ มันจึง
หาสันติภาพไม่ได้ จะต้องทำให้มันถูกต้อง ถูกต้องจนไม่กัก
เจ้าของ นั่นแหละพื้นฐานธรรมะ พื้นฐานของชีวิตก็คือความ
รู้ที่มันถูกต้อง ที่นำไปสู่ความไม่เห็นแก่ตัว...ไม่เห็นแก่ตัว
แต่ไม่เห็นแก่ความถูกต้อง...เห็นแก่ความถูกต้อง ซึ่งช่วยให้
เห็นแก่ผู้อื่น เพราะมีความเห็นถูกต้อง เห็นแก่ความถูกต้อง
มันจึงรักผู้อื่น ถ้ามันเห็นแก่ตัว มันไม่รักผู้อื่น แล้วก็
ไม่เห็นแก่ความถูกต้อง มันจะเอาตามกิเลสของมันเสมอไป.

ฉะนั้นเราฝึกฝนกำจัดกิเลสกัน เมื่ออยู่ที่บ้านเป็น
ฆราวาสก็มีการกำจัดกิเลส มาบวชเป็นนักบวชที่วัดก็มีการ
กำจัดกิเลส จึงจะเข้ารูปเข้ารอยของพระศาสนาที่จะทำให้ชีวิตนี้
มีพื้นฐานอันถูกต้อง ไม่เห็นแก่ตัว แล้วก็ต้องมีเห็นแก่ความ
ถูกต้อง แล้วก็ถึงที่... กงที่อยู่ในความถูกต้อง.

ศึกษาวิปัสสนาให้เห็นว่า ความจริงของธรรมชาติ
ทั้งหลายเป็นอย่างไร แล้วก็ไม่ว่าง ไม่ไปหลง ในสิ่งใดให้เกิด
เป็นกิเลสขึ้นมา.

กิเลสมันมี ๓ ประเภท.

ประเภทที่ ๑ เป็น กิเลสบวก ทำให้ต้องการ ต้องเอา
เข้ามายึดครองเอาไว้ นี่ก็อกิเลสประเภทบวก ได้แก่ โลภะ
หรือราคะ มันจะเอาเข้ามา.

กิเลส อีกประเภทหนึ่งเป็นลบ มีความเป็นลบ มัน
ก็ต้องการจะฆ่า ต้องการจะทำลาย นี่ก็อกิเลสประเภทโทสะ
หรือ โภคะ เป็นกิเลสประเภทที่ ๒.

ที่ยังไม่แน่ว่าจะเป็นบวก หรือเป็นลบ มันก็โง่งงสงสัย
อยู่นั่น ขวนขวายด้วยความสงสัยอยู่นั่น มัวเมาในสิ่งที่ไม่
รู้จัก นั่นเป็นกิเลสประเภท โมหะ จัดเป็นกิเลสประเภทที่ ๓.

เรามีกิเลส ๓ หมวดด้วยกัน หมวดโลภะมันจะเอา
หมวดโทสะมันจะทำลาย หมวดโมหะมันจะวิ่งตามอยู่อย่างไม่
รู้ว่าจะไปทิศทางไหน นี่ก็อกิเลส... นี่ก็อกิเลส.

ศึกษาให้เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงอย่างถูกต้องตามที่
เป็นจริง มันก็ไม่เกิดความเป็นบวกไม่เกิดความเป็นลบให้ โง่
ในจิตเกิดความเป็นบวกเป็นลบเมื่อใด เมื่อนั้นแหละคือเวลา
โง่ ไปหลงรักไอ้ที่น่ารัก หลงเกลียดไอ้ที่น่าเกลียด น่าโกรธ

แล้วก็ไปมีแต่ปัญหาสงสัยในที่ยังไม่รู้ว่าจะไร ความหลงบวก
หลงลบเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัว ตัวบวกก็ได้ ตัวลบก็ได้
เห็นแก่ตัวแล้วก็เกิดกิเลสทั้งนั้น ฉะนั้นเราจะต้องมีความฉลาด
อยู่เหนือความเป็นบวก เหนือความเป็นลบ ของปัจจัยที่มา
ปรุงแต่ง.

ประโยชน์ขอให้ช่วยจำให้ได้ว่า พื้นฐานที่ถูกต้องของ
ชีวิตนั้นคือ ความมีจิตชนิดที่ไม่เป็นบวกไม่เป็นลบ ไปตาม
สิ่งที่เข้ามาปรุงแต่ง ให้เป็นบวกและเป็นลบ ทางตา ทางหู
ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ทั้งหมดนั้นมันจะมีสิ่งเข้ามา
ปรุงแต่งจิตใจให้เป็นบวกและเป็นลบ แล้วเกิดกิเลสบวก
เกิดกิเลสลบ แล้วก็มี ความทุกข์ทรมาน; เราจะมี ความคงที่ ๆ
อยู่ในความถูกต้องเรียกว่า อตัมมยตา .. ความคงที่อยู่ใน
ความถูกต้อง ไม่ไปโง่ให้เป็นบวก ไม่ไปโง่ให้เป็นลบ
นั่นแหละคือมาตรฐานหรือพื้นฐานอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่า
ชีวิต มันมีความถูกต้องถูกต้อง .. ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา ไม่
ถูกหลอกให้เป็นบวก ไม่ถูกหลอกให้เป็นลบ.

สิ่งเข้ามาปรุงแต่งมีอยู่รอบด้าน เรียกว่า สังขาร
สังขาร แปลว่าการปรุงแต่ง, สิ่งที่ปรุงแต่ง, สิ่งที่ถูกปรุงแต่ง,

๓ ความหมาย สิ่งที่ปรุ่่งแต่งสิ่งอื่นก็เรียกว่าสังขาร สิ่งที่ถูก
 ปรุ่่งแต่งก็เรียกว่า สังขาร อาการที่ปรุ่่งแต่งก็เรียกว่า สังขาร
 นี้ 'สังขาร' คำนี้ มีความหมายครอบคลุมจักรวาล คนโง่รู้จักสังขาร
 กันแต่เพียงว่าสังขารคือร่างกาย สังขารคือร่างกาย.. นัรู้จัก
 เท่านั้น^{๕๕} ขณินคเดียว ไม่มีประโยชน์ คำว่าสังขาร สังขารแปล
 ว่าการปรุ่่งแต่ง มันเต็มไปด้วยสังขารในคนหนึ่งๆ แต่ละคน
 เดียวมันเต็มไปด้วยการปรุ่่งแต่งในภายใน ปรุ่่งแต่งอย่างนั้น
 ปรุ่่งแต่งอย่างนี้ ให้ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เลือดหนองอวัยวะ
 ทุกส่วนตั้งอยู่ได้ ตั้งอยู่ได้ มันมีสังขารปรุ่่งอยู่ตลอดเวลา.

แต่ทางร่างกายนี้ยังไม่มีปัญหา ทางจิตใจมัน
 ปรุ่่งแต่งให้เกิดความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัว แล้วเกิดกิเลส
 เป็นประเภทๆ ไป ทั้งที่กล่าวมาแล้ว ชีวิตนี้จึงสูญเสียพื้นฐาน
 อันถูกต้อง ไป โง่ไปหลงบวก ไปหลงลบ แล้วก็เกิดกิเลสบวก
 เกิดกิเลสลบ แล้วก็ทำลายตัวเอง ทำลายผู้อื่น ไม่มีสันติสุข
 ไม่มีสันติภาพ เพราะฉะนั้น เราจะต้องเรียนรู้เรื่องนี้ เราจะ
 ต้องควบคุมสังขารการปรุ่่งแต่งนั้น ให้เป็นไปในทางถูกต้อง.

เรื่องปฏิจจนสมุปบาท นั้นแหละคือเรื่องสังขารการ
 ปรุ่่งแต่งเป็นสายยาวเฟื่องตั้ ๑๒ ขั้นตอน เรียกว่าเรื่อง

ปฏิจสุมุปาบาทที่สอนฝรั่งทุกเดือนนั้น นั้นแหละคือการปรุ-
 แต่งของสังขาร เรียกว่าปฏิจสุมุปาบาท เราต้องควบคุมไม่
 ให้ปรุแต่งไปในทางที่ผิด ไม่ให้ปรุแต่งไปในทางที่จะให้เกิด
 ทุกข์ แต่ว่าให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง มีสันติสุขมีสันติภาพ
 หรือถ้าไม่ให้ปรุแต่งเสียได้เลยก็เป็นนิพพานไปเลย แต่ถ้า
 ยังมีการปรุแต่งอยู่ก็ปรุแต่งให้ถูกให้ดีกันไปก่อน เลิกจาก
 ขั้วมาสู่ดี เหนือขึ้นไปก็มีนิพพาน..ปราศจากการปรุแต่ง
 ถ้ายังต้องปรุแต่งอยู่ ก็ปรุแต่งให้มันถูกต้อง ปรุแต่งให้
 เป็นไปเพื่อมีสันติสุข สันติภาพ.

มี‘สติ’ให้เพียงพอ แล้วก็ช่วยได้ ถ้าสติไม่เพียงพอ
 มันก็ควบคุมไว้ไม่ได้ มันปรุแต่งไปในทางกิเลสตัณหาหมด
 ฉะนั้น ต้องฝึกสติ ฝึกสติ ฝึกสติไว้ให้มาก แล้วสตินี้จะช่วย
 ควบคุม ให้คงที่อยู่ในความถูกต้อง สติจะไปเอาปัญญาที่เรา
 เรียนรู้มาจัดการกับสิ่งที่เข้ามาปรุแต่งทางตา ทางหู ทางจมูก
 ทางไหนก็ตาม ที่มันเข้ามาเพื่อจะปรุแต่งแล้วก็ จงต้อนรับ
 มันด้วยสิ่งที่เรียกว่าสติ..สติ แต่มันก็ไม่ใช่ง่ายนะที่จะเป็น
 ผู้มีสติ มันต้องฝึกกันอย่างขึงเหมือนกันแหละ มีสติเพียง
 พอแล้วก็ใช้ได้รอดตัว ปัญญา ปัญญาแม้จะมากมายอย่างไร

ถ้าไม่มีสติแล้วเป็น'หมัน'หมด มันเหมือนกับอาวุธที่ไม่ได้เอามาใช้มันจะมีประโยชน์อะไร หยุยกยาที่ไม่ได้เอามากิน มันจะมีประโยชน์อะไร มันต้องมีสติที่จะเอาอาวุธมาใช้ให้ถูกต้อง เอาหยุยกยามากินให้มันถูกต้อง มันจึงจะแก้โรค มันจึงจะกำจัดข้าศึกได้ ฉะนั้น สิ่งที่จะต้องฝึกฝนกันเป็นอย่างมาก ก็คือ สติ.. สติ บัณฑิตนั้นเพิ่มพูนไว้ เพิ่มพูนไว้.

พอเกิดเรื่อง 'สติ' ก็ไปเอา 'ปัญญา' มาเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ นี่เรียกว่า 'สัมปชัญญะ'... รู้สีกตัวทั่วพร้อม เข้มแข็งเฉพาะกรณีๆ เฉพาะเรื่อง ถ้าว่ากำลังจิตมันอ่อนไป สู้อารมณ์ไม่ไหวก็ต้องใช้ 'สมาธิ' สมาธิซึ่งมีกำลังมีน้ำหนัก บัณฑิต.. บัณฑิตเป็นเพียงความคม ถ้าไม่มีน้ำหนัก มันไม่ตัดคอก คุณไปลองกิดคู แม้มันจะคมยิ่งกว่ามีดโกน.. คมยิ่งกว่ามีดโกน แต่ถ้าไม่มีน้ำหนักที่จะกดลงไปมันไม่ตัด.. มันไม่ตัด มันคมเป็นหมัน ฉะนั้น ต้องมีน้ำหนักคือสมาธิ บัณฑิตจึงจะใช้ความคมตัดได้.

ต้องมีสติเอามาใช้ให้ตรงเวลาทันเวลา ถ้าไม่ตรงเวลาไม่ทันเวลา ก็ไม่มีประโยชน์อะไร ต้องศึกษาฝึกฝนสติ 'สติ'

จะเป็นเครื่องมือพิเศษ ที่จะช่วยให้ชีวิตนั้นมีธรรมชาติพื้นฐาน
อันถูกต้องอยู่เสมอ ชีวิตจะเป็นชีวิตชนิดที่มีธรรมชาติเป็น
พื้นฐาน สามารถควบคุมสังขารการปรุงแต่งด้วยอำนาจของ
สติ เป็นชีวิตที่มีความสะอาดบริสุทธิ์ มีความสว่างไม่เมี๊ยวเวลา
มีความสงบเยือกเย็น...เยือกเย็น แล้วก็ยังเป็นประโยชน์
แก่ผู้อื่นอีกด้วย ขอให้ชีวิตนั้นมันจบลงที่ความสงบเยือกเย็น
แล้วก็ยังเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย ต้อง ๒ อย่างแหละ เยือก
เย็นส่วนตัวเอง แล้วก็ยังเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น นี่คือชีวิต
ชนิดที่มีธรรมชาติเป็นพื้นฐาน ไม่มีชีวิตเลื่อนลอย เป็นบวก
เป็นลบ เดียวดีใจ เดียวเสียใจ เดียวหัวเราะ เดียวร้องไห้.

อย่าไปหลงกับมันนัก ไ้เรื่องหัวเราะ ไ้เรื่องดีใจ
มันเรื่องบ้าพอๆ กัน ดีใจมันก็ยุ่ง เสียใจมันก็ยุ่ง อย่าทั้ง ๒
อย่างก็จะปกติ นั้นแหละจะสบายจะเป็นสุข และจะทำงานได้ดี
ทำหน้าที่ได้ดี ชีวิตต้องปกติ..ชีวิตต้องปกติ จดจำไว้ว่าปกติ..
ปกติ มันจึงจะอยู่เป็นสุข หรือจะทำหน้าที่การงานอะไรมันก็
ทำได้ดี ทำได้ดี ถ้าชีวิตนั้นมันวุ่นวายด้วยบวกด้วยลบเสียแล้ว
มันทำอะไรไม่ได้ แม้แต่จะเฝ้าให้ดึกก็ทำไม่ได้ อย่าว่าแต่งงาน
ที่ประณีตละเอียดเลย ต้องมีชีวิตปกติ..ชีวิตปกติจะทำ

งานได้ดีทุกอย่าง ไม่มีความโง่มาเป็นเครื่องหลอกลวงตัวเอง
ให้เห็นแก่ตัว ให้เห็นแก่ตัว เรื่องความเห็นแก่ตัวนี้มีเรื่องยาว
มาก จะต้องพูดกันเป็นเรื่องพิเศษ แต่เดี๋ยวนี้พูดเอาแต่รวบรัด
ว่า ไม่หลงบวก ไม่หลงลบ ไม่ไปหลงอารมณ์บวก ไม่ไปหลง
อารมณ์ลบ มันก็ไม่เกิดตัวบวก ไม่เกิดตัวลบ มันก็ไม่
เห็นแก่ตัว ไม่มีอะไรที่จะเห็นแก่ตัว ชีวิตนี้เมื่อมีความโง่
มันก็กัดตัวเอง กัดตัวเองเร็วกว่าหมา เร็วกว่าหมา เพราะหมา
มันยังไม่กัดตัวเอง ชีวิตนี้ถ้ามันมีธรรมะแล้ว ก็ไม่กัดตัว
เอง..ไม่กัดตัวเอง ทำให้ตัวเองมีความเจริญงอกงาม ก้าวหน้า
พัฒนาไป..พัฒนาไป จนกว่าจะถึงที่สุด จุดหมายปลายทาง.

นี่..ขอให้เข้าใจคำว่า ชีวิตที่มีธรรมะเป็นพื้นฐาน
ธรรมะนั้นแหละเป็นพื้นฐานของชีวิต ชีวิตที่มีพื้นฐาน คือ
ชีวิตที่ต้องมีธรรมะ ธรรมะนั้นแหละเป็นพื้นฐานของสิ่งที่มี
ชีวิต ขอให้ผู้มีธรรมะให้ถูกต้องให้เพียงพอ ให้ครบถ้วนให้ทัน
เวลา ช่วยจำบทนิยามสักบทหนึ่ง ไปแก้ความเข้าใจที่เขลาๆ
ผิดๆ มาตั้งแต่เด็กเล็กๆ ในโรงเรียนว่า ธรรมะคืออะไร ?

ธรรมะ..ธรรมะนะ คือระบบปฏิบัติ ระบบปฏิบัติ
เพราะมันต้องปฏิบัติเป็นระบบ ไม่ใช่ข้อเดียว ที่ถูกต้อง ที่

ถูกต้อง ผิดไม่ได้... ผิดไม่ได้ แล้วก็ **เพื่อความรอด** เพื่อความ
 รอด ถ้าถูกต้องแล้วมันต้องเป็นไปเพื่อความรอด แล้วความ
 รอดนี้ ต้องทั้งทางกาย ทั้งทางจิตใจ ทั้งทางกายทั้งทางจิตใจ
 แล้วก็ **ทุกชั้นตอนแห่งชีวิต** **ทุกชนิดแห่งชีวิต** ทั้งเพื่อตัวเอง
 และผู้อื่น.

เมื่อจะพูดให้ครบถ้วน มันก็ยืดยาวหน่อยนะ แต่
 พวกคุณเคยเรียนในโรงเรียน ครูบอกว่าธรรมะ คือคำสั่งสอน
 ของพระพุทธเจ้า นี่มันเหมือนกับหลอกนะ ไม่เจตนาหลอก
 ก็เหมือนกับหลอก ขอให้รู้ว่าในประเทศอินเดียนะ คำสอน
 ของศาสนาองค์ใด ก็เรียกว่าธรรมะเหมือนกันหมดเลย ศาสนา
 องค์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่พระพุทธเจ้า เขาก็เรียกคำสั่งสอนของเขาว่า
 'ธรรมะ' ประชาชนก็เรียกคำสั่งสอนของเขาว่าธรรมะ เพราะ
 ประชาชนจะเลือกธรรมะของศาสนาองค์นี้ ศาสนาองค์นั้น.

ธรรมะ ไม่ใช่คำสั่งสอนของศาสนาองค์ไหนโดยเฉพาะ
 เป็นคำกลาง ที่ใช้พูดกันอยู่ 'ท่านชอบใจธรรมะของใคร?'
 เขาจะถามกันว่า ท่านชอบใจธรรมะของใคร?.. ชอบใจธรรมะ
 ของ **พระสมณโคตม** ไหม? ชอบใจธรรมะของ **นิกัณณนาฏบุตร**

ไหม ? ชอบใจธรรมะของ มัชฌิโมวาทไหม ? .. มีหลาย
ศาสนา แล้วธรรมะนั้นไม่ได้แปลว่าคำสั่งสอน แต่มันสอน
เรื่องธรรมะ .. สอนเรื่องธรรมะ.

ตัวธรรมะแท้ ๆ นะช่วยกันจำเสียใหม่ .. ตะกั๊กบอก
ไปแล้วว่า ธรรมะคือระบบการปฏิบัติ ปฏิบัติเพียงสิ่งเดียวไม่
ได้ ต้องปฏิบัติเป็นระบบเป็น ซีสเต็ม (system) เป็นระบบ
ครบถ้วนถูกต้อง แล้วก็การปฏิบัติที่ถูกต้อง .. คำว่าถูก
ต้องนั้นก็คือ สำเร็จประโยชน์แก่ทุกฝ่าย อย่าไปถูกต้อง
ตามวิชาฟิสิกส์ (Philosophy) ลอจิก (Logic) อะไรของ
พวกอื่น บ้า ๆ บอ ๆ ทั้งนั้นแหละ ยิ่ง ฟิสิกส์ นั้นหาความ
ถูกต้องไม่พบดอกมันมีเหตุผลเรื่อยไป เอาถูกต้องตามหลัก
ของพระศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ถูกต้อง .. ถูก
ต้องคือ ไม่ทำให้เกิดทุกข์ ไม่ทำให้เกิดปัญหาแก่ผู้ใด แต่ทำ
ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่าย นั่นแหละคือความถูกต้อง ..
ถูกต้อง เชื่อตนเอง รู้ได้ด้วยตนเอง ว่าความถูกต้องเป็น
อย่างนั้น.

ที่เรียกว่าถูกต้องนั้นถูกต้องแก่ความรอด รอด รอด
ถ้าไม่รอด ก็คือตาย ที่ไม่ตายก็คือรอด ทางกายรอดก็คือไม่ตาย

ทางจิตรอด ก็คือไม่เป็นทุกข์ ถ้าทางกายผิตพลาด มันก็ไม่รอด ก็คือตาย ถ้าทางจิตไม่รอด ไม่ถูกต้อง มันก็เป็นทุกข์ทรมาน ยิ่งกว่าตกนรกไปเสียอีก มันจึงต้องมีความถูกต้องทั้งทางกาย และทางจิต.

ทีนี้ ต้องทุกชั้นตอนแห่งชีวิต ต้องมีธรรมะถูกต้อง ทุกชั้นตอนแห่งชีวิต มีธรรมะถูกต้องทุกชั้นตอนแห่งชีวิต นับตั้งแต่เป็นลูกเล็กๆ ทารกเพิ่งเกิด เติบโตขึ้นมาเป็นวัยรุ่น เป็นหนุ่มสาว เป็นพ่อบ้าน แม่เรือน เป็นคนแก่ คนเฒ่า ทุกชั้นตอนแห่งชีวิต ต้องรอด.. รอด.. รอด รอดนั้นก็ต้องรอด ทั้ง ๒ ฝ่าย คือรอดทั้งเรา และรอดทั้งเพื่อนมนุษย์ของเรา.

รวบรวมอีกที่ว่า ธรรมะ คือระบบปฏิบัติที่ถูกต้อง แก่ความรอด ทั้งทางกายและทางจิต ทุกชั้นตอนแห่งชีวิต ทั้งเพศตัวเองและผู้อื่น นี่ธรรมะคืออย่างนี้ ครูในโรงเรียน บางทีจะนั่งอยู่ที่นี้ แถวนักก็ได้ สอนเด็กๆ ว่า ธรรมะ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ไปบอกเขาเถอะ สอนอย่างนั้นนะ มันไม่ถูกต้อง ขอให้รู้ว่าธรรมะคือสิ่งที่ช่วยให้รอด คือหน้าที่.. หน้าที่คือสิ่งที่ช่วยให้รอด เรียกเป็นไทยว่า 'หน้าที่'

เรียกเป็นบาลีว่า ‘ธรรมะ’ เป็นสิ่งสูงสุดที่พระพุทธเจ้าท่านก็
เคารพ.

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้เสร็จลงไปใหม่ๆ ทันใดนั้น
ท่านเกิดจณว่า โอ้! ต่อไปนี้จะเคารพอะไร? เป็นสัมมาสัม
พุทธเจ้าแล้วจะเคารพอะไร ท่านถามตัวเองอย่างนี้ ในที่สุด
ท่านตกลงใจว่า โอ! เคารพธรรมะ ธรรมะ คือเคารพหน้าที่
เคารพหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ท่านก็เลยเคารพหน้าที่ทำหน้าที่
ของพระพุทธเจ้าอย่างดีที่สุด อย่างที่ว่ามาแล้วตลอดวันตลอด
คืนจนวินาทีสุดท้าย จะปรินิพพานอยู่หยกๆ แล้วยังโปรด
ธรรมะแก่คนที่มาถาม ไปอ่านพุทธประวัติดู จะปรินิพพาน
อยู่เฉยวัน ยังมีคนภายนอกพุทธศาสนาเข้ามาสอบถามธรรมะ
พระสงฆ์ทั้งหลายก็ว่า ‘โอ๊ะ! อะไร มารบกวนเวลาอย่างนี้
ไป..ไป..ไป..’

พระพุทธเจ้าท่านได้ยิน ก็ว่า “อย่าไล่..อย่าไล่ ไป
บอกเขามา ไปบอกให้เขาเข้ามา” ให้ถาม..ให้ถาม ท่านก็ทรง
ตอบ..ตอบ..ตอบ.. จนปริพาชกคนนั้นรู้ธรรมะ พอที่จะ
เป็นพระอรหันต์ ต่อมาอีกไม่กี่นาทีท่านก็ปรินิพพาน ท่าน

ทำงานทำหน้าที่ หรือเคารพพระมหารัชมังคลาจารย์ ขอให้เรา
 เคารพพระ... เคารพหน้าที่, เคารพหน้าที่.. เคารพพระ
 ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่คือพระเป็นเจ้าที่สูงที่สุดที่เราต้องเชื่อ
 ฟังคือทำหน้าที่ให้ถูกต้อง แล้วก็จะมีความรอด นี่ธรรมะคือ
 หน้าที่สูงสุดจนพระพุทธเจ้าก็เคารพ แต่พวกเรามั่นใจ**เคารพ**
พระพุทธเจ้า แต่ไม่**เคารพ** **สิ่งที่พระพุทธเจ้าทำ**
ทรงเคารพ เป็นเสียโดยมากอย่างนี้ ให้เวลาสนใจกับธรรมะ
 นิดเดียว ไปสนใจเรื่องกิเลสเสียทั้งนั้นแหละ ๔๔ เปอร์เซ็นต์
 เป็นเวลาไปสนใจกิเลส ๑ เปอร์เซ็นต์ก็ไม่ถึงมาสนใจธรรมะ
 แล้วมันจะทันกันที่ไหน ขอให้**เคารพธรรมะให้สูงสุดยิ่งกว่า**
สิ่งใด เหมือนกับ**พระพุทธเจ้า** แล้ว**ธรรมะจะช่วยเรา** จะ
 ช่วย**ผู้** จะช่วยโลกทั้งโลก.

สนใจธรรมะเกิด จะสามารถช่วยกันทั้งโลก จะบวช
 ก็ตาม จะไม่บวชก็ตาม มีปัญหาอย่างเดียวกันแหละ คือต้อง
 กับทุกข์—กับทุกข์ ความทุกข์ของฆราวาสก็คืออย่างนั้น ความ
 ทุกข์ของนักบวชก็คืออย่างนั้น ความทุกข์ของฝรั่งก็อย่างนั้น
 ความทุกข์ของแขกของจีน ของแขกดำก็อย่างนั้น ความทุกข์

ของคนไทยก็อย่างนั้น ความทุกข์ของชาวอินเดียก็เป็นอย่าง
นั้น มันเหมือนกัน.

ศึกษาธรรมะที่เป็นความถูกต้องสากล แล้วแก้
ปัญหาทั้งหลายได้ ดำรงชีวิตอยู่ในความถูกต้อง คงที่อยู่ใน
ความถูกต้อง นั้นแหละคือชีวิตพื้นฐาน มีธรรมะพื้นฐานให้
แก่ชีวิต ชีวิตก็เป็นธรรมะ มีธรรมะพื้นฐานไม่มีปัญหาใด ๆ.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน ทั้งฆราวาสและบรรพชิต
นี้จะมีชีวิตที่มีธรรมะเป็นพื้นฐาน วัตรธรรมะนี้เป็นชีวิตหรือ
เป็นคู่ของชีวิต เอาธรรมะออกไปก็คือตาย ตายทางกาย ตาย
ทางจิตทางวิญญาณก็คือตาย ของที่มีธรรมะเป็นพื้นฐาน ของ
ชีวิต มีชีวิตชนิดที่มีธรรมะเป็นพื้นฐาน แล้วก็จะไม่เสียที่
ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา เป็นแน่นอน
คือได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ เพราะการปรับปรุง
ชีวิตในลักษณะอย่างนี้.

หวังว่าท่านทั้งหลาย จะได้นำไปคิด นึก พิจารณา
ให้ถี่ ไม่ต้องเชื่ออาตมา ไม่ต้องเชื่ออาตมา เชื่อเหตุผลที่มี
มีอยู่ในตัวมันเองในคำพูดในคำสอนนั้นแหละ มันมีเหตุผล

อยู่ในตัวมันเอง มองให้เห็น จับให้ได้แล้วก็เชื่ออันนั้น ไม่
 ต้องเชื่อผู้อื่น ไม่ต้องเชื่อแม้แต่ครูบาอาจารย์ พระพุทธเจ้า
 ท่านสอนอย่างนี้ ไม่ต้องเชื่อว่า... ผู้ที่เป็นครูของเรา ก็ไม่ต้อง
 เชื่อ แต่ขอให้เอาคำที่ท่านพูดมาดูให้เห็นเหตุผลที่มันมีอยู่ใน
 คำพูด แล้วก็เชื่อ... เชื่อสิ่งนั้น ไม่เชื่อพระไตรปิฎก ไม่เชื่อ
 ทุกอย่าง ๑๐ ประการ ดังที่กล่าวไว้ในกาลามสูตร แต่แล้ว
 มันก็เชื่อธรรมะ คือเหตุผลที่มันแสดงอยู่ในคำพูด คำพูด
 ของใครก็มีเค้าเงื่อนแห่งเหตุผล แสดงอยู่ในที่นั้น ใคร่ครวญ
 ดูให้ดีว่า ถ้ามันจะดับทุกข์ได้ก็ลองดู ถ้ามันดับทุกข์ได้จริง
 ก็เชื่อหมดเลย... เชื่อหมดเลย.

นี่... มีธรรมะเป็นพื้นฐานแห่งชีวิต ก็เป็นชีวิตชนิด
 ที่มีพื้นฐาน ขอให้ทุกๆ ท่านประสบความสำเร็จ ในการมีชีวิต
 ชนิดนี้ด้วยกันทุกท่านทุกคน ตลอดทุกทิพาราตริกาล เทอญ.

การควบคุมกระแสแห่งชีวิต.

เพื่อนสหธรรมิกสพรหมจารีทั้งหลาย,*

การบรรยายในวันนี้ ต่อเนื่องมาจากการบรรยายในครั้งที่แล้วมา เมื่อวันที่ ๑๙ ในคราวนั้นได้พูดถึง “ชีวิตที่มีพื้นฐาน หรือธรรมะที่เป็นพื้นฐานของชีวิต” ในวันนี้ก็จะได้พูดถึง การควบคุมกระแสแห่งชีวิต นี้ใช้ภาษาที่มีใช้กันอยู่ในทางธรรมะ เพื่อให้มันมีพื้นฐานที่ถูกต้อง แล้วก็เพื่อให้มีธรรมะที่เป็นพื้นฐานอย่างเพียงพอ ให้เป็นไปอย่างถูกต้อง เพราะมีธรรมะพื้นฐานอย่างเพียงพอ มีผลเป็นชีวิตที่ไม่กักเจ้าของ แล้วก็มีความเยือกเย็นและเป็นประโยชน์ คำสั้น ๆ เหล่านี้ อมความทั้งหมด คือทั้งหมดในพรหมจรรย์.

* ธรรมบรรยายอบรมวชิราภิกษุ ในพรรษา ปี พ.ศ. ๒๕๓๓

เยือกเย็น หมายความว่าคับทุกข์สิ้นเชิง และเป็นประโยชน์ ไม่เป็นหมัน เป็นประโยชน์แก่ตนเองและแก่ผู้อื่น มั่นชยายความออกไปได้มากมาย การบรรลุนิพพาน มรรค ผล นิพพาน มีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เรียกโดยสำนวนง่าย ๆ ที่พวกฝรั่งเขาชอบกันนัก ก็คือว่า เป็นชีวิตที่ไม่กักเจ้าของ.

ชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยความไม่รู้ คืออวิชชา—ความไม่รู้ นี่มันกักเจ้าของอยู่ตลอดเวลา เพราะความไม่รู้ คือมีความทุกข์ เกี่ยวทุกข์อย่างนั้น เกี่ยวทุกข์อย่างนี้ เกี่ยวทุกข์อย่างโน้น กลายเป็นสัตว์ที่เลื่องไม่เชื่อง กักเจ้าของอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น เราจะจัดการกับมันให้ถูกต้อง ไม่กักเจ้าของ เยือกเย็น เป็นประโยชน์ นั่นแหละคือความมุ่งหมาย.

ทีนี้ เราก็จะต้องรู้จักตัว 'ชีวิต' ว่ามันคืออะไร จึงจะควบคุมมันได้ นี่ก็สิ่งที่เรายังไม่รู้ หรือว่าที่เราอุตส่าห์ มาบวช ศึกษาเล่าเรียนเพื่อปฏิบัติ ก็เพื่อจะให้มันรู้ ว่ามันคืออะไร? แล้วจะจัดการกับมันอย่างไร จึงจะได้รับประโยชน์ กับกับคำที่มาบวช ลองกิดกุ เรารู้จักมันแล้วหรือยัง และ สามารถควบคุมมันได้แล้วหรือยัง แล้วเราก็มองเห็นว่ายัง

หรือยังไม่พอ จึงมาบวชมาศึกษา เตรียมพร้อมเพื่อจะให้มัน
เผชิญกับชีวิตอย่างถูกต้อง.

สิ่งที่เรียกว่าชีวิต มันมีกระแส ไสยะ..ไสยะ หรือ
ไสกา แปลว่ากระแส หมายความว่าเนื่องกันและไหลไป เนื่อง
กัน เปลี่ยนแปลงไป เนื่องกันด้วยการเปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้
เรียกว่า กระแส—ไสยะ, จะต้องรู้จัก กระแสแห่งชีวิตโดยตรง
ว่ามันเป็นอย่างไร มันเป็นอย่างไรงันก่อน ถ้าจะเอากันตาม
ธรรมคาสามัญ ชาวบ้านทั่วไปก็ไม่ต้องรู้เรื่องอะไรนัก นอก
จากทำมาหากิน หาประโยชน์ หาความร่ำรวย หาอำนาจวาสนา
แล้วมันก็จะพอ.

แต่เดี๋ยวนี้เราต้องการที่มันประณีตละเอียดสูงขึ้นมา
กว่านั้นคือ กระแสของชีวิตที่เยือกเย็น เราต้องรู้มากกว่า
ที่ชาวบ้านคนเดินถนนเขารู้กัน จึงมี การศึกษาสิ่งที่ควรจะรู้
สิ่ง ๆ นั้น หวังข้อที่เราศึกษาเล่าเรียนกันนั้นแหละ แต่ว่า
เป็นชั้นลึกเรียกว่า 'ปรมัตถ์' จะแจกออกไปให้เห็นชนิดที่
ถูกต้องและเพียงพอสัก ๕ หัวข้อ ขอให้ฟังให้ดี จำไว้ให้ได้คือ
คำว่า ธาตุ ธา-ตุ ธาตุตามธรรมชาติ แล้วธาตุก็ปรุงให้เกิด

มีอายตนะ อายตนะภายในด้วยภายนอกด้วย อายตนะก็ปรุง
ให้มีสิ่งที่เรียกว่า ชันธ์ ชันธ์ทั้ง ๕ ในสิ่งที่เรียกว่าชันธ์นั้น
มีกระแสแห่ง ปฏิจาสมุปบาท เป็นเรื่องข้อที่ ๔ ในปฏิจา-
สมุปบาทนั้นมีสิ่งเลวร้ายอยู่โดยเฉพาะคือ ความทุกข์.. ความ
ทุกข์.

ดังนั้น เราจึงต้องเรียนกัน ๕ หัวข้อเป็นอย่างน้อย
เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ เรื่องชันธ์ แล้วก็เรื่องปฏิจาสมุปบาท
แล้วก็เรื่องทุกข์ บางคนอาจจะคิดว่า โอ๊ะ! จู้ฬิฬิไร
อะไรก็ไม่รู้ ไม่อยากจะสนใจ มันก็ไม่รู้ ถ้าเมื่อไม่อยากจะ
สนใจมันก็ไม่รู้ แลเห็นว่าเป็นเรื่องครึคระ เป็นเรื่องของ
ชาววัด ก็ยังไม่ต้องการจะรู้ ก็เลยไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าชีวิต หรือ
กระแสทางดำเนินของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต.

ขอให้สนใจใน ๕ หัวข้อนี้ ให้พอ ตั้งแต่เบื้องต้นที่สุด
จนปลายสุด เรียกว่าตั้งแต่ ก ถึง ฮ แหะ แล้วก็รู้ได้ใน ๕
หัวข้อนี้ ซึ่งเราจะต้องมีความรู้เป็นพื้นฐานอย่างชัดเจนแจ่ม
แจ้ง เหมือนที่เรารู้จักอะไร ๆ ที่เรารู้จักอยู่เป็นประจำวันใน
การเป็นอยู่ รู้จักอาหาร รู้จักเครื่องนุ่งห่ม รู้จักเครื่องใช้ไม่สอย

รู้จักรถยนต์ รู้จักอะไร รู้จักกันเต็มที่ แต่เรื่องตัวชีวิตไม่รู้
ก็ยังไม่รู้ แต่เราก็ใช้คำพูดนี้เป็นเหมือนกัน ตามที่เขาพูดๆ
กัน มันก็เป็นไปในลักษณะที่ชาวบ้านเขาพูดกัน มันเป็นเรื่อง
อ่านเล่นเสียมากกว่า เรื่องอ่านเล่นมันก็พูดเรื่องชีวิตจิตใจ
เหมือนกันแหละ แต่มันคนละทิศทาง มุ่งหมายกันคนละอย่าง
ที่นี้เราจะดูกันให้เห็นชัดว่า มันคืออะไรใน ๕ หัวข้อนี้.

อันแรกเรียกว่า ธาตุ ธาตุคือธาตุตามธรรมชาติ คำ
ธาตุ...ธา-ตุ^{นี้} แปลว่า สิ่งที่มีมันทรงตัวเองอยู่ได้ เป็นพื้นฐาน
ของสิ่งทั้งปวง หรือบางทีก็เล็งไปในแง่ที่ว่า มันเป็นสิ่งสุดท้าย
ที่เราจะแบ่งแยกออกไปได้ แบ่งแยกออกไปได้จนไม่ต้องแบ่ง
แยกกันอีก นี่เรียกว่าธาตุ ในทางธรรมะถือว่ามี ๖ ธาตุ.

ในทางวิทยาศาสตร์ปัจจุบันมีมากมายจำไม่ไหว. ร้อย
กว่าธาตุแล้ว ก็พูดได้ว่าในร้อยกว่าธาตุนั้น ถ้าเอามา
สังเคราะห์กันก็จะได้สัก ๖ ธาตุด้วยเหมือนกัน ที่พูดถึง ๖ ธาตุ
นี้ก็เท่าที่จำเป็น แก่การที่มันจะประกอบกันอยู่เป็นชีวิต ธาตุ
ดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ๔ อย่างนี้เป็นฝ่ายหยاب เป็น
ฝ่ายวัตถุ ธาตุอากาศคือที่ว่าง ความว่างที่ว่างที่ให้ธาตุอื่นๆ

ได้อาศัยอยู่ และธาตุสุดท้ายเป็นธาตุที่สำคัญคือ วิญญาณธาตุ
เป็นธาตุที่มันรู้ รู้อะไรได้ ธาตุที่รู้อะไรได้.

ธาตุฝ่ายวัตถุ ฝ่ายกาย คือธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ น้ำมันไม่
เกี่ยวกับความรู้ มันเกี่ยวกับเป็นที่ตั้งของธาตุวิญญาณ คือธาตุรู้
วิญญาณธาตุตั้งอยู่บนธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ แล้วธาตุทั้งหมดนั้น
ตั้งอยู่บนที่ว่าง เขาจึงจัด ที่ว่างนั้นเป็นธาตุชนิดหนึ่งเหมือนกัน
เป็นตัวเองอันสุดท้ายที่จะเป็นพื้นฐานอยู่ตลอดกาล ถ้าไม่มี
ที่ว่างมันก็ไม่มีการตั้ง ที่อาศัย เหมือนกับโลกนี้ทั้งโลกก็ตั้งอยู่
บนที่ว่าง ออกไปถึงจักรวาล ระบบสุริยะจักรวาล แต่ละระบบ
มันก็ตั้งอยู่บนที่ว่าง ถ้าไม่มีที่ว่างมันจะตั้งอยู่บนอะไร เพราะ
มีที่ว่างให้ตั้งมันจึงตั้งอยู่ได้ ฉะนั้น ความว่างก็เป็นประโยชน์
และจำเป็น จำเป็นที่จะต้องมามีที่ว่างให้สิ่งต่างๆ ตั้งอยู่ได้.

คำว่าธาตุในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงตัววัตถุโดยตรง แต่
หมายถึงคุณสมบัติที่มันมีอยู่ในวัตถุนั้น ๆ.

สิ่งที่มีคุณสมบัติ กินเนื้อที่ คือแข็งและกินเนื้อที่
เรียกว่า ธาตุดิน มันจึงมีสิ่งที่มันงอกงามออกไปเป็นของแข็ง
เป็นธาตุดิน.

ธาตุน้ำ มีคุณสมบัติทำให้มันกุ่มกันอยู่เหมือนกับน้ำ มันมีการกุ่มตัวเองเข้าหากันอยู่เรื่อย ใครแยกมัน ๆ ก็วิ่งกลับ มาเกาะกุ่มตัวเองกันอยู่เรื่อย คุณสมบัติอย่างนี้เรียกว่า ธาตุน้ำ.

ธาตุไฟ คือความร้อนหรืออุณหภูมิ เมื่อใส่เข้าไป ในที่อะไรแล้วมันเกิดการเผาไหม้ มันก็คือการเปลี่ยนแปลง ๆ ทำให้เปลี่ยนแปลง.

ธาตุลม มีคุณสมบัติเคลื่อนไหว เคลื่อนไหว ลอยไต่ อย่างที่เราเรียกว่าแก๊สหรืออากาศ มันเคลื่อนไหว มันลอยไป มีคุณสมบัติแห่งการเคลื่อนไหว.

มันมีครบ ๔ คือกินเนื้อที่, กุ่มกันให้เป็นอันเดียว กัน, แล้วมันก็เปลี่ยนแปลง, แล้วก็เคลื่อนไหวตลอดเวลา, นี้เรียกว่าธาตุฝ่ายวัตถุ ฝ่ายร่างกาย ต้องจัดการกับมันให้ถูกต้อง.

ธาตุว่าง ก็ตามธรรมชาติเพื่อให้สิ่งเหล่านี้อาศัยอยู่ เมื่อสิ่งเหล่านี้มันถูกต้องในเบื้องต้น คือ ๔ อย่างแล้ว ธาตุ พิเศษคือ ธาตุจิต ธาตุวิญญาณ นั้น ก็แสดงบทบาทได้.

ต้องดูให้เห็นว่ามันมีอย่างน้อย ๓ กลุ่ม... ๓ พวก... ๓ หน้าที่ คือ ที่จะ เป็นตัววัตถุ ขึ้นมา แล้วก็มี จิต ที่ทำให้วัตถุ นั้นรู้สึกได้, แล้วก็ มีทวาร ให้สิ่งทั้งหลายมันอยู่.

มีนิทานตลกๆ ตามศาลาวัคก็ได้อีก แต่ก็ช่วยให้จำง่าย
เข้าใจง่าย เรื่องกายกับใจ กายนั้นก็เปรียบเหมือนกับคนแข็งแรง
แต่ตาบอด คนแข็งแรงครบถ้วนทุกอย่าง แต่ตาบอดมองไม่
เห็น ใจเป็นคนตาดีแต่เป็นง่อยเปลี่ยนเดินไม่ได้ เคลื่อนไหว
ไม่ได้ มันแยกกันทำหน้าที่อย่างนี้ ถ้าคนตาบอดอยู่แต่ลำพัง
ตาบอดมันก็ทำอะไรไม่ได้ คนตาดีแต่เป็นง่อยเปลี่ยนเดินไม่ได้
วันหนึ่งมาพบกันเข้า เลยตกลงทำสหกรณ์ร่วมมือกัน ให้คน
ง่อยเปลี่ยนตัวเล็กขี่คอคนตาบอด ตัวโตแข็งแรงดี ก็เลยไป
ช่วยกันได้ สำเร็จประโยชน์ได้ คนตาบอดก็พาไป คนตัวเตี้ย
ตัวเล็กก็บังคับบัญชาสั่งควบคุมไป นี่เรียกว่าอุปมาของกาย
และใจมันเป็นอย่างนี้ พวกธาตุที่เป็นฝ่ายวัตถุ ฝ่ายร่างกาย
ก็เหมือนกับไม่มีตา ตาบอด ฝ่ายจิตนั้นก็เหมือนกับมีตา พอได้
อาศัยกันเข้าก็สมบูรณ์ คือเป็นชีวิตหนึ่งๆ เรามีร่างกายแล้ว
ก็มีจิตใจ รวมกันเข้าแล้วก็ตั้งอาศัยอยู่ได้ในที่ว่าง.

นี่เรียกว่า ธาตุ...ธาตุ คุณเคยรู้จักธาตุในลักษณะ
อย่างนี้หรือเปล่า ถ้าเรียนกันแต่วิทยาศาสตร์ ก็รู้ใน
ความหมายอย่างอื่น อธิบายกันอย่างอื่นเป็นเรื่องธาตุแท้ เป็น
เรื่องธาตุผสม เป็นเรื่องเปลี่ยนแปลง มีจุดมุ่งหมายเพื่อ

ประโยชน์จะใช้นั้น เกี่ยวกับเราต้องการความรู้ หรือความจริง
ที่จะแก้ปัญหาทั้งหมดของชีวิต เรารู้เรื่องธาตุ มี ๖ ธาตุ ชาว
บ้านมักจะพูดกันเพียง ๔ ธาตุ เป็นร่างกายเท่านั้นแหละ ให้
มันครบ ๖ ธาตุ คือจิตใจด้วย และธาตุว่าง ที่อาศัยของธาตุทั้ง
ทางกายและทางจิตใจด้วย นี่เรียกว่ารู้เรื่องธาตุ สิ่งที่เรียกว่า
ธาตุ อย่าไปเห็นว่าครึคระ จำไว้แล้วเอาไปคิดนึกศึกษา มัน
จะมีประโยชน์ จะใช้ชีวิตหรือร่างกายนี้ ได้ถูกต้องกว่าที่จะไม่รู้.

เรื่องที่สอง ที่เราจะต้องรู้คือ **อายตนะ** .. อายตนะ
คำๆ นี้แปลว่าสิ่งที่ติดต่อกันได้ .. ติดต่อกันได้ หรือทำการติดต่อกัน
ติดต่อกันได้ มันถูกติดต่อกัน มันทำการติดต่อกัน เรียกว่า อายตนะ
ข้างนอกคือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ นี่พวก
ที่อยู่ข้างนอก ข้างในคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มี ๖ อย่าง
ด้วยกัน สำหรับติดต่อกันตามคู่ๆ นี่เป็นอายตนะธรรมตาๆ
เป็น อายตนะ ฝ่าย 'สังขตะ' ที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่ง มีพิเศษ
อีกชนิดหนึ่ง ไม่มีปัจจัยปรุงแต่งอยู่เหนือสิ่งใด นั่นก็เรียกว่า
อายตนะเหมือนกัน แต่เป็น 'อสังขตะ' กือนิพพาน นิพพาน
เป็นอายตนะอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่จิตใจสัมผัส
ได้ด้วยเหมือนกัน แต่ว่ามันอยู่อีกพวกหนึ่งต่างหาก เรียกว่า

ควบคุมยาก มันไม่ต้องควบคุม ที่จะต้องควบคุมนี้ก็คือ
อายตนะข้างใน อายตนะข้างนอก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
สำหรับจะไปจับคู่กับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์.

ธาตุ ธาตุตามธรรมชาติมันปรุงให้เป็นอายตนะ ไ้
ธาตุที่เป็นวัตถุล้วน ๆ ก็ปรุงให้เป็นวัตถุ ธาตุที่เป็นจิตใจมัน
ก็ปรุงเป็นจิตใจ ดังนั้นเราจึงมีรูปสำหรับตาเห็น เสียงสำหรับ
หูได้ยิน กลิ่นสำหรับจมูก รสสำหรับลิ้น สัมผัสผิวหนังสำหรับ
ผิวหนัง นีฬวกกาย และก็มีธรรมารมณ์เป็นวัตถุสำหรับจิตใจ
รู้สึก สิ่งทีจิตใจจะรู้สึกนี้เรียกว่า ธรรมารมณ์ นี่ธาตุตาม
ธรรมชาติมันปรุงเข้า เป็นรูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง
สัมผัสบ้าง ธรรมารมณ์บ้าง อีกด้านหนึ่งก็ปรุงขึ้นมาเป็นตา หู
จมูก ลิ้น กาย ใจ.

จะเป็นอายตนะภายนอก หรืออายตนะภายใน ก็ปรุง
ขึ้นมาจากธาตุทั้ง ๖ ทั้^๕นั้น ที่เป็^๕นวัตถุก็ปรุงวัตถุขึ้นมา ที่เป็^๕น
จิต เป็^๕นนามธรรม ก็ปรุงเป็นจิตเป็^๕นนามธรรมขึ้นมา ดังนั้น
อายตนะทั้งภายใน และทั้งภายนอก มันปรุงขึ้นมาจากธาตุ
แล้วธาตุนั้นมันปรุงอายตนะให้มีขึ้นมา มันจึงมีเรื่อง

หรือเรียกว่ามันมีโลกขึ้นมา ถ้าไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็ไม่มีรู้สีกว่ามีอะไร ก็เท่ากับไม่มีอะไร จะเอาโลกมาแต่ไหนล่ะ? ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันทำหน้าที่สัมผัสสิ่งต่างๆ ที่มันเป็นคู่ๆ กับมัน รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณีนั่นแหละ มันจึงมีขึ้นมา โลกจึงมีขึ้นมา เพราะมีเครื่องสัมผัสโลก **โลกคืออายตนะภายนอก เครื่องสัมผัสโลกคืออายตนะภายใน** เมื่อมันมีคู่กันอย่างนี้มันก็ปรากฏว่ามี ถ้าไม่มีอายตนะภายนอก ก็เท่ากับไม่มีโลก ไม่มีอายตนะภายในก็เท่ากับไม่มีเครื่องสัมผัสโลก ฉะนั้นปัญหายุ่งยากมันจึงเกิดขึ้น เพราะว่าเรามีอายตนะ ฟุ้งๆ ใต้อายตนะ หลิกไม่พ้น มันมีอายตนะ มี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สัมผัส รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ มันจึงมีเรื่อง มีเรื่องไม่หยุดไม่หย่อน.

นี่ก็ถือว่าธาตุได้ปรุงให้เกิดอายตนะทั้งฝ่ายที่เป็นรูป และเป็นนาม คือฝ่ายที่เป็นวัตถุและจิตใจ นอกตัวเราไปก็เป็นอายตนะภายนอก ในตัวเราก็เป็นอายตนะภายใน มันก็มีหน้าที่ของมัน คือผัสสะต่อกัน และกัน แล้วก็เกิดอะไรๆ ตามมา.

ทั้งนี้ เมื่อมีอายตนะ มันก็มีเรื่องของอายตนะมากมาย
มันมากจนไม่ต้องจำทั้งหมดก็ได้ รู้แค่เพียงเท่าที่ควรจะรู้ไว้
เท่านั้น จะพูดทั้งหมดก็ได้เหมือนกันแหละ ลองฟังดู..

เรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ อย่างนี้ เป็นอายตนะ
ภายใน แล้วเราก็มียูรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ
๖ อย่างนี้ เป็นอายตนะภายนอก เมื่ออายตนะภายใน เช่นตา
เป็นต้น ถึงกับอายตนะภายนอก เช่นรูปเป็นต้น มันก็เกิด
วิญญาณ คือการเห็นทางตา มี ๖ อีกนั่นแหละ วิญญาณก็มี
๖ ไปตาม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ก็มีวิญญาณ ๖ ทั้งนี้เมื่อ
มีวิญญาณอยู่กับอายตนะทั้ง ๒ อย่างนี้อยู่ด้วยกันนี้ เรียกว่า
มีการถึงกันอยู่ คือกระทบกันอยู่ ก็มีผัสสะ ผัสสะแปลว่า
การกระทบ ก็มีอยู่ ๖ นั่นแหละ มันก็ ๖ ทั้งนั้น มีผัสสะ ๖
แล้วก็ออกมาเป็น เวทนา—รู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
เวทนามี ๖ แล้วมันก็มี สัญญา—ความสำคัญมั่นหมาย หรือ
ความรู้จัก สำคัญมั่นหมายไว้แล้วก็รู้จัก ก็ว่าจำได้หมายรู้
แล้วก็รู้จักตามที่เคยสำคัญมั่นหมายที่แรก ว่าอะไรเป็นอะไร
เรียกว่า ‘สัญญา’... สัญญา ความรู้จักด้วยความสำคัญมั่นหมาย
ว่ามันเป็นอะไร แม้จะไม่รู้จักชื่อ ก็จำได้ เช่นเคยเห็นอะไร

มาก่อน พอเห็นอีกก็จำได้ นี่ความจำได้หรือสำคัญมันหมายถึง
 จำได้ว่ามันเป็นอะไรเป็นอะไร เพราะฉะนั้นมันจึงมีเรื่องมาก
 สัญญาว่าเป็นอะไร ก็มี ๖ อีกนั่นแหละ สัญญาในรูป ในเสียง
 ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในธัมมารมณฺ์ มันก็มี ๖ อีก
 นี้เรียกว่าสัญญา เมื่อมีสัญญามันหมายถึงอะไรว่าเป็นอะไรแล้ว
 มันก็จะมี **สัญญาเจตนา** คือความคิดชนิดที่จะทำอะไรสักอย่าง
 หนึ่ง สัญญาเจตนาใจความสำคัญอยู่ตรงที่คำว่าเจตนา สัญญา
 มันหมายถึงอะไรก็จะมีเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งกับสิ่งที่มีสัญญา
 นั้น ก็มี ๖ อีก เจตนาที่จะจัดการอะไรกับรูป กับเสียง กลิ่น รส
 โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ เมื่อมีเจตนาเกิดขึ้นเป็นความรู้สึกลับมัน
 ก็ทำคือต้องการ เรียกว่า **ตณฺหา** ตณฺหา ก็มี ๖ อีกแหละ ตาม
 รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ เมื่อมันต้องการคือ
 มีตณฺหา ๖ มันก็มี **วิตก** คือความคิดไปตามความต้องการ
 นี้เรียกว่าวิตก.. วิตกมีอยู่ ๖ ตามจำนวนของอายตนะ สัก
 ว่าคิดทั้งคั้งทั้งกลุ่มเรียกว่า 'วิตก' เมื่อคิดทั้งกลุ่มเรียกว่าวิตก
 เมื่อคิดแจกแยกเป็นรายละเอียดย่อยออกไป ก็เรียกว่า **วโจร**
 ภาษาฝรั่งคำนี้แปลกันยากเข้าใจยาก แปลว่าล่อท (lot) คือวิตก
 intensive lot แปลว่าวิจารณ์ อธิบายยาก เป็นภาษาฝรั่งนี้ มัน

ก็ได้เป็น ๑๐ หมวดๆ ละ ๖ ก็เป็น ๖๐ อย่าง คุณสันหัวจำ
ไม่ไหว ขี้เกียจจำ ปล่อยให้มันโง่ไป แต่ก็จำแต่ชื่อเพียง
๑๐ อย่างก็ได้ ไม่ต้องจำมากเอาแต่เพียงตอนต้นๆ ที่สำคัญ
มีอายตนะภายใน มีอายตนะภายนอก มีวิญญาณ มีผัสสะ
มีเวทนา. ขอให้เข้าใจ ๕ อย่างข้างต้นนี้ สำคัญที่สุด เพราะ
ตัวร้าย..ตัวร้ายของมันก็คือเวทนา คนเราเป็นทาสของเวทนา
ลุ่มหลงในเวทนา อยากจะมีเวทนาชั้นเลิศ โดยเฉพาะทางเพศ
เวทนาทางเพศสูงสุด จนบูชากันเลย เกยบูชาเป็นพระเป็น
เจ้าไปเสียก็มี.

นี่เรียกว่า อายตนะ มีเพียงภายในภายนอก พอถึง
กันปรุ่กันๆ เป็นได้ทั้ง ๑๐ จังหวะ ๖ อย่างๆ ละ ๑๐ จังหวะ
มันก็เป็น ๖๐ ชนิด ถ้าเห็นว่าไม่ใช่เรื่องครีคระเหลวไหลเข้า
ใจได้ก็จะดีมาก ก็มันจะรู้จักตัวชีวิต ตัวชีวิตในขณะไหน
ขณะไหนมันเป็นอะไร ในขณะที่เป็นอายตนะภายใน อายตนะ
ภายนอก เป็นวิญญาณ เป็นผัสสะ เป็นเวทนา เป็นสัญญา
เป็นสัญญาเจตนา เป็นตัณหา เป็นวิตก เป็นวิจารณ์ ๑๐ ขณะ
๑๐ จังหวะ เรา รู้จักชีวิตอย่างละเอียดลออทั่วถึง มันก็ง่าย
ในการที่จะควบคุม ถ้าไม่รู้ หลับตาเหมาๆ เอามันก็เปะปะ

เปะปะจัดการอะไรไม่ถูกเรื่อง นี่เรื่องที่ ๑ คือ ชาติ ๖ ก็ปรุง
เป็นอายตนะขึ้นมา อายตนะนี้มีจังหวะ ๑๐ จังหวะ.

ที่นี้ **เรื่องที่สาม** ที่เราจะคุยต่อไปว่า ในการปรุงของ
อายตนะนั้นนะ มีสิ่งที่เรียกว่า **ขันธ**.. ขันธทั้ง ๕ ที่นักศึกษ
ปัจจุบันเห็นเป็นเรื่องครีคระของยายแก่ตามศาลาวัด มันก็เอา
ไปพูดล้อเล่น ไม่อยากจะสนใจ นั่นแหละคือทวิชีวิตชนิดที่
เป็นพื้นฐานที่ต่างอยู่ อย่างแยกๆ กันให้เห็นชัดๆ เป็นอย่างๆ
๕ อย่าง.

อย่างที ๑ เรียกว่ารูป..รูปขันธ พวกที่เป็นรูปมี
อยู่ ๑ คือรูปขันธ พวกที่เป็นจิตเป็นวิญญาณเป็นฝ่ายนาม มี
อยู่ ๔ คือ เวทนาขันธ สัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธ.

มีรูป เมื่อใครรูปทำหน้าที่ ร่างกายรูปล้วนๆ ทำหน้าที่
เมื่อนั้นเราเรียกว่ามีรูปขันธ รูปขันธเกิดแล้ว ที่นี้พอรู้สึกทาง
จิตใจคือเป็นเวทนา น้าพอใจหรือไม่น้าพอใจก็เรียกว่า **เวทนา-**
ขันธ เกิดแล้ว เวทนาขันธเกิดแล้วก็สำคัญมันหมายในเวทนา
ขันธว่ามันเป็นอะไร เวทนาของอะไร นี่เรียกว่า **สัญญาขันธ**
สัญญาขันธทำให้เกิดความคิดซึ่งเป็น **สังขารขันธ** ความคิดไป

คามสัญญาขันธ สัญญาว่าดีก็จะเอา สัญญาว่าไม่ดีก็ไม่เอา
สัญญาว่าอ่อยก็เอา ไม่อ่อยก็ไม่เอา มันอาจจะโง่ตึกตำบรวรพ์
คือกลั้วกลั้วกันเสียก็ได้ โดยเฉพาะทางเพศแล้ว มันเกิด
ความคิดที่จะเอาจะลุ่มหลงไปในเรื่องทางเพศ นี่เรียกว่า
สังขารขันธแปลว่าความคิด ความคิดให้เกิดสิ่งใหม่.

อันสุดท้ายเรียกว่า วิญญาณขันธ อันนี้แปลกหน่อย
ที่เอามาใส่ไว้รั้งท้าย เพราะมันเกิดได้หลายคราว จนไม่แน
ชั่ว่าจะเอาไว้ตรงไหนดี จึงเอาไว้รั้งท้าย วิญญาณขันธ
แปลว่ารู้แจ้งหรือรู้จัก เช่นตากับรูปถึงกันเรียกว่าวิญญาณลง
ไปที่อายตนะภายนอก ครั้นแล้วก็มีวิญญาณของจิตใจ มารู้อัก
ลงไปที่เวทนานั้นอีกทีหนึ่ง ถ้าเป็นสังขารเป็นความคิดอะไร
ต่อมาอีก มันมีวิญญาณในทางจิตใจที่จะรู้จักสิ่งเหล่านั้น ฉะนั้น
วิญญาณนี้ทำหน้าที่หลายครั้งหลายตอน จึงเอามาไว้ท้ายเสีย
รูปขันธเอาเป็นอันแรกเพราะเป็นพื้นฐานทั่วไป แล้วก็เวทนา
นี้เกิดจากการสัมผัสของพวกอายตนะฝ่ายรูป แล้วก็เกิดสัญญา
ถ้ามีเวทนา มันก็ต้องมีสัญญาหมายมันในเวทนานั้น เมื่อมี
สัญญาหมายมันแล้ว มันก็มีสังขารคือความคิดอย่างนั้นอย่างนี้

โดยมากคิดที่จะจัดการกับสิ่งเหล่านั้น เรียกว่าสังขาร วิญญาณ
นั้นมีหลายจังหวะ เมื่อจะรู้จักอะไรลงไปก็เรียกว่า วิญญาณขันธ.

ครีหรือไม่ครีก็ลองคิดดูเถอะ เป็นเรื่องครีของยายแก่
ตามศาลาวัดหรือไม่ ต่อให้ไปเรียนมหาวิทยาลัยทั่วโลกมา มัน
ก็ไม่รู้ ไม่รู้เรื่องที่คนพันๆ ปีเขารู้กัน เรื่องขันธ ๕ คือทั่ว
ชีวิต มันแบ่งได้เป็น ๕ ส่วน แล้วยังแยกออกมาเป็น ๒ ส่วน
คือส่วนรูป กับส่วนนาม เมื่อรู้จักมันเท่านั้นแหละที่จะควม
คุมมันได้ก็ ไม่ต้องมานั่งร้องไห้ หัวเราะ เป็นบ้าไปในที่สุด
หมวดนี้เราเรียกว่า หมวดขันธ ขันธทั้ง ๕ **ขันธ** แปลว่า **กลุ่ม**
หรือ **พวก** หรือ **กอง** มันเป็นกลุ่มๆ พวกธาตุทำให้เกิดอายตนะ
พวกอายตนะทำหน้าที่แล้วแยกได้เป็นขันธ เป็น ๕ ขันธตาม
หน้าที่ของมัน นี่คือชีวิตที่มันยังแยกเป็นกองๆ เป็น ๕ กอง.

เรื่องที่สี่ คือ **ปฏิจจสมุปบาท** ปฏิจจ แปลว่า
อาศัย อาศัยกัน สมุปบาท แปลว่าเกิดขึ้น ปฏิจจสมุปบาท
ก็แปลว่า อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น อาศัยกันหลายๆ อย่างแล้ว
เกิดอย่างใหม่ขึ้นมาๆ นี่มันก็มุ่งหมายที่จะดูตรงที่มันอาศัยกัน
คือมันเนื่องกัน ขันธ ๕ นั้นมันแยกเป็นอย่างๆ คล้ายๆ กับว่า

๕ กอง ส่วนปฏิจสุมุปาบทนี้มี ๑๒ อากาและเนื่องกันที่
 ปรุ้งแต่งกัน ปรุ้งแต่งกัน เพราะมีสิ่ง^๕จึงมีสิ่ง^๕ เพราะมีสิ่ง^๕
 จึงมีสิ่ง^๕ เพราะมีสิ่ง^๕จึงมีสิ่ง^๕ มันก็เรื่องเดียวกับขันธ
 นั้นแหละ หากแต่ว่าเรามามองกันในแง่ที่ว่ามันปรุ้งแต่งกัน
 แล้วมันเนื่องกัน เรียกว่า 'ปฏิจสุมุปาบท' เป็นเรื่องที่
 ก่อนข้างจะยากหรือเข้าใจยากแต่ก็ไม่เหลือวิสัย พระพุทธเจ้า
 ตรัสรู้เรื่อง^๕ การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือรู้เรื่องปฏิจสุมุ-
 ปาบท ถิ่นวันที่ตรัสรู้นั้นก็คิดกันแต่เรื่องปฏิจสุมุปาบท และ
 รู้แจ้งแทงตลอดชัดเจนเมื่อหัวรุ่งของวันตรัสรู้ ตามพระบาลี
 แท้ๆเป็นอย่าง^๕แต่บาลีบางแห่งอธิบายเป็นรุ่มาม ๓ ปุพเพ-
 นิวาसानุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ อาสวักขยญาณ อย่าง^๕นั้น
 ก็ได้ แต่ว่าเนื้อแท้^๕นั้นคือกันเรื่องปฏิจสุมุปาบทจนรู้ ท่องได้
 ก็ดี แต่บางคนจะคิดว่ามันเยอะ.. บัวยการ มันก็วิเศษยิ่งยวด.

ปฏิจสุมุปาบท มันก็คืออายตนะทั้ง^๕กัน อายตนะเช่น
 ตากับรูปมาถึงกันเข้าก็เรียกว่า จักขุวิญญาณ เมื่อ ๓ อย่าง^๕
 ทำงานอยู่ด้วยกันก็เรียกว่า ผัสสะ เพราะมีผัสสะจึงมีเวทนา
 ออกมาเป็นความรู้สึกพอใจไม่พอใจ.

เมื่อมีเวทนาแล้วก็มีตัณหา อยากไปตามอำนาจของ
 เวทนาที่มันจะให้อยากอย่างไร ถ้าเป็นบวกมันอยากจะได้ ถ้า
 เป็นลบมันก็อยากจะทำลาย ถ้าไม่แน่ว่าเป็น
 บวกหรือลบ มันก็ได้แต่สงสัยๆ วังตาม วังวนเวียนอยู่รอบๆ
 นี้เวทนาให้เกิดตัณหา.

พอตัณหามีความอยากเกิดขึ้นในใจ แล้วมันก็โง่ว่า
 ‘กูๆผู้อยาก’ สิ่งที่ยากนั้นคือ ‘กู’ คือ ‘ตัวกู’ คือ ‘ตัวตน’
 เรียกว่าอุปาทาน.

อุปาทานอย่างนี้เกิดขึ้นในจิตใจแล้ว ก็เรียกว่า ความ
 ตั้งต้นแห่งความมีตัวตนมันได้เกิดขึ้น เรียกว่า ภพ การตั้งต้น
 แห่งความมีตัวตนออกมาจากอุปาทาน เปรียบเหมือนกับ
 ตั้งครรภ์ ตอนนั้นตั้งครรภ์ ภพ...ภพ...ภวะนี้ตั้งครรภ์
 ตั้งครรภ์แห่งความมีตัวตน แล้วครรภ์มันก็แก่ๆ แก่ๆ พอถึง
 เวลาหนึ่งมันก็คลอด เรียกว่า ชาติ ก็เกิด ‘ตัวกู’ ‘ของกู’ ขึ้นมา
 เต็มที่ มันก็คิดว่าเอาทั้งหมดทุกอย่าง เป็นตัวตน เป็นของตน
 มันก็ไปคว้าเอา ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย
 อะไรหลายๆอย่าง ทุกอย่างมาเป็นตัวตน มาเป็นของตน
 มันก็ได้มีความทุกข์เพราะไปคว้าเอามายึดถือไว้โดยความเป็น

ตัวคน นี้เรียกว่า ‘กระแส’ ที่มันเื่องกัน ๆ ๆ เป็นลูกโซ่
เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท.

แต่ถ้าจะให้ละเอียดกว่านี้ก็ต้องตั้งคำถามว่า “อายตนะ
ที่แรกมาจากไหนเล่า?” มีอายตนะแล้วมีวิญญาณ มีผัสสะ
มีเวทนา มาจากไหน? มันก็ข้ามไป ว่า เพราะมี ‘อวิชา’
ธาตุแห่งความไม่รู้ อวิชาธาตุ—ธาตุแห่งความไม่รู้ มี อวิชา
ก็มีอำนาจที่จะปรุงแต่งให้เกิดสิ่งใหม่ มันสัปทน มันชุกชน
มันจะปรุงแต่งให้เกิดสิ่งใหม่ เพราะมีความโง่ ไม่รู้ในสิ่ง
ทั้งปวงก็เกิดอาการปรุงแต่ง เรียกว่า สังขาร อวิชาให้เกิด
สังขารการปรุงแต่ง ปรุงแต่งนี้ก็ไปคว้าเอา วิญญาณธาตุ
ตามธรรมชาติมาปรุงแต่งให้เป็นวิญญาณทางอายตนะ พอมี
วิญญาณทางอายตนะขึ้นมาก็เป็นเหตุให้มีครบทั้งกายและใจ คือ
นามรูป เพราะมีนามรูปจึงมี อายตนะ ๖ มีอายตนะก็เข้ามา
สายเดียวกับที่ว่าตะกั เราจะต้องตั้งที่อายตนะ ไปถึงความทุกข์
ก็ได้ มันก็ ๘ หรือ ๙ อย่าง ถ้าจะตั้งที่อวิชาเรื่อยมา
ผ่านอายตนะถึงความทุกข์ก็ได้ มันก็มีอยู่ ๑๒ อย่าง ๑๒ อาการ
๑๒ การปรุงแต่ง นี้เรียกว่าอายตนะมีอยู่ตลอดเวลา แต่เรา
จะรู้สึกหรือไม่รู้สึก นี้เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท.

หัวข้อเรื่องที่ ๕ ก็ตามมา คือเรื่อง **ความทุกข์** ในกระแสแห่งปฏิเสธสมุปบาท มี 'อุปาทาน' ยึดมั่นถือมั่นอะไรว่าเป็นตัวตนว่าเป็นของตน ไปยึดมั่นถือมั่นอะไรว่าเป็นของตน มันก็เป็นทุกข์เพราะเหตุนี้ เพราะมันทำให้เกิดความหนัก.. ให้เกิดความหนักขึ้นมา.

นี่ที่ควรจะรู้จักให้ละเอียด ว่า **ชีวิตคืออะไร** ในแง่ที่เป็น ชาติ หลายๆ อย่าง ชาติปรุงเป็นอายตนะหลายๆ อย่าง อายตนะ ปรุงเป็นขันธหลายๆ อย่าง **ขันธ** มีอาการแห่งปฏิเสธสมุปบาท หลายๆ อย่าง ต่อมาก็คือความ **ทุกข์**.

นี่ชีวิต.. ชีวิตคือเรื่องของสิ่งเหล่านี้ กิรียาอาการ ปรุงแต่งอันมากมายของสิ่งเหล่านี้ว่าสิ่งนี้คือชีวิต.. ชีวิต มีธาตุทำให้เกิดอายตนะ อายตนะทำให้เกิดขันธ ขันธทำให้เกิดปฏิเสธสมุปบาท หรือมีอาการแห่งปฏิเสธสมุปบาท มีปฏิเสธสมุปบาทก็คือมีทุกข์ เรา^๕ เรารู้^๕ เรื่องนี้แหละ เรื่องชีวิตโดยสมบูรณ์.

วิทยาศาสตร์ของโลกปัจจุบันที่ว่าเก่งกันนัก อุตส่าห์ไปเรียนวิทยาศาสตร์จากเมืองนอกเมืองนา มา เมื่อถามว่าชีวิต

คืออะไร ? ชีวิตคืออะไร ? มันไม่เคยรู้เรื่องนี้ มันก็ตอบว่า เมื่อ
 โฟโตพลาส คือเยื่อที่อยู่ในเซลล์หนึ่งๆยังสดอยู่ เมื่อโฟโตพลาส
 ของเซลล์ยังสดอยู่ นั่นคือชีวิต ถ้าโฟโตพลาสนั้นเน่าตาย
 เสียแล้วไปคือตาย คือไม่มีชีวิต ไม่มีสารอะไรที่จะจับทุกข์
 เป็นเรื่องบอกรวมชาติล้วนๆ ว่าชีวิตคือโฟโตพลาสในแต่ละ
 เซลล์ยังสดอยู่ แล้วมันจะได้ประโยชน์อะไร มันก็จริงเหมือน
 กันแหละ ถ้าไปบัญญัติอย่างนั้น ก็จริงตามแบบนั้น รู้จัก
 ชีวิตในแง่วิทยาศาสตร์ มันจึงไม่จับทุกข์ แล้ววิทยาศาสตร์
 ก็จะไปหาประโยชน์ทางวัตถุทั้งนั้น ไม่มารู้เรื่องทางจิตใจ.

ถ้าเราจะรู้จักชีวิตที่ถูกต้องในทางจิตใจ มันก็ต้อง
 รู้ ๕ เรื่อง ดังกล่าวมาแล้วนั้น คือรู้เรื่องธาตุ เรื่องอายตนะ
 เรื่องขันธ เรื่องปฏิเจสุมุปปาท แล้วก็เรื่องความทุกข์.

ที่เราจะ **ควบคุมกระแสแห่งชีวิต** จะควบคุม
 กระแสแห่งชีวิต ก็คือควบคุมสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้อง คือควบคุม
 เรื่องธาตุให้ถูกต้อง ควบคุมเรื่องอายตนะให้ถูกต้อง เรื่อง
 ขันธให้ถูกต้อง เรื่องปฏิเจสุมุปปาทให้ถูกต้อง ควบคุมเรื่อง
 ความทุกข์ให้ถูกต้อง นั่นก็คือควบคุมชีวิตที่เป็นไปอย่าง

ถูกต้อง มันไม่กั๊กเจ้าของ มีความสงบเย็นและเป็นประโยชน์
อย่างที่ว่ามาแล้ว.

ควบคุมในจุดแรก นี่ก็เรียกว่าควบคุมอายตนะ ที่จะ
ไปควบคุมธาตุตามธรรมชาตินั้น มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ
มันทำกันอยู่ตามธรรมชาติ เราไม่อาจจะไปควบคุมธาตุ ๖ ออก
ธรรมชาติมันจัดการของมันเอง อยู่นอกวิสัยที่เราจะไปควบคุม
มัน แต่พอมันปรุงเป็นอายตนะเข้ามาแล้ว^๕ เราจะสามารถ
เข้าไปจัดการหรือควบคุม ฉะนั้น สิ่งแรกที่เราจะต้องควบคุม
ก็คือควบคุมอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ที่มันจะไปทำงาน
กับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ นี่จะต้องควบคุม
จะต้องควบคุม.

อายตนะ — สิ่งที่จะรู้สึก หรือถูกรู้สึก หรืออาการที่
มันรู้สึก ต้องการว่าจะไม่เป็นทาสของอายตนะ ความมุ่งหมาย
ที่แท้จริงนะเราจะไม่เป็นทาสของอายตนะ ที่^๕คนธรรมดา
ทั่วไปมันเป็นทาสของอายตนะ คือคอยแสวงหาความอร่อยมา
ให้ตา ความไพเราะมาให้หู ความหอมมาให้จมูก ความอร่อย
มาให้ลิ้น ความนิ่มนวลมาให้ผิวหนัง และความรู้สึกที่กล่อม
อารมณ์มาให้จิตใจ ตลอดเวลาเราเป็นทาสของอายตนะ ต้อง

การจะแสวงหาสิ่งที่บำรุงบำเรอ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้าเรา
ควบคุมได้เราจะไม่ต้องทำถึงขนาดนั้น คือไม่ต้องเป็นทาสของ
อายตนะ ซึ่งมันจะนำไปสู่ความเป็นทาสของตัณหา เป็นทาส
ของกิเลสตัณหา ถ้ามันเป็นทาสของอายตนะเสียแล้ว มันก็
ไปสู่ความเป็นทาสของกิเลสตัณหา.

ควบคุมอายตนะ มีความหมายกว้างมาก เป็นการ
ควบคุมชีวิตในวงกว้าง มีพระพุทธานุญาตที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า
“อายตนะ คือรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ธรรมารมณ์นี้
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้ คือ มหาสมุทร มหาสมุทร
ที่ตกลงไปแล้วจมถึงตาย ข้นมามาก” ตกมหาสมุทรคือตกลง
ไปในอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น
รส โสภณูปะ ธรรมารมณ์ อายตนะจึงเปรียบเหมือนกับ
มหาสมุทร ซึ่งลึกกว่ามหาสมุทรธรรมดา มหาสมุทรธรรมดา
นี้ตกลงไปยังไม่ร้ายเท่ากับตกมหาสมุทรของ ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ ที่น่าสนใจยิ่งขึ้นไปอีกก็คือว่า นรก.. ก็อยู่ที่ตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจ สวรรค์.. ก็อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อทำ
ความผิด ผิดกฏธรรมะที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เป็นนรก
ข้นมาที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ พอทำถูกต้องตามกฏของ

ธรรมะขึ้นมาที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็เกิดสวรรค์
ขึ้นมาที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า
นรกหรือสวรรค์อยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็อายตนะ.

“สวรรค์ทางอายตนะ นรกทางอายตนะ ฉันเห็น
แล้ว” พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าอย่างนี้ ที่เขาสอนกันอยู่ก่อน
นั้น ก่อนพระพุทธเจ้า เขาสอนกันว่านรกอยู่ที่ดินใต้บาดาล
สวรรค์อยู่บนฟ้า อยู่ตรงไหนก็ไม่รู้ สูงสุดอยู่บนฟ้าโน่น
สอนกันอยู่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมา ท่านไม่ค้ำ
คอก นี่คุณช่วยจำไว้จนตลอดชีวิตด้วยว่า พระพุทธเจ้าจะ
ไม่ค้ำ จะไม่ขัดแย้ง จะไม่ค้ำ ‘คุณพูดอย่างนั้นคุณก็พูดไป
แต่ฉันจะบอกอย่างนี้ ตามความรู้ความคิดของฉัน’ เรื่อง
ขัดแย้งจึงไม่มี พระพุทธเจ้าจึงไม่ถูกฆ่าตายในเวลาอันสั้น
เหมือนพระเยซู พระเยซูเป็นศาสดาได้ ๓ ปีก็ถูกฆ่าตาย เพราะ
มันมีการขัดแย้ง ถ้าเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อน ไม่ขัดแย้ง จะ
หลีกเลี่ยงเสีย ไม่ให้เกิดการขัดแย้ง แล้วมีอะไรก็พูดไป
พระพุทธเจ้าท่านไม่ไปทะเลาะว่า ‘โอ.. บ้า, สวรรค์บนฟ้า
นรกใต้ดิน.. มันบ้า มันอยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.. ต่างหาก
แล้ว, ท่านไม่พูดอย่างนี้ เพราะมันเป็นการขัดแย้ง แต่พูดว่า

‘ฉันเห็นแล้ว ฉันเห็นแล้ว แก่ๆให้ตีชี่ มันอยู่ที่ ตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจ’.

การที่ควบคุมอายตนะ ก็คือควบคุมนรก ควบคุม
กุมสวรรค์เลย ไม่ให้นรกเกิดขึ้น แต่ให้สวรรค์เกิดขึ้น
เพราะมีการควบคุมทางอายตนะนั่นเอง ควบคุมสูงสุดขึ้นไป
จนกระทั่งว่าแม้สวรรค์ก็ไม่ให้เกิดขึ้น ก็จะถึงว่างเป็นนิพพาน
ควบคุมตอนไหนจึงจะสะดวกที่สุด? ก็คือควบคุมตอนที่
มันเป็น ผัสสะ อายตนะ ๒ ฝ่ายถึงกันเข้า เกิดวิญญาณ
๓ อย่างนี้ คืออายตนะ ๒ กับ วิญญาณ ๑ ทำงานร่วมกันอยู่
เรียกว่า ‘ผัสสะ’ ตอนนั้นแหละควบคุม โดยอย่าให้มันโง่ อย่า
ให้มันโง่ตอนผัสสะ ให้มันฉลาดตอนผัสสะ มันก็ควบคุม
อายตนะได้ ควบคุมในขณะที่มันสัมผัส สัมผัสที่แรกเรียกว่า
สัมผัสทางวัตถุ มีความหมายอย่างไร มโนวิญญาณสัมผัสอีกที
หนึ่งเรียกว่า อริยณะสัมผัส.

สัมผัสมีอยู่เป็น ๒ ชั้น สัมผัสทางวัตถุเรียกว่าปฏิมะ-
สัมผัส, สัมผัสในความหมาย ในคุณค่าของมันอีกที ซึ่งจะ
เป็นเหตุให้เกิดตัณหาขึ้น เรียกว่า อริยณะสัมผัส ทั้งใน

สังขารมันก็สักว่าธาตุตามธรรมชาติ วิญญาณมันก็สักว่าธาตุตามธรรมชาติ ควบคุมอย่าให้มันโง่ขึ้นมาเป็นตัวตน...

เรารู้จักชั้นทั้ง ๕ ชัดเจน เหมือนกับที่เรารู้จักสิ่งเหล่านี้ไหม? สิ่งของเครื่องใช้ไม่สอย ในห้อง ในบ้าน ในเรือน เรารู้จักหรือเกินรู้จัก แต่สิ่งที่เรียกว่าชั้นทั้ง ๕ อยู่ในภายใน เป็นหัวใจ เป็นเรื่องสำคัญ เรากลับไม่รู้จัก ฉะนั้นศึกษาให้รู้ ให้รู้ เหมือนกับที่เรารู้จักทุกสิ่งรอบตัวเรา ศึกษาให้รู้จักชั้นทั้ง ๕ อย่าให้มันหลอกว่าเป็นตัวตน ไม่ไปโง่ว่าเป็นตัวตน ชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่รู้จัก... รู้จักมันให้เหมือนกับรู้จักสิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้.

‘ชั้น’ มีเป็น ๒ ชนิด คือชั้นที่ความโง่หรืออวิชชาเข้าไปจับฉวยเอาด้วย อุปาทาน ว่า ‘ตัวฉัน’ ว่า ‘ของฉัน’ ชั้นนี้ก็ได้อธิบายชั้นที่ถูกยึดถือด้วยอุปาทาน เรียกว่า อุปาทาน-ชั้น ชั้นนี้ไม่ว่าง ชั้นนี้มีเจ้าของ มีความโง่เข้าไปยึดถือเป็นเจ้าของ คือจิตโง่เข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวตน หรือของตน มันก็เป็นของหนักแกจิต มันก็เป็นความทุกข์ เมื่อใดมันเป็นอุปาทานชั้น คือชั้นที่จิตเข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวตนของตน เมื่อนั้นมันก็จะทุกข์.

ขั้นนี้อีกประเภทหนึ่งยังไม่เกี่ยวข้องกับอุปาทาน ยังไม่มีอุปาทานยึดถือ คือว่าไม่มีอุปาทานยึดถือก็แล้วกัน ก่อนแต่จะเกิดอุปาทาน เช่นเด็กๆ ยังไม่รู้จักการยึดถือ ขั้นของมันก็ยังเป็นขั้นที่ไม่ถูกยึดถือ เรียกว่า **ขั้นล้วน ๆ** **ขั้นล้วน ๆ ที่ไม่มีอุปาทาน** โดยเฉพาะเด็กในท้อง เมื่อเด็กคลอดออกมาใหม่ๆ ยังไม่ทันมีอุปาทานในสิ่งใด แต่มันก็มีความรู้สึกเป็นรูปเป็นเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ^๕นี้เรียกว่า **ขั้นล้วน ๆ** ก็ได้เหมือนกัน.

ที่^๕นี้ ขั้นของพระอรหันต์ ที่ทำลายกิเลสหมดแล้ว ไม่เกิดกิเลสอุปาทานอีกต่อไป ขั้นของพระอรหันต์ก็เป็นขั้นล้วน ๆ ไม่มีอุปาทาน เรียกว่า **วิสุทธขั้น** .. **วิสุทธิขั้น**—ขั้นล้วน ๆ ไม่มีอุปาทาน ไม่มีความทุกข์ ถ้ามีอุปาทานก็เรียกว่า อุปาทานขั้น ต้องมีความทุกข์ เหมือนกับเราไปหยิบอะไรมาถือไว้ หนักเท่าไรก็เป็นทุกข์เท่านั้น.

นี่.. อุปาทานขั้น จะเป็นทุกข์, วิสุทธิขั้น จะไม่เป็นทุกข์ รู้จักขั้นไว้ทั้ง ๒ อย่าง อุปาทานขั้นมันก็แล้วแต่ว่าไปอุปาทานในอะไร อุปาทานในรูป เสียง กลิ่น รส ก็ได้ อุปาทานในอะไร ๆ มันสารพัดอย่าง มันออกมาเป็นอุปาทานได้

แม้พระนิพพานมันก็ไปคว้าเอามาเป็นอุปาทานว่า 'ของกู' ก็ได้ ซึ่งความจริงมันเป็นไปไม่ได้ แต่ความโง่มันทำได้ มันไปยึดถือเอาอะไรมาเป็นของตนได้ทั้งนั้น ยึดถือร่างกาย อวัยวะ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อะไรเป็นตัวกูเป็นของกู มันยึดถือได้ทุกอย่าง โดยเฉพาะยึดถือชีวิต ชีวิต ว่าตัวกู ว่าของกู ชีวิตมันก็นักขึ้นมา แล้วก็กัดเจ้าของ.

ที่^๑ไม่มีความยึดถือว่าตัวกูว่าของกู มันก็ไม่หนัก เหมือนกับว่ามือไม่ได้ถืออะไรมันก็ไม่หนัก ถือก้อนอิฐมันก็หนัก ถือเพชรพลอยมันก็หนัก ถือทองคำมันก็หนัก ถือขี้หมามันก็หนัก ถ้าวายึดถือแล้วมันก็เป็นของหนัก ถ้าเรารู้จักขั้น^๒ที่ไม่ยึดถือ หรือไม่ถูกยึดถือ ก็ไม่เป็นของหนัก เรารู้จักชีวิต ชีวิตที่ไม่ถูกยึดถือก็เป็นชีวิตที่ไม่หนัก เป็นชีวิตที่ไม่มีความทุกข์ ชีวิตไม่มีความทุกข์เราต้องการ. นี่เราควบคุมกระแสของชีวิต ไม่ยึดถือขั้นใดขั้นหนึ่ง โดยความเป็นตัวตน.

ที่^๓นี้ถัดไปก็ **ควบคุมปฏิจาสมุปบาท** ควบคุมธาตุ^๔นะไม่ต้อง ไว้เป็นหน้าที่ของธรรมชาติ, ควบคุมอายตนะ^๕ หน้าที่ของเรา ควบคุมขั้น^๖ไม่ให้ยึดถือเป็นหน้าที่ของเรา ที่^๗นี้ควบคุมปฏิจาสมุปบาท อย่าให้มันยึดถือ ไม่ยึดถือทุกชั้นตอน

ว่าเป็นตัวตน ถ้าเอามาตั้งแต่่วิชาก็ไม่ยึดถือวิชา ไม่ยึดถือสังขาร ไม่ยึดถือวิญญาณ ไม่ยึดถือนามรูป ไม่ยึดถืออายตนะ ไม่ยึดถือผัสสะ ไม่ยึดถือเวทนา ไม่ยึดถือตัณหา อุปาทาน ภพ ชาคิ จะไม่ยึดถือส่วนใดส่วนหนึ่งว่าเป็นตัวตน นี่เรียกว่า **ไม่ยึดถือปฏิจสมุปบาท** ที่มันเป็นเรื่องของสิ่งที่มีชีวิต.

อาการ ปฏิจสมุปบาท^{นี้} ถ้ามันเป็นเรื่องของสิ่งที่มีชีวิต รู้สึกเป็นทุกข์ได้ก็เรียกว่า **ปฏิจสมุปบาท** แต่ถ้าเป็นอาการทั่วไป ๆ ของสิ่งที่ไม่มีชีวิตเราไปเรียกว่า **อิทัปปัจจยตา** อิทัปปัจจยตามันกว้าง ประทุงแตงเกิดขึ้น ประทุงแตงเกิดขึ้น ประทุงแตงเกิดขึ้น ของอะไรก็ได้ แต่ถ้าว่าประทุงแตงเกิดขึ้น . ประทุงแตงเกิดขึ้นของสิ่งที่มีชีวิตจิตใจรู้สึกได้ นี่เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท ระวัง พุค ๒ คำนี้ให้ถูกต้อง ถ้าพูดกับสิ่งที่มีชีวิตเป็นทุกข์ได้ก็เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท ถ้าไปพูดกับอะไรก็ได้ ก้อนหิน ดินทรายก็ได้ มันมีอาการประทุงแตงเกิดขึ้น เป็นลำดับไปก็เหมือนกัน อย่างนั้นเรียกว่า อิทัปปัจจยตา.

ในเมืองไทยนี้ก็ยังพูดผิดกันบ่อย ๆ แทนที่จะพูดว่า อิทัปปัจจยตา กลับไปพูดว่า ปฏิจสมุปบาท มันกลายเป็น

ปฏิจสมุปปาทของกอน्हินคินทรายไปเสีย อย่างนั้นมันผิด ถ้ามันเป็นเรื่องของสิ่งที่มีชีวิต รู้สึกกึกกักได้ เราจึงจะเรียกอาการนี้ว่า ปฏิจสมุปปาท แต่ถ้าเป็นอาการของทุกสิ่งแม้ไม่มีชีวิตเราเรียกมันว่า อิทปปัจจยตา.

ทุกอย่างมันมีกฎ อิทปปัจจยตา ทำให้เปลี่ยนแปลงไป เช่น กอน्हินคินทาก็เปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ มันก็มีลักษณะของอิตปปัจจยตา แต่มันก็มีลักษณะของปฏิจสมุปปาท.

สงวนเอาคำว่า ปฏิจสมุปปาท ไว้ใช้เฉพาะสิ่งที่มีชีวิตรู้สึกได้ มีชีวิตวิญญาณรู้สึกได้ ถ้ามันไม่มีชีวิตวิญญาณไม่รู้สึกได้ เรียกว่าอิตปปัจจยตา คำว่าอิตปปัจจยตาใช้กับสิ่งที่มีชีวิตวิญญาณก็ได้ ไม่มีชีวิตวิญญาณก็ได้ มันกว้าง มันรวมหมด ถ้าใช้กับสิ่งที่มีชีวิตรู้สึกได้ ก็จะพูดให้ถูกต้องว่า ปฏิจสมุปปาท ถ้าใช้กับสิ่งไม่มีชีวิตรู้สึกอะไรไม่ได้ ก็จะพูดให้ถูกต้องว่า อิตปปัจจยตา. แต่พระบาลีมักจะพูดเต็มหมดเลย อิตปปัจจยตาปฏิจสมุปปาโท คือ เป็นปฏิจสมุปปาทอิตปปัจจยตา นี่พระบาลีอย่างนี้ก็มี.

ถ้าเราจะแยกควบคุมปัจจัยสมุปบาท เป็นสายที่
 ตั้งต้นมาจาก อวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป आयตนะ ฯลฯ
 นี้ก็ควบคุมได้ ควบคุมอวิชาคืออย่าให้มันโง่ ศึกษาเอาไว้
 ให้มันพอ ศึกษาให้มาก ศึกษาให้ถูกต้อง มันก็ควบคุมไม่ให้
 เกิดอวิชา เมื่อไม่มีอวิชา มีวิชา มีปัญญาอยู่ มันก็ไม่
 ประทุษร้าย ก็เท่ากับว่าควบคุมสังขารได้ เมื่อควบคุมสังขารได้
 ก็ควบคุมวิญญาณทางอายตนะได้ ก็ควบคุมนามรูปได้ ควบคุม
 ไปตามลำดับได้ ถ้าตั้งต้นที่อายตนะ ก็ควบคุมตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ใจ มาเลย ถ้าตั้งต้นเอากันถึงอวิชา ทันทีก็กำบรรพโน้น
 ก็ควบคุมอวิชามาเลย จะควบคุมเป็นสายอันยาวยืดยาวก็ได้ จะ
 ควบคุมตั้งแต่อายตนะมาก็ได้ ก็เรียกว่าควบคุมปัจจัยสมุปบาท
 ด้วยกันทั้งนั้น นี่เรียกว่าควบคุมปัจจัยสมุปบาท มันจะควบคุม
 ไปได้ถึงธาตุแต่ละ ถ้าเรามีวิชา ปัญญา มันจะไม่ให้เกิดการ
 ประทุษร้ายอย่างโง่เขลา แต่ที่เราถือว่ามันไม่ได้อยู่ในวิสัยเรา
 ธาตุมันก็ประทุษร้ายของมันเอง แต่พอมาถึงอายตนะนี้ มันจะ
 ควบคุมแก่ จะควบคุมขั้นไม่ให้ถูกยึดถือ ควบคุมปัจจัยสมุ-
 ปบาทไม่ให้ถูกยึดถือ แม้แต่อาการใดอาการหนึ่งก็ไม่โง่ว่าเป็น
 ตัวกูหรือเป็นของกู เช่นเวทนาเกิดขึ้น ก็เวทนาของธรรมชาติ

ตามธรรมชาติ ตามความรู้สึกของระบบประสาท ไม่ใช่ตัวกู
เป็นผู้รู้สึกเวทนา หรือรู้สึกคันหาอุปาทาน มีชีวิตชนิดที่ไม่มี
ตัวกู มีแต่ธาตุตามธรรมชาติเป็นไป ไม่มีความทุกข์..ไม่มี
ความทุกข์.

คำนี้เป็นคำที่แปลกดี ถ้าจำไว้ได้หรือเข้าใจได้ก็จะมี
ประโยชน์มาก คือ **“ตัวตนซึ่งมิใช่ตัวตน”** พุทฺธยาบคาย
หน้อยกว่า ‘ตัวกู ซึ่งมิใช่ตัวกู’ ตัวกู ตัวตนของธรรมชาติ..
ของธรรมชาติ ไม่ใช่ของตัวกู หรือของตัวตน แต่วิชชามัน
โง่หรือคนมันโง่ มันเอาเป็นตัวตน เป็นของตนไปเสียหมด
ชั้นทั้ง ๕ แต่ละอย่างก็เอาเป็นตัวตน ปฏิจสุมุปาบทแต่ละ
อาการก็เอาเป็นตัวตน มีความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาใน
จิตก็ว่าเป็นตัวตน ตัวตนเป็นผู้รู้สึก เป็นผู้เสวย เป็นผู้ได้รับ
ประโยชน์ เสียประโยชน์ เป็นตัวตนไปทั้งหมด.

ที่นี้ก็มาถึง **เรื่องที่ทำ** สุดท้าย คือ **ควบคุมความ
ทุกข์** ควบคุมความทุกข์ ก็อย่าให้มันเกิดทุกข์ มีคำที่กำกวม
อยู่ ก็คำว่า **“ชาติ”** ชาติแปลว่า ความเกิด ในอริยสัจ ๔
พระพุทธเจ้าตรัสว่า ชาติเป็นทุกข์ ความทุกข์ อะไรเป็นทุกข์
ทุกข์? ชาติปี ทุกขา ชราปี ทุกขา มรณัมปี ทุกขัง ในเรื่อง

อริยสัจสิ่งที่เรียกว่า 'ชาติ' นั้นเป็นทั่วความทุกข์ พอมาถึงเรื่อง
ปฏิจจนสมุปบาท พระพุทธเจ้าตรัสว่า ชาติบ้งจาย ชรามรณัง ฯลฯ
'ชาติ' กลายเป็นเป็นบ้งจายแห่งความทุกข์ คนโง่ก็คิดว่า เอ!
พระพุทธเจ้าพูดอะไรไม่อยู่กับร่องกับรอย เตียวว่าชาติเป็น
ความทุกข์ เตียวว่าชาติเป็นบ้งจายแห่งความทุกข์.

นั่นก็เพราะพูดในความมุ่งหมายอย่างหนึ่ง ชาติ
เมื่อมันเป็น 'ตัวผล' เป็นตัวผลมันก็เป็น **ทั่วความทุกข์** เมื่อ
มันเป็น 'ตัวเหตุ' มันก็เป็น **เหตุแห่งความทุกข์** อย่าไปเข้าใจ
ผิด ทว่าพระพุทธเจ้าพูดอะไรไม่อยู่กับร่องกับรอย เตียว
ชาติเป็นทุกข์เดี่ยวชาติเป็นบ้งจายแห่งทุกข์ ถ้ามองดูที่ตัวชาติ
ที่เป็นผลที่เกิดอยู่เป็นตัวทุกข์ ถ้ามองดูที่เหตุว่าเพราะมี 'ชาติ'
เพราะมีตัวกู ตัวกูอุปาทานว่าตัวกูเกิดขึ้น มันจึงไปคว้าเอา
ทุกอย่างมาเป็นของกู ชาติในความหมายนี้มันก็เป็นบ้งจายให้
เกิดทุกข์.

'ชาติ' เกิดจากท้องแม่เป็นตัวทุกข์ แต่ถ้าชาติเกิดทาง
อุปาทานมันก็เป็นบ้งจายหรือเป็นโอกาสให้เกิดความทุกข์ เพราะ
ฉะนั้นเราจึงจัดการกับสิ่งที่เรียกว่า 'ชาติ' เกิดจากท้องแม่ หรือ
เกิดจากอุปาทาน เพียงเกิดแต่ท้องแม่ยังไม่สำเร็จประโยชน์

ยังไม่เต็มตามความหมาย จนกว่าจะมีอุปาทาน เกิดแห่ง
อุปาทานว่าตัวกู จึงจะมีความหมายเต็ม.

เด็กคลอดออกมาจากท้องแม่ มี 'ชาติ' แต่เพียง
ร่างกาย ยังไม่สมบูรณ์ แต่พอเด็กนั้นรู้จักคิดนึกเป็นตัวกู
เป็นของกู นี่เรียกว่าชาติทางอุปาทานได้เกิดขึ้นแล้วโดย
สมบูรณ์ เรียกว่าชาติโดยสมบูรณ์ ก็ต่อเมื่อมีความรู้สึกทาง
อุปาทานทางจิตใจว่าตัวกู ตัวกู.

คำว่าชาติทางวัตถุเพียงแต่คลอดจากท้องแม่ก็เรียกว่า
'ชาติ' ชาติทางจิตใจต้องมีตัวกู ตัวกูเกิดขึ้นเป็นความงออยู่
ในจิตใจ จึงจะเรียกว่าชาติโดยสมบูรณ์ เราก็ควคุมอย่าให้
เกิดชาติความงอนั้นขึ้นมา มันก็ไม่เกิดความทุกข์ เพราะมันไม่
มีปัจจัยแห่งความทุกข์ ไม่มีชาติซึ่งเป็นปัจจัยแห่งความทุกข์
มีแต่ชาติที่เป็นผลเกิดมาจากท้องแม่ นั่นก็ไม่เท่าไรมัน
ที่เดียวพอแล้ว..ที่เดียวก็เสร็จแล้ว แต่ถ้าว่าชาติที่เกิดจาก
อุปาทาน^๕ เกิดขึ้นวันหนึ่งไม่รู้กี่ครั้ง กี่ร้อยกี่พันครั้ง เกิด
ทุกวัน..ทุกวันจนกว่าจะตาย นี่..ชาติอย่างนั้นมันตัวทุกข์
แท้จริง แล้วมีวันละหลายๆ เกิดจากท้องแม่ที่เดียวแล้วมันก็
เล็กกัน จนกว่าจะเข้าใจ.

เราจะควบคุมชีวิตต้องควบคุมสิ่งที่เรียกว่าชาติให้มัน
ถูกต้อง ถ้ามีอุปาทานขึ้นมาเป็นตัวตนมันก็เป็นทุกข์ ไม่มี
อุปาทานก็ไม่มีตัวทุกข์ ถ้ามีอุปาทานก็จะคิดว่าเป็นอะไร
เป็นอะไร? เป็นภพ ภาวะเป็นภพ 'ฉันเป็นอะไร' 'ฉันเป็น
ผู้ชาย' 'ฉันเป็นผู้หญิง' 'ฉันเป็นนาย' 'ฉันเป็นบ่าว' 'ฉัน
เป็นลูกจ้าง' 'ฉันเป็นนายจ้าง' 'ฉันเป็นผัว' 'ฉันเป็นเมีย'
นี่เรียกว่า ชาติโดยอุปาทาน อย่างนี้เกิดกันนับไม่ไหวในแต่ละ
วัน ๆ จนนับได้หมื่นชาติ แสนชาติ จนกว่าจะตาย เอาไว้ใช้
สำหรับว่าต้องเกิดอีกหมื่นชาติ แสนชาติ จึงจะนิพพาน มันก็
ได้เหมือนกัน กิตติเหมือนกัน.

เราจะควบคุมความรู้สึก ว่าตัวกู ว่าของกู อย่าให้มัน
เกิดขึ้นมา เกิดขึ้นมาเมื่อไร กัดเจ้าของเมื่อนั้น ถูกกัดหลาย ๆ
หนเข้ามันเจ็บ ที่นั่นมันก็ไม่กล้าโงให้กัด บ้องกันไว้ได้ด้วย สติ
สติ สติ พอมีสติก็ไม่โง่ว่าตัวกู ไม่โง่ว่าของกู ฉะนั้น ถ้าฝึก
อานาปานสติได้สำเร็จเหมือนที่ตั้งใจฝึก ถ้าฝึกอานาปานสติ
ได้สำเร็จ ก็จะมีสติมากพอ มากพอที่จะไม่ไปโยยคิดกลั่นนั้น
ว่าเป็นตัวตน หรือของตน และมีปัญญาศึกษาเรื่องอนิจจัง
ทุกขัง อนัตตา แม้กระทั่งตถาตาสัญญตาไว้เพียงพอ มันก็

ไม่ไ้ว่าเป็นตัวตนของตน คือสติมันไปเอาปัญญาคือความรู้
ที่ถูกต้องมาต่อต้านอารมณ์ที่เข้ามากกระทบ มันก็ป้องกันไม่ให้
เกิดตัวตนหรือของตน.

ความรู้เราเรียนไว้มาก แต่พอจะมาเผชิญกับ
เหตุการณ์ เอมาย่างเดียวที่ตรงกับเหตุการณ์ที่มันเกิดขึ้น
เหมือนกับเรามีอาวุธครบทุกอย่าง พอเกิดอันตรายที่จะต้องใช้
อาวุธก็เอามาเฉพาะอย่างที่จะแก้ไขปัญหานั้น หรือเหมือนกับ
ว่าในคู้ยามียาครบทุกอย่างแต่พอจะกิน กินอย่างเดียวนั่น
แหละ ปัญญาเมื่อไว้มากๆ พอมีเรื่องเกิดขึ้นทางอายตนะ
แล้ว สติไปเอาปัญญามาเฉพาะอย่างๆ ให้ตรงกับเรื่องที่กำลัง
เกิดขึ้น อย่างนี้เรียกว่า 'สัมปชัญญะ' ปัญญาเยอะเยะทั้งหมด
นั้นเอามาอันเดียวเรียกว่าสัมปชัญญะ สำหรับจะเล่นงาน กับ
เหตุการณ์ที่มันเกิดขึ้น สัมปชัญญะ ก็ทำหน้าที่จัดการกับ
เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ถ้าว่ากำลังจิตมันอ่อน กำลังจิตมันอ่อน
สู้เหตุการณ์ไม่ไหวก็เพิ่ม 'สมาธิ' ลงไป เพราะเราฝึกความ
เป็นสมาธิไว้อย่างเพียงพอเหมือนกัน เพิ่มกำลังให้แก่สมาธิ
สัมปชัญญะก็สามารถต่อสู้กับเหตุการณ์ มันก็ชนะ ชนะ ชนะ
นี่เรามี 'เทคนิค' ที่จะจัดการควบคุมความทุกข์ ว่ามีสติเอา

‘บัญญัติ’ มาเป็น ‘สัมปชัญญะ’ แล้วก็เอา ‘สมาธิ’ มาให้กำลัง แก่สัมปชัญญะ บัญญัติก็คือ สัมปชัญญะก็คือ มันเป็นแต่เพียง ความคม.. ความคม ความคมถ้าไม่มีน้ำหนัก มันไม่ตัดคอก คุณควรจะมองเห็นชัดๆว่า แม้จะคมยิ่งกว่ามีดโกน แต่ถ้า ไม่มีน้ำหนักที่จะกดลงไป มันก็ไม่ตัดคอก เป็น ‘หมัน’ เปล่าๆ บัญญาแม้จะคมอย่างไร ถ้าไม่มีน้ำหนักของสมาธิมาช่วยกด ลงไป มันก็ไม่ตัด เราจึงฝึกสมาธิ.

ถ้าฝึก ‘อานาปานสติ’ ตามแบบที่พระพุทธเจ้าท่าน ตรัสไว้ ที่เราเอามาใช้เป็นหลักปฏิบัติ มันจะเกิดธรรมะครบ หหมดเลย อานาปานสติอย่างเดียวยังเกิดสติ เกิดปัญญา เกิด สัมปชัญญะ เกิดสมาธิ และเกิดอย่างอื่นๆ อีกมากมายครบถ้วน พอใช้ ขอให้สนใจฝึกอานาปานสติ จะได้ธรรมะนี้มาเพียงพอ สำหรับควบคุมความทุกข์ที่มันจะผลุนผลันออกมาเมื่อไหร่ก็ไม่รู้ ธรรมะสี่เกลอนี้ คือ สติ บัญญา สัมปชัญญะ สมาธิ ฝึกไว้ให้คล่องแคล่ว... คล่องแคล่วเหมือนกับคู่มือ คู่มือ ที่คล่องแคล่วมันก็จะกำจัดทุกข์ได้.

เรามีธรรมะอยู่ ๒ ประเภท คือ ธรรมะที่เป็นตัว ประชาน.. ประชานทำหน้าที่ และธรรมะที่เป็นอุปกรณ์ คือ

ช่วยเหลือ ช่วยเหลือเหมือนกับกองทัพ จะต้องมีความ
ที่จะรบ ต้องมีพลธิการที่จะช่วยให้ทหารรบได้ นี่มันมีอยู่
๒ ชั้นอย่างนั้น ธรรมะนั้นก็เหมือนกัน มีธรรมะโดยตรง เช่น
สติปัฏฐานสี่ นี่ธรรมะโดยตรง แล้วก็มี ธรรมะช่วยเหลือ เช่น
อิทธิบาทสี่ เป็นธรรมอุปการณ เป็นธรรมะช่วยเหลือ พละ ๕
อินทรีย์ ๕ ก็อยู่ในลักษณะเป็นธรรมะอุปการณ ทั้งจริงที่จะ
รบกับข้าศึกนั้น คือ สติปัฏฐาน เราจึงมี ธรรมะหัวหน้า ที่จะรบ
กับข้าศึก มี ธรรมอุปการณ ที่จะช่วยให้สำเร็จได้โดยง่าย ธรรมะ
นี้มีครบแล้ว มันก็ชนะ ชนะ ชนะ ชนะ ชนะ ชนะกิเลสคือข้าศึก.

เมื่อเรากิเลส ทำผิด ความโง่งนี้เรียกว่า กิเลส เป็น
เรื่องกิเลส ทางโลกะ โทสะ โมหะ ๓ อย่างนี้เกิดขึ้นแล้ว
เรียกว่ากิเลส พอมีกิเลสเสร็จไปแล้ว มันก็มีความเคยชินที่จะ
เป็นอย่างนั้นอีก เรียกว่า อนุสัย อนุสัยความเคยชินสะสมไว้
มาก สะสมไว้มาก มันก็จะกลับออกมาอีก เป็น อาสวะ.

กิเลสที่แรกเรียกว่า 'กิเลส', กิเลสที่เป็นความเคยชิน
เก็บไว้เรียกว่า 'อนุสัย', เมื่ออนุสัยมากเข้ามันก็จะล้นออกมา
เรียกว่า 'อาสวะ' เราจะต้องจัดการกับ กิเลส กับ อนุสัย กับ

อาสวะ จัดการกับกิเลส จัดการกับความเคยชินแห่งกิเลส จัดการกับที่กิเลสมันจะไหลกลับออกมา.

ถ้าเราทำ **สติปัฏฐาน** ถึงที่สุด เราจะป้องกันไม่ให้เกิดกิเลส หรือถ้าเกิดกิเลส แล้วมีอนุสัยเก็บไว้ มันก็จะทำลายอนุสัย ทำลายอนุสัย ทำลายอนุสัย บรรลุมรรคผล เมื่อไม่มีอนุสัยแล้วก็ไม่มีอาสวะอะไรเหลือที่จะกลับออกมา เรียกว่า **สิ้นอาสวะเป็นพระอรหันต์** เรื่องควบคุมชีวิตมันก็จบ ไม่มีกิเลส ไม่มีอนุสัย ไม่มีอาสวะ. กิเลส, ความเคยชินแห่งกิเลส, ไอ้ที่มันจะกลับออกมาอีก เมื่อมีโอกาส เมื่อมีอารมณ์ เพราะอนุสัยมันเก็บไว้มากนัก; เราควบคุมกิเลส ควบคุมอนุสัย ควบคุมอาสวะ สิ้นอาสวะ ปัญหาทั้งหมด เป็นพระอรหันต์ นั่นแหละชีวิตหมดปัญหา ชีวิตหมดปัญหา นี่ชีวิตสมบูรณ์ ชีวิตที่หมดปัญหา จะเอาหรือไม่เอาก็ตามใจ เรื่องมันมีอย่างนี้ มันต่อรองกันไม่ได้อีกแล้ว เรื่องมันมีเท่านี้ คุณจะเอาหรือไม่เอาก็ตามใจคุณ แต่ถ้าจะเอากันแล้วมันก็ต้องมีอย่างนี้.

นี้เรียกว่า **ควบคุมกระแสแห่งชีวิต** ให้มันเป็นไป แต่ในทางที่ไม่เป็นทุกข์...ไม่เป็นทุกข์ มี ๒ เรื่อง คือเรื่อง ความทุกข์กับความไม่มีทุกข์ มี ๒ เรื่องเท่านั้น ทำให้ไม่มี

ความทุกข์ดับทุกข์ ก็เรียกว่าทำไมให้เกิดความทุกข์ อย่าไปรบ
 กับความทุกข์ บัวยการ ทำอย่าให้มันเกิดความทุกข์ ถัดต้นเหตุ
 ของมันเสีย พระพุทธเจ้าท่านใช้คำว่า ดับทุกข์ แต่พอถามว่า
 อะไร ๆ ทำอย่างไร ? พระพุทธเจ้าท่านกลับตรัสว่า ดับต้นเหตุ
 ไม่ใช่ดับทุกข์ ดับทุกข์ คือไปดับเหตุของความทุกข์ อย่าไปสู้
 กับฝ่ายกิเลส อย่าไปสู้กับความทุกข์ ไปจัดการกับต้นเหตุแห่ง
 ความทุกข์ เหมือนจะดับไฟ ดับไฟนี้ อย่าไปดับที่ไฟ มันจะ
 ไหม้เอา ดับที่ต้นเหตุของไฟ เช่นเอาน้ำสาดเข้าไปที่เชื้อเพลิง
 ก็ไม่ทำให้เกิดไฟ ไฟเกิดไม่ได้ นี่เรียกว่าจะดับทุกข์ ต้องดับ
 ที่ต้นเหตุแห่งความทุกข์ ถ้าไปดับที่ปลายเหตุ มันก็เลอะเทอะ
 แล้วก็ไม่สำเร็จ แล้วมันจะโง่เป็นหมา พุทคำหายาบหน่อยนะ
 แต่ว่าพูดอย่างนั้นมันเข้าใจได้ดี.. มันโง่เป็นหมา คือหมามัน
 จะไปดับที่ปลายเหตุ.

คุณลองเอาไม้แหย่หมาชี แหย่หมา หมามันจะกัดที่ปลาย
 ไม้ แต่ถ้าคุณไปแหย่เสือ หรือราชสีห์นี้ มันไม่กัดที่ปลายไม้ มันจะ
 กระโจนเข้าไปหาคนที่ถือไม้ ราชสีห์หรือเสือ มันไปจัดการกับต้นเหตุ
 โง่เป็นหมา มันก็ไปจัดการที่ปลายเหตุ..ที่ปลายเหตุ ไม่มีจุดจบ

ฉะนั้น เราจึงต้องจัดการที่ต้นเหตุ อย่าไปจัดการที่ปลายเหตุ อย่าไปจัดการกับผล ไปจัดการที่ต้นเหตุดีกว่า มันจะควบคุมชีวิตให้เป็นไปอย่างถูกต้อง จงจัดการที่ต้นเหตุแห่งความไม่ถูกต้องอย่างที่กำลังมาแล้ว ควบคุมธาตุตามธรรมชาติ ควบคุมอายตนะ ควบคุมเบญจขันธ์ ควบคุมปฏิจจสมุปบาท ควบคุมความทุกข์ ให้ถูกต้องมาตามลำดับ ตามลำดับ ก็เรียกว่าประสบความสำเร็จในการควบคุมกระแสแห่งชีวิต กระแสแห่งชีวิตได้รับการควบคุมอย่างถูกต้องแล้ว มันก็ไหลไปสู่พระนิพพาน มิฉะนั้นมันจะไหลไปสู่ความทุกข์เมื่อควบคุมมันไม่ถูกต้อง.

เมื่อควบคุมถูกต้องแล้ว มันไหลไปสู่พระนิพพาน เรียกว่า ไสตะ... ไสตะ... ไสตะบันนะ พระไสตะบัน—ผู้ถึงกระแสแห่งนิพพาน คนธรรมดามีแต่ 'กระแสแห่งความทุกข์' พระอริยเจ้ามี 'กระแสแห่งพระนิพพาน' นี่เรียกว่าควบคุมกระแส อย่าให้ไปในทางทุกข์ ให้ไปในทางสิ้นสุดแห่งความทุกข์ นี่วันนี้เราพูดกันเรื่องควบคุมกระแสแห่งชีวิต ซึ่งเราจะมีชีวิตที่ถูกต้องโดยพื้นฐาน สำหรับที่จะไม่มีความทุกข์อีกต่อไป.

ขอให้การได้บวชได้เรียนของคุณทุก ๆ องค์^๕ ได้มีโอกาสศึกษา ศึกษาชีวิตตามหลักของธรรมะ ซึ่งไม่มีมหาวิทยาลัยไหนในโลกสอน นอกจากมหาวิทยาลัยของพระพุทธเจ้า 'ตัวร่างกาย' นี้เป็นมหาวิทยาลัย เรียนในมหาวิทยาลัยนี้ ไม่ต้องไปเรียนที่เมืองนอก ถ้าจะเรียนเรื่องคัมภีร์เอาตัวชีวิตนั้นแหละเป็นตัวโรงเรียนทั้งหมด เรียนกันที่นั่น สอบได้กันที่นั่น รู้กันที่นั่น คัมภีร์กันที่นั่น จึงพูดสั้น ๆ ว่า **ควบคุมกระแสแห่งชีวิตที่จะไม่เกิดความทุกข์ได้อีกต่อไป...อีกต่อไป...** ขอให้ทุก ๆ องค์ก้าวหน้า ก้าวหน้า ก้าวหน้าในเรื่องนี้ไปตามลำดับตามลำดับ ถ้าทำให้ดี ๓ เดือน.. บวช ๓ เดือนนี้ทำให้รู้อะไรได้มากเหมือนกัน พอจะใช้เป็นเครื่องมือควบคุมชีวิตในอนาคต ขอให้ประสบความสำเร็จด้วยกันจงทุกองค์.

ขอยุติการบรรยาย โดยความสมควรแก่เวลา.

เรื่องสุดท้ายของการประพาศิพรหมจรรย์

เพื่อนสหรัสมิกสพรหมจารีทั้งหลาย *

วันสุดท้ายนี้ จะพูดกันถึงเรื่องสุดท้าย เรื่องสุดท้าย
ของการประพาศิพรหมจรรย์ การประพาศิพรหมจรรย์
เพราะยังไม่จบ มันก็ประพาศิเพื่อต่อบุคคล ทำที่สุดแห่งความ
ทุกข์ แต่ถ้าเป็นผู้ที่หมดทุกข์แล้ว ก็ประพาศิพรหมจรรย์
เพื่อสละความหมดทุกข์ จะเรียกว่า สุขก็ได้. นี้ก็มีอยู่เป็น
๒ ขั้นตอน : ถ้ายังไม่หมดทุกข์ ก็ประพาศิเพื่อให้หมดทุกข์,
ถ้าเป็นผู้ที่หมดทุกข์แล้ว มันก็เป็นการสละสุขโดยสมมติ
ซึ่งก็มักจะเรียกกันว่า 'วิมุตติสุข' ซึ่งที่จริงมันเหนือสุข เหนือ
ทุกข์ ไม่มีเรื่องสุขเรื่องทุกข์ เสวยผลของความไม่มีทุกข์

* ธรรมบรรยาย อบรมภิกษุญวณะ ในพรรษาปี พ.ศ. ๒๕๓๓

นั้นแหละถูกแล้ว ถ้าว่าเสวยผลของความสุข มันเป็นเรื่อง
 ที่อรองเข้ามาอีกจึงยังไม่ถูก เสวยผลของความไม่มีทุกข์ สิ้น
 สุขแห่งทุกข์... นี้ถูก.

เราเคยบัญญัติคำไว้ จำง่าย ๆ ว่า **เยือกเย็นและ
 เป็นประโยชน์** ถ้าประพาศิพรหมจรรย์สำเร็จ ชีวิตนั้นก็เยือก
 เย็น แล้วไม่เยือกเย็นเปล่ายังเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายทุกคน
 ทุกพวก ทุกหนทุกแห่ง นี่เรียกว่า เสวยผลแห่งการประพาศิ
 พรหมจรรย์.

ทีนี้ เราจะพูดถึงคำว่า **‘สงบเย็น’** เพราะเป็นคำที่ยัง
 เข้าใจผิดกันอยู่มาก ที่แล้วมามีคนเอาไปวิพากษ์วิจารณ์ เขียน
 ทำนองล้อก็มี ทำนองคำก็มี ว่านิพพานเป็นเรื่องเย็น เป็น
 ความเย็น เพราะเขาศึกษากันในแง่อื่น ผมอยากจะให้ศึกษา
 ถึงใจความสำคัญของคำว่า **‘นิพพาน’** กันโดยเฉพาะ ว่าคำๆ นี้
 มันแปลว่า **‘เย็น’** เพราะไม่มี **‘ไฟ’** คือ **‘กิเลส’** ซึ่งเป็นของ
 ร้อน เมื่อไม่มี **‘ร้อน’** ก็คือ **‘เย็น’** นี่ก็เป็นคำพูดพิเศษด้วยคือ
‘เย็น’ ที่ไม่คู่กับ **‘ร้อน’** ที่มันคู่กับ **‘ร้อน’** คือ **‘หนาว’** ที่ว่าร้อนนี้
 หนาวไม่ได้เป็นทุกข์ ถึงหนาวก็หนาวไม่ได้และเป็นทุกข์ ถ้าเย็น

ก็สบายดี แต่มักจะพูดกันว่า 'เย็น' เป็นคู่กับ 'ร้อน' พูดไปตาม
 ประสาที่ชาวบ้านธรรมดาพูดกัน คำว่านิพพานนั้นมันแปลว่า
 เย็น เย็นมาตั้งแต่ก่อนมีพุทธศาสนา ก่อนมีพระพุทธศาสนา
 ประชาชนผู้มีสติปัญญา นักบวช ฤาษี มุนี ซีไพร ออก
 เทียวแสวงหา ในสิ่งที่เรียกว่า 'เย็น'.

คำว่า 'ฤาษี' ในภาษาไทย เด็กๆ ไปดูหนังตลก เห็นฤาษี
 เหาะเหินเดินอากาศได้ มีฤทธิ์มีเดช ทำอะไรให้ก็ได้ พระเอก
 หนุ่มนั้นก็ได้รับประโยชน์จากฤาษี แล้วก็ไปครองบ้าน
 ครองเมือง นี่...คำว่า 'ฤาษี' ของพวกเด็กๆ.

แต่ถ้า 'ฤาษี' ในภาษาไทยนั้น ก็คือ ฤๅษี ในภาษา
 สันสกฤต อีสในภาษาบาลี แปลว่า ผู้แสวง...แสวง...แสวง
 วรรณกรรมบางเรื่องก็เรียกพระพุทธเจ้าว่า 'มหาฤาษี—ผู้แสวง
 หาที่ยิ่งใหญ่' แสวงหาอะไร? แสวงหาสิ่งที่เรียกว่า 'นิพพาน'
 นั้นแหละ เพราะเขาพูดกันมาก่อนโน้นแล้วว่า นิพพาน
 นิพพาน นิพพาน เย็น, นิพพาน เย็น ไม่ร้อน แล้วก็ไม
 หนาวด้วย.

พวกฤาษี ฤาษีเหล่านั้นหาพบกันแต่เพียง 'สมาธิ'
 สมาธิคำสุดท้ายนี้เรียกว่า เพียง พรหมวิหาร เมตตา กรุณา มุทิตา

อุเบกขา ทายแล้วก็ไปอยู่ใน 'พรหมโลก' ก็จบกันแค่นั้นแหละ
เรื่องที่พูดกันอยู่ก่อนพุทธกาล ทายแล้วไปพรหมโลกสูงสุดกัน
เท่านั้น.

แต่ว่าเขาต้องการ สิ่งที่เราได้ตามธรรมชาติ
ธรรมดาว่ามันเย็น..มันเย็น เขารู้จักเย็นกันเพียงเท่านั้น มันก็
เย็นกันเพียงเท่านั้น ถ้าดูตามพระบาลี พรหมชาลสูตร ประ-
ชาชนสมัยโน้นก็เคยถือเอาแม้แต่ 'กามารมณ์' ว่าเป็นนิพพาน
นิพพาน ก่อนแต่ที่จะถือเอา 'สมาธิ' หรือ ฌานสมาธิเป็น
นิพพาน ก็ถือเอากามารมณ์เป็นนิพพานกันมาพักหนึ่งแล้ว
เพราะว่ามันระงับความใคร่ ความกระสับกระส่ายร้อนรนได้
ชั่วขณะเหมือนกัน ได้ชั่วขณะเหมือนกัน แต่ต่อมาจึงค่อยรู้ว่า
'โอ้! ไม่ใช่ ไม่ใช่' เลื่อนไปเป็นสมาธิ แล้วสมาธิก็มีหลาย
ชนิด แต่ละชนิดๆ หรือชนิดหนึ่งๆ ก็มีหลายๆ ชั้น มันก็มี
มาก มันก็มีสูงขึ้นไป สูงขึ้นไป นับตั้งแต่ชั้นพื้นฐาน..
พรหมวิหาร เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แล้วสูงขึ้นมาถึง
สมาธิที่เป็นฌานเป็นรูปฌาน ๔ อย่าง อรูปฌานอีก ๔ อย่าง
๘ อย่างนี้ไม่ใช่เล็กน้อย ถูกบัญญัติหรือถือว่าเป็นนิพพาน
นิพพาน คือที่สุดทุกข์ ที่สุดแห่งความทุกข์ มาแล้วด้วยกัน
ทั้งนั้น.

เมื่อพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น คนที่รู้จักทำสมาธิ สูงสุด ก็คือเนวสัญญานาสัญญาตนะ อ่านกันในพุทธประวัติเถระ อุทกคาบสรามบุตร อาจารย์คนสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ยืนยันว่านั่นหมดแล้ว จบแล้ว ให้พระพุทธเจ้า คือพระสิทธัตถะ ตอนบวชแล้วแสวงหาโมกขธรรม อยู่สอนลัทธินี้กันต่อไป พระสิทธัตถะโพธิสัตว์ไม่เอาด้วย ขอไปหาของพระองค์เอง.

นี่ควรจะตั้งข้อสังเกตกันไว้หน่อยว่า ใครเป็นอาจารย์ของพระพุทธเจ้า อาจารย์ตอนแรกๆ ของพระพุทธเจ้า ก็คือครูบาอาจารย์ที่เขาสอนกันอยู่ที่นี่ เวลานั้น จนกระทั่งอาฬารคาบส อุทกคาบส จนกระทั่งพระพุทธเจ้าท่านบอกเลิกแล้วท่านก็ไปมีอาจารย์ใหม่ ชื่อว่า 'อาจารย์กลา' ชื่อว่า นาย 'กลา' นายกลา อาจารย์ 'กลา' ท่านก็กลาไป กลาไปจนกว่าจะพบความเย็นที่แท้จริง คือ ความสิ้นตัวตน สิ้นความยึดมั่น ถือมั่นว่าตัวตน คือสิ้นเรื่องอัตตา กลายเป็นเรื่องอนัตตา.

พวกที่แล้งมาแต่หนหลัง มันจะมีกิสบอย่างก็ร้อยอย่าง ก็สุดแท้ มันมีอัตตามีตัวตนทั้งนั้น ที่นั่นท่านมาพบสูงสุด ถึงกับว่ามีใช้อัตตา ตรงนี้ก็ควรจะเข้าใจกันให้ถูกเสียหน่อยว่า

ที่มันผิด ๆ อยู่ก่อนมันก็มีทั้ง ๒ ด้าน ด้านหนึ่งมีอัทธา อัทธา
อัทธา อย่างนั้นอย่างนี้ มีอัทธา มีอัทธา ที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่มี
อะไรเลย ไม่มีอะไรเลย ไม่มีอัทธา ไม่มีอัทธา ฝ่ายหนึ่งมีอัทธา
อีกฝ่ายหนึ่งไม่มีอัทธา เป็นเรื่องสุดโต่ง ผิดสุดโต่ง.

พระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ท่านก็พบที่ตรงกลางที่อยู่ตรง
กลาง คืออัทธาซึ่งมิใช่อัทธา เรียกว่า อนัตตา อนัตตา เพื่อ
ความแน่นอนไม่ผันผวน คุณจำไว้สัก ๓ คำเท่านั้นแหละพอ
ฝ่ายนี้อัทธา.. อัทธา คือมีอัทธา ฝ่ายนี้นิรัทธา นิรัทธา.. ไม่มี
อัทธา ไม่มีอัทธา, ที่ตรงกลางนี้อนัตตา คืออัทธาซึ่งมิใช่
อัทธา อัทธาซึ่งไม่ควรเรียกว่าอัทธา เพราะมันมิใช่อัทธา
จึงใช้คำว่าอนัตตา ก็จำไว้เลยถ้าคุณจะถูกให้อึดต้อง ไม่
พูดส่งเดชหลับตาพูด ต้องพูดว่า 'มิใช่ตน.. มิใช่ตน' อนัตตา
แปลว่ามิใช่ตน อย่าแปลว่า ไม่มีตน. มันมีตนแต่มันมิใช่ตน
มันมีตนของคนไม่รู้ มีตนของอวิชา มีตนติดมาโดยสัญชาต-
ญาณ จิตตามสัญชาตญาณต้องมีตน มีตน ตน ตน มาเรื่อยๆ
จนโตจนเป็นคนหนุ่มสาวแก่เฒ่าเข้าโลงมันก็ยังมิใช่ตน.. ตน..
ตน ตัวตน ของตน.

ที่นี้ตามความจริง ‘ตน..ตน..ตน’ ที่รู้สึกว่ามันนะ มันไม่ใช่ตน มันไม่ใช่ตน เรามันโง่ไปเอง สำคัญผิดเอาเอง ว่าตน ตน ตน ก็พูดว่า ตัวตน..ของตน, ตัวตน..ของตน นี่ถ้าพูดภาษาไทยธรรมดาที่ว่า ตัวกู..ของกู ตัวกู..ของกู เป็นความรู้สึกเกิดมาจากอวิชา อวิชามันโง่ มันพูดไปตามอวิชา อวิชามันให้พูดอย่างไร ก็พูดไปอย่างนั้น มันจึงมีตัวตนเกิดขึ้นมาด้วยความโง่ ซึ่งมีใช้ตัวตนที่แท้จริง.

ที่สัตว์ทั้งหลายมีกันอยู่ตลอดเวลา และพูดว่า ‘ตัวตน ตัวตน’ นี่มีใช้ตัวตนที่แท้จริง เป็นตัวตนของความโง่ แล้วก็โง่อย่างดักดาน โง่อย่างดักดาน โง่ถึงที่สุด โง่สุดเหวี่ยง โง่เป็นนิสัยเลย มีคำเรียกความโง่ชนิดนี้ให้ชัดเจนมาก เป็นภาษาบาลีว่า อะหังการะมะมังการะมานานุสสัย อนุสสัยแปลว่า ความเคยชิน มานะ แปลว่า ทำความสำคัญมั่นหมาย อะหังการะ แปลว่า ‘ตัวกู’ มะมังการะแปลว่า ‘ของกู’ ว่าตัวตน ว่าของตน. อะหังการะมะมังการะมานานุสสัย ก็แปลว่า ความเคยชินที่เกิดขึ้น ความสำคัญมั่นหมายขึ้นมาว่าเป็น อะหัง เป็น มะมัง อะหังว่า ตัวเรา มะมังว่าของเรา มันขึ้นเป็นนิสัยยิ่งกว่าดักดาน นั่นนะ เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ความร้อน ถ้าหมกอันนี้ละก็ เย็น..

เย็น เป็นนิพพาน พระอรหันต์ก็คือเสร็จสิ้น อหังการะมะมัง-
การะมานานุสย พุคแทนก็พอ แล้วมันก็เย็น เย็น.

ถ้ามองดูในแง่ที่ว่า มันไม่มีตัวตนที่แท้จริง มันมีแต่
ตัวตนที่เกิดมาจากความโง่ เป็นตัวตนที่เป็น 'มายา' คือไม่จริง
เป็นตัวตนที่สำคัญผิดด้วยอวิชา ตัวตนที่เป็นมายาก็ไม่มีตัว
จริง ที่มันเกิดขึ้นมาจากความโง่ ให้คิดขึ้นมาที่จะเรียกขึ้นมาว่า
อย่างนั้น นี่เป็นวิสัยของสัตว์ตามธรรมดาสามัญทั่วไป มัน
มีตัวตนอย่างนี้ ที่จะไม่ให้มีความรู้สึก ว่า ตัวตน นี่มันเป็นไป
ไม่ได้ดอก เพราะว่ามันเกิดได้ตามธรรมชาติ ตามสัญชาตญาณ
ยึดมั่นถือมั่นจนตลอดเวลา ว่า 'ตน' ว่า 'ของตน'.

เด็กอยู่ในท้อง ไม่มีความคิดนึกอย่างนี้ เพราะมัน
ไม่มีเหตุปัจจัยที่จะทำให้คิดนึกอย่างนี้ เด็กอยู่ในท้อง มันยัง
ไม่ได้เสวยอารมณ์ ยังไม่มีการเสวยอารมณ์ ถึงแม้จะมีการ
หล่อเลี้ยงจากมารดาทางสายโลหิต มันก็ไม่เกี่ยวกับอายตนะที่
รู้สึกอารมณ์ มันก็เลยไม่มีอารมณ์ จึงไม่มีความคิดว่า 'อัครา'
หรือตัวตน.

เข้าใจตอนนีให้ดีขึ้น พอออกมาจากท้องแม่แล้ว
 อายุขณะก็เริ่มทำงาน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ อย่าง อย่าง
 ที่พูดแล้ววันก่อน อายุขณะเหล่านี้มันก็เริ่มทำงาน ตาก็เริ่ม
 ทำงานเห็นรูป, หูก็เริ่มทำงานฟังเสียง, จมูกก็ได้กลิ่น, ลิ้นก็
 ได้รส, ผิวกายก็ได้ไผ่รู้พระ, จิตก็ได้ธัมมมรรณ ใจได้
 ธัมมมรรณ นี่เป็นต้นเหตุ เป็นปัจจัยปรุงแต่ง.. ปรุงแต่ง.

ที่มันจะได้ที่แรกก่อน ก็เป็นเรื่องกินนม จะกินนม
 มันก็รู้สึกอร่อย รู้สึกอร่อยคือความรู้สึกที่เป็นฝ่ายบวก จึง
 เกิดความรู้สึกว่า ‘กู’ อร่อย ‘เรา’ อร่อย มีตัวตนสำหรับอร่อย
 ขึ้นมา นี่ตัวตนมันเพิ่งเกิด หลังจากรู้สึกต่อความอร่อยแล้ว
 หรือความไม่อร่อยก็เหมือนกันแหละ พอไม่อร่อยมันก็เกิด
 ‘ตัวตน’ ‘ตัวกู’ ที่ไม่อร่อย.

ที่นี้ พอมาถูกกันเข้ากับ ไผ่รู้พระ คือสัมผัสทาง
 ผิวหนัง เมื่ออยู่ในท้องแม่ก็ไม่มีอะไรกระทบ แข็งกระทบ
 เจ็บปวด พอออกมาจากท้องแม่แล้ว มันมาอยู่ในมือคน
 มาอยู่บนผ้า เด็กๆ ธรรมชาติบ้านนอกมันอยู่ในกระทิง มันก็
 มีสัมผัสทางผิวหนังเกิดขึ้น เป็นระคายเคือง เป็นสบาย หรือ
 เป็นไม่สบาย มันก็เกิดความรู้สึกเป็นบวกเป็นลบ.

ทางตากก็ให้เห็น สวย...ไม่สวย ที่เขาเอาปลาตะเพียน
 มาให้ดู แขนงให้ดูที่เปล ทางเสียงก็ขับกล่อมเพลงอะไร
 ทางจมูกเขาก็ให้เด็กได้รับกลิ่น ที่จะเป็นหยูกยา หรือปลอดภัย
 จึงเกิดความรู้สึกนึกคิด อาศัย ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เป็น
 ความรู้สึกเป็นอารมณ์ บวก อารมณ์ลบ ขึ้นมาในใจ มโนก็ได้
 ธรรมารมณ์มาครบทั้ง ๖ อย่าง มันรู้สึกสัมผัสในอะไร รู้รส
 ของอะไร มันเกิดความงိုใหม่ขึ้นมาว่า 'ตัวกู' ได้รับ ตัวกูได้รับ
 ตัวกูอร่อย ตัวกูไม่อร่อย นั่น 'ตัวกู' สัมผัสนี้มีนวล ไม่มีนวล
 นี้ มันก็เกิดขึ้นมาเป็นความรู้สึก 'บวก' คือถูกใจ 'ลบ' คือไม่
 ถูกใจก่อน เมื่อเกิดความรู้สึกถูกใจ ไม่ถูกใจแล้ว มันจึงเกิด
 ตามมาเป็นอารมณ์ว่า กู...กู, หรือตัวฉัน หรือตัวตน ใน
 อารมณ์อย่างนั้น ๆ.

ฉะนั้น ความรู้สึกว่า 'ตัวตน' นี้ เป็นของเพ็งมีมา
 ไม่ได้ติดมาแต่ในท้อง แล้วก็เกิดที่หลังอารมณ์ที่ได้กระทบ
 ด้วย เพราะมีความรู้สึกอร่อยจึงจะเกิดความรู้สึกว่า 'ตน' อร่อย
 ตนอร่อย มันไม่ได้เกิดไว้ก่อนว่า 'ตน..ตน' ร่อยกว่าจะได้
 รับอร่อย อย่างนี้ไม่มี 'ตน' อย่างนี้ไม่มี มีแต่ 'ตน' ที่เกิด
 ขึ้นภายหลัง จากการกระทบด้วยอารมณ์แล้ว กระทบรูป

กระทบเสียงกระทบกลืน กระบรส กระบโณฐัพพะ กระบ
ธัมมารมณฺ์ แล้วมันจึงเกิดตัวตน ทั้งนั้น จึงเป็นของใหม่
คือความโง่ หรืออวิชชาสร้างขึ้นมา เมื่อได้รับอารมณ์แล้ว.

นี่มันเป็นเรื่องที่ คนธรรมดาเขาฟังไม่ถูก ไม่มีตัว
ตน แต่รู้สึกอารมณ์ได้ ซึ่งทำให้เราต้องพูดว่า 'ตัวผู้กระทำ'
มาที่หลัง 'การกระทำ' มันมีการกระทำ คือการรับอารมณ์
แล้วจึงมีผู้รู้สึกอารมณ์ แล้วเกิดเป็นตัวตนขึ้นมา 'ผู้กระทำ'
เกิดที่หลัง 'การกระทำ'.

เด็ก ๆ มันก็ไม่เชื่อ ว่า ผู้กระทำ เกิดที่หลัง การกระทำ
แล้วอะไรละมันกระทำ? มันไม่เชื่อ การกระทำมิได้ตาม
ธรรมชาติ ความรู้สึกทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มิได้ตาม
ธรรมชาติ พออายตนะเหล่านี้ทำหน้าที่แล้ว ความโง่จึงเกิด
ตามมาที่หลังว่า 'กู' ว่า กู ผู้กระทำการได้เห็น ได้ยิน ได้ดม
ได้อะไรไปทุกอย่าง นี่ 'ตัวกู ผู้กระทำ' มาที่หลัง 'การกระทำ'.

คนที่ไม่เคยเรียน แม้แต่พวกฝรั่ง ก็ว่า อินลอจิก
อินลอจิกัล (inlogical) 'ไม่เป็นลอจิก ฉันไม่เชื่อ' แต่ความจริง
มันเป็นอย่างนั้น เพราะตัวผู้กระทำนั้นมันเป็นเพียงผี...มายา

ชนิดที่เพิ่งเกิดตามมาจากการกระทำ ถ้าคุณเข้าใจข้อนี้ คุณจะรู้
พุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ที่ว่าไม่มี 'ตัวตน' นั้นหมายความว่า
ไม่ใช่ตัวตน มันมีแค่ 'ตัวตน' ของอวิชชา.. ความโง่ ตัวตน
ที่แท้จริงมิได้มี เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า 'ตัวตน' นั้นมันเกิด
ที่หลังการกระทำ การกระทำ ทำให้เกิดมายาวาตัวตน 'ฉัน'
เห็น 'ฉัน' ได้ยิน 'ฉัน' ได้กลิ่น 'ฉัน' อะไรนี่นะ มันมาที่หลัง
การกระทำ ต้องได้เห็น ต้องได้ยิน ต้องได้ดม ต้องอะไร
ก่อน จึงเกิด 'ตัวกู' ผู้ได้รับอารมณ์นั้นๆ นี่เรียกว่า 'ตัวตน'
ที่มี 'ตัวตน'.

ถ้าเรามองเห็น และรู้สึกทันทั่วทั้งที่ ทุกที่ที่ได้เห็นรูป
ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส เกิดรู้สึกขึ้นมาแล้วก็รู้สึกซัดว่า "โอ!
ตัวตน ซึ่งมีใช่ตัวตน ตัวตน ซึ่งมีใช่ตัวตน" มันก็จะไม่เกิด
กิเลส ไม่เกิดกิเลสใดๆ มันก็หยุดไป แต่เดี๋ยวนี้ทำไม่ได้ ทำ
อย่างนั้นทำไม่ได้ เพราะมันไม่ได้ฉลาดมาแต่ในท้อง มันไม่
ได้รู้เรื่องอะไรมาจากในท้อง มันเอาความโง่มาเติมที่ พอมาได้
รับอารมณ์มันก็เกิดความรู้สึกอย่างนี้ นี่ 'ตัวกูตัวกู' เกิดขึ้นๆ
เต็มไปด้วยหมกในจิตใจของเด็กทารกที่ค่อยๆ โตขึ้นมาตามลำดับ.

ที่นั่นมันมีเกิดต่อไป เมื่อมีความรู้สึก 'ตัวตน' หรือ 'ตัวกู' เสียแล้ว สิ่งอะไรที่เข้ามา 'เนื่อง' กันกับตัวกู หรือตัวตน มันก็เกิดเป็น 'ของตน' ขึ้นมา 'ของกู' ขึ้นมา ที่เป็นตัวตน เรียกว่า 'อัตตา' ที่เข้ามาเป็น 'ของตน' เรียกว่า 'อัตตनिया' อัตตनिया คำนี้แปลว่า 'เนื่องด้วยตน', อัตตา แปลว่า 'ตน', อัตตनिया แปลว่า 'เนื่องด้วยตน'.

เมื่อมี 'ตน' แล้ว มันต้องมีของ 'เนื่องด้วยตน' แลละ แล้วมันก็เกิดความรู้สึกอันที่สอง ว่า 'ของตน' หรือ 'ของกู' เช่นว่าได้รับความอรร้อย ก็เกิดความรู้สึกว่า 'กู' อรร้อย แล้วก็เกิดความรู้สึกต่อไปว่า ความอรร้อยนั้นของกู ความอรร้อยนั้นของกู แล้วอะไรๆ ที่มาทำให้อรร้อย ก็เป็นของกูไปด้วย.

ฉะนั้น สิ่ง^๕ที่เนื่องด้วยตน มันก็^๗เป็นของตนหมด อะไรก็ตามที่มันสัมผัสได้ กระทั่งที่มันรู้สึกมาก^๘ขึ้น .. มาก^๙ขึ้น บิถามารดา พ่อของกู แม่ของกู เรือนของกู อะไรของกู มัน^{๑๐}เป็นของกู จึงเต็มไปด้วย 'ตัวตน' และ 'ของตน'.

ถ้าเรียนเรื่อง^{๑๑}นี้ ก็คือรู้เรื่อง ปฏิจจสมุปบาท อย่างที่พูดมาแล้ว ว่า^{๑๒}ตาเห็นรูปเกิดจักขุวิญญาณ หู^{๑๓}จุก^{๑๔}กลิ่น ภายใจ

ก็เหมือนกันแหละ เมื่อได้ 'กู' ของมันแล้วมันก็เกิด 'วิญญาณ' ทางนั้น มันก็เลยเป็น ๓ เรืองขึ้นมา ทา+รูป+จักขุวิญญาณ— การเห็นทางตา เมื่อ ๓ อย่างนี้กำลังทำหน้าที่ด้วยกันอยู่ก็เรียกว่า 'ผัสสะ' มี 'ผัสสะ' แล้วไม่ต้องสงสัย มันต้องมี 'เวทนา' รู้สึกไปตาม ผัสสะ มี เวทนา อย่างไรแล้วมันก็เกิด 'ตัณหา' ก็คือความอยากไปตามอำนาจของเวทนานั้น เวทนาพอใจ ก็อยากได้ เวทนาไม่พอใจก็อยากฆ่า อยากทำลาย เวทนาที่ยังไม่รู้ว่าจะไรก็สงสัย ก็ติดตามอยู่ 'เวทนา' ทำให้เกิด 'ตัณหา' พอมีความอยาก ๆ แล้ว ตัณหาทำให้เกิด 'อุปาทาน' ยึดมั่นสิ่งที่อยากนั้น ว่าเป็น 'ของกู' มีตัวผู้เรียกว่า 'ตัวกู' นี้เรียกว่า อุปาทาน.

พออุปาทานได้เกิดขึ้นในจิตแล้ว ก็หมายความว่า *ตัวกู ตัวกู* หรือสิ่งที่จะเป็น *ตัวกู* นั้นได้เกิดเป็นจุดตั้งต้น จุดตั้งต้นขึ้นมาแล้ว เรียกว่า 'ภพ..ภพ'..ภว (ภาวะ) อุปาทานทำให้เกิด 'ภพ'.

การเกิด 'ภพ' นี้ ก็เหมือนตั้งครรภ์แหละ ตั้งครรภ์ เป็นเด็กขึ้นมา อยู่ในครรภ์ เด็กก็โต ๆ ๆ ขึ้นมา จนถึงเวลาคลอด ก็เรียกว่า 'ชาติ' มี 'ภพ' แล้วก็มี ชาติ, มี ชาติแล้ว

เกิดเป็น ตัวกู ตัวตน ขึ้นมาโดยสมบูรณ์ ไม่ใช่เกิดจากท้องแม่
มันเกิดจากท้องแม่มาแล้ว มันจึงเกิดอาการอย่างนี้ .. อย่างนี้ ..
อย่างนี้ จนเกิด 'ชาติ ชาติ' เป็น 'ตัวกู' นี้ พอมีตัวกูแล้ว
มันก็กลัวเอาอะไร ๆ ที่มาเกี่ยวข้อง เป็นของกูหมด ความเกิด
ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็ของกู อะไรก็ของกู ได้มา
ถูกใจก็ของกู ได้มาไม่ถูกใจก็ของกู ความทุกข์หนักรักมันก็เกิดขึ้น
นี้เรียกว่า "ชาติ" ชาติโดยสมบูรณ์ ต้องมาถึงตอนนี้.

ถ้าเพียงแต่คลอดมาจากท้องแม่นั้น มันเป็น 'ชาติ'
ของคนที่ไม่รู้ เป็นชาติของความรู้สึกธรรมดาของคนโง่ คน
ไม่รู้ว่ 'ชาติ' แต่มันก็เป็น 'ชาติ' เหมือนกัน เพียงแต่เกิดมาจาก
ท้องแม่แต่ทางธรรมะถือว่ายังไม่สมบูรณ์ ต้องรู้สึกมาตามลำดับ
จึงเกิด 'ชาติ' อย่างที่ว่านี้. มีวิญญาณ มีผัสสะ มีเวทนา มีตัณหา
มีอุปาทาน มีภพ แล้วก็มี 'ชาติ' ซึ่งเป็นความรู้สึกคิดนึก ยึดถือ
นี้ 'ชาติ' นี้เกิดเมื่อไร เรียกว่าการเกิดนั้นสมบูรณ์ แล้วก็มี
ความทุกข์ เพราะมันเป็นการเกิดแห่งตัวกู ของกู มันจึงเป็น
ทุกข์ นี่เรื่องมันมีอยู่อย่างนี้.

เราก็รู้ ๆ มาตลอดสาย มันมีแต่ตัวกู ซึ่งไม่ใช่ตัวกู
เป็นตัวกู ที่เกิดมาจากอวิชชา ในขณะที่ผัสสะ ตัวกูซึ่งมิใช่

ตัวกู นี่ก็บอกว่า อนัตตา..อนัตตา ในพระพุทธศาสนา
 แปลว่ามีใจตัวคน ..ตัวคนซึ่งมีใจตัวคน ตัวคนซึ่งมีอยู่ใน
 ความรู้สึกของทุกคนตามธรรมดานั้น มีใจตัวคน เราได้
 ความรู้ที่ถูกต้องว่า อัตตา อัตตา มีตัวคน มันโง่ถึงสุด
 เหยียง นิรัตตา นิรัตตา ไม่มีอะไรเลย มันก็โง่สุดเหวี่ยง ทรง
 กลางคือ อนัตตา อนัตตา ตัวคนซึ่งมีใจตัวคน มีตัวคนแต่
 มีใจตัวคน นี่คือฉลาด คือรู้ ถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ ไม่ยึดมั่น
 ถือมั่นว่าเป็นตัวคน หรือเป็นของตนแล้ว มันไม่มีความทุกข์
 ใดๆ มันไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นโดยความเป็นของตน มันก็ไม่เกิด
 ความทุกข์ใดๆ ไม่เกิดความร้อน แต่ถ้ามันมีตัวคนที่ยึดมั่น
 ถือมั่น มันก็มีความร้อน คือมีกิเลส.

กิเลสนี้ จำกัง่าย ๆ ก็เป็น ๓ ประเภท ๓ ความ
 หมาย :—

กิเลสประเภทบวก คือจะเอา จะยึดครอง จะมี จะ
 เสวย จะสะสม ซึ่งก็ร้อนไปตามความต้องการที่จะมี จะเสวย
 จะสะสม เป็นกิเลสประเภทบวก เรียกว่า โภคะ บ้าง ราคะ
 บ้าง อีกหลายๆ ชื่อ หลายสิบชื่อ.

อีกประเภทหนึ่งเป็น **กิเลสประเภทลบ** คือเมื่อ
ไม่ต้องการ ไม่ได้ตามต้องการ มีความรู้สึกเป็นลบ มันก็คิด
จะทำลาย คิดจะต่อสู้ คิดจะฆ่าเสีย หรือโกรธแค้น นี่..กิเลส
ประเภทลบ ก็ร้อนไปตามแบบลบ บวกก็ร้อนไปตามแบบ
ประเภทบวก.

ทีนี้ถ้าว่าไม่แน่ มันยังโง่ ไม่แน่ว่าจะเป็นบวกหรือ
เป็นลบ มันก็สงสัย มันก็กังวล มันก็ติดตามอยู่นั้นแหละ
เรียกว่า **ประเภทโมหะ** ติดตามอยู่เรื่อย นั่น..ความโง่.

ถ้าบวกมันจะเอา ถ้าลบมันจะทำลาย ถ้ามันไม่แน่
ว่าบวกว่าลบ ก็ได้แต่สงสัยและติดตาม กิเลสนี้มีชื่อเป็นร้อย
เป็นพันเลย แต่ถ้ามาจัดพวกจัดหมวดแล้ว มี ๓ พวกเท่านั้น
เรียกสั้นๆว่า **โลภะ..โทสะ..โมหะ** บางทีก็เรียกว่า **ราคะ..**
โทสะ..โมหะ จะมีกิเลสใดก็ตาม มันก็เป็นไฟแหละ ไฟรัก
ไฟจะเอา มันก็มีไฟที่จะเอา ร้อนเพราะความอยากที่จะเอา
เมื่อลบ..ไม่อยาก มันก็เดือดร้อน เพราะความไม่อยากความ
เกลียด ความอยากจะให้มันไปเสียให้พ้น.

ที่ว่าถ้าไม่บวกไม่ลบ มันก็สงสัย ความสงสัยก็กักกิน หัวใจมันก็ร้อนเหมือนกัน ฉะนั้น ขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้วมันก็เป็นของร้อน **ราคะ**—ไฟคือราคะ, **โทสะ**—ไฟคือโทสะ, **โมหะ**—ไฟคือโมหะ นั่นมันเป็นไฟทั้งนั้น.

แต่คนโง่นะ คนโง่บุद्धชนธรรมดา ถ้าได้อะไรมามันก็ใจ ไม่รู้สึกว่าเป็นไฟ ต่อเมื่อไม่ถูกใจมันจึงจะเกิดความรู้สึกว่าเป็นไฟ แล้วความสงสัย ความไม่แน่ใจมันก็ไม่ค่อยจะรู้สึกว่าเป็นไฟ มันเป็นของแปลกที่ยังไม่รู้จัก มันก็สนุกไปเรื่อย ๆ มันจึงรู้สึกว่าเป็นไฟกันโดยมากก็แต่เฉพาะที่เป็นโทสะ แต่มันก็ล้วนเป็นไฟด้วยกันทั้งนั้นแหละ.

ราคะ..รักจะเอาจะได้จะมีจะยึดครอง มันก็ต้องเรียกว่าไฟเบียด เราจะไม่เรียกว่าไฟเย็น เพราะเย็นมันความหมายของนิพพาน มันเป็นไฟเบียด แต่มันร้อน ของเบียดที่มันร้อน. โทสะ..มันเป็นไฟแค้น ไฟเผาไหม้ คือมันร้อน. โมหะ..โมหะเป็นไฟมืด. นี่ผมคิดเอาเองนะ เพื่อจะอธิบายให้มันง่าย เข้าใจง่าย ๆ จำง่าย ๆ.

มีไฟเบียด คือพวกราคะ โลภะนี้ไฟเบียด แล้วโทสะ
 โกรธ นี่ก็เรียกไฟแห้ง ไฟเผาไหม้ไฟแห้ง โมหะ..โมหะอันนี้
 เป็นไฟมืด ในความหมายว่าเบียดก็ยุ่งยาก ในความหมายว่า
 แห้งก็ยุ่งยาก ในความหมายว่ามีคมก็ยุ่งยาก ไม่มีทั้ง ๓
 อย่างนี้ดี สบาย..คือเย็นสบาย ไม่มีกิเลสคือไม่มีไฟ สัน
 รากะ สันโทสะ สันโมหะ คือนิพพาน นิพพาน.

นิพพานจะไม่ให้แปลว่าเย็น แล้วจะให้แปลว่าอะไรเล่า
 มีบาลีชัดๆ ว่า รากขโย โทสขโย โมหขโย อโย วุจฺจติ
 นิพฺพานํ —ความสันไปแห่งรากะ ความสันไปแห่งโทสะ ความ
 สันไปแห่งโมหะ นี้เรียกว่า นิพพาน.

เมื่อถามว่า นิพพานคืออะไร? พระพุทธเจ้าท่านก็
 ตอบอย่างนี้ รากขโย โทสขโย โมหขโย ..นิพฺพานํ
 สันไปแห่งรากะ สันไปแห่งโทสะ สันไปแห่งโมหะ นีคือ
 นิพพาน เราจึงรู้จักนิพพานในฐานะที่ไม่มีไฟ ไม่มีไฟมันก็
 เย็นสบาย คือไม่ร้อน ไม่หนาว.

เฮ้! ที่นี้จะต้องรู้กันไว้ เป็นความรู้ที่สำคัญ
 อย่างหนึ่งก็คือว่า ธรรมะหรือคำสอนหรือศาสนานี้ เพิ่งเกิด

ทีหลัง มนุษย์เกิดเป็นมนุษย์ พุทธา ทำงาน ดำรงชีวิต อะไร
กันมาก่อนนานแล้ว มีคำพูดอยู่ครบทุกอย่างแล้ว สำหรับ
เรื่องโลกๆ นะ ที่นี้พอมาเกิดธรรมะ เกิดคำสอนส่วนธรรมะ
ที่ลึกซึ้ง มันก็ไม่มีคำจะพูด ถ้าจะตั้งขึ้นมาใหม่ คนฟังไม่ถูก
คนฟังไม่เข้าใจ จึงต้องไปยืมเอาคำที่เขาพูดกันอยู่แล้ว มาให้
ความหมายใหม่ เกิดเป็นเรื่องฝ่ายจิตใจ ฝ่ายศาสนาอะไรขึ้นมา.

แต่คำว่า 'เย็น' นี้ เป็นคำสูงสุดในทางศาสนา คือ
นิพพาน..นิพพาน เพราะมนุษย์ได้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า 'เย็น'
มาดีแล้วก่อนหน้านี้ แต่ที่เขารู้จักนั้นมันต่ำไป เอา
'กามารมณ์' มาเป็นนิพพานนี้มันต่ำไป แต่ก็ยังเหลืออยู่จน
กระทั่งบัดนี้ เอา 'สมาธิสมาบัติ' เป็นนิพพานสูงขึ้นมาก็จริง
แต่ไม่ถึงที่สุด ครั้นเอาความไม่มีกิเลสทั้งหลายเป็นนิพพาน
นี้แหละถูกต้อง กิเลสเป็นไฟ เอาออกไป ก็เป็นนิพพาน.

พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ใช้คำที่เขาพูดกันอยู่ก่อนหน้านี้
มาพูด แล้วก็ให้ความหมายเสียใหม่ที่ถูกต้อง ว่า เย็น..เย็น..
นี่เย็นเพราะไม่มีไฟคือกิเลส เย็นเพราะกามารมณ์ มันหลอก
ชั่วคราว ไม่เอา เย็นเพราะสมาธิ สมาบัติ มาช่วยชั่วคราว
ก็ไม่เอา เอาเย็นแท้จริงเย็นตลอดกาล คือไม่มีกิเลส นั่นแหละ

คือนิพพาน เพราะฉะนั้น 'นิพพาน' ในความหมายสุดท้าย จึง
มาอยู่ที่ 'เย็น' เย็นเพราะไม่มีกิเลส.

เมื่อไม่มีกิเลสมันคือเย็น มันเป็นเองก็เย็นเอง ทำขึ้น
มามันก็เย็นเพราะทำขึ้นมา แล้วทำให้ถึงที่สุดที่สุด มันก็เย็น
ถึงที่สุด.

สำหรับคำที่พูดกันอยู่ตามธรรมดา ของชาวบ้านชาว
เมืองนั้น พูดอยู่ในบ้านเหมือนคนธรรมดาพูด เด็กเล็กก็พูด
กันว่า 'นิพพาน' มันหมายถึงว่าเย็น เย็นลง เด็กบอกมาแต่
ในครัวว่า เคี้ยว รอเคี้ยว 'ข้าวต้มยังไม่เย็น' คือยังไม่นิพพาน
ข้าวต้มยังไม่นิพพาน รอให้มันนิพพานจะได้มากินกัน แล้วไฟ
ดับลงไป ก็เรียกว่า ไฟมันนิพพาน ถ่านไฟแดงๆ เย็นลงไป
ดับลงไป ดำลงไป เย็นสนิทเรียกว่ามันนิพพาน อะไรร้อนๆ
ร้อนๆ อยู่ ทำให้มันเย็นลง เรียกว่า ทำให้มันนิพพาน.

กระทั่งว่าช่างทอง หลอมทอง ร้อนจัด เอาน้ำรดให้
เย็นลงก็เรียกว่า ทำให้มันนิพพาน คำว่า 'นิพพาน...นิพพาน'
นี้ มันใช้อย่างนี้ ใช้ในครัว ใช้ตามบ้านเรือน ใช้ในกิจการ
งานอะไรที่ทำของร้อนให้เย็น ก็เรียกว่า 'นิพพาน' แล้วเลย

ขึ้นมาถึงสัตว์ สัตว์เศรษฐกิจานที่ร้ายอันตราย ถึงเป็นถึงตาย เช่น ช้าง ควาย ของอยู่ในป่า อันตราย เอามาฝึก ๆ ฝึก ๆ จน เชื่องเหมือนกับแมว หมกอันตราย นี่ก็เคยใช้คำว่า ทำให้มัน นิพพานเหมือนกัน ก็มันเย็นจากอันตราย นี่คำว่า นิพพาน เขาใช้มาก่อนในชาวบ้านประชาชน แล้วก็นำมาใช้ ในทาง ศาสนาหมายถึงว่าเย็นเพราะหมดไฟคือกิเลส ฉะนั้น นิพพาน จึงแปลว่า 'เย็น'.

นิพพานในตัวยุติความจริง ที่อยู่ในจิตใจของมนุษย์ นิพพานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์มีอยู่อย่างเดียว มีอย่างเดียว คือ เย็น เพราะไม่มีไฟคือกิเลส ส่วนนิพพานในโรงเรียน นิพพานในห้องเรียน ในบาลี ในอรรถกถา ที่เล่าเรียน มี หลายสิบชนิด คุณช่วยจำไว้อย่างนี้ด้วยนะว่า นิพพานแท้จริง ในหัวใจมนุษย์มีอย่างเดียวกคือ เย็น เพราะไม่มีไฟคือกิเลส.

ส่วนนิพพานในห้องเรียนนั้น มีหลายสิบชนิด ไป ดูเอาเอง ขี้เกียจเอามาพูดเสียเวลา มันหลายสิบชนิดนัก แม้ แต่คำว่า 'อชรา—ไม่รู้จักรา' อย่างนี้ก็เอามาเป็นชื่อของ นิพพาน 'อนันตะ—ไม่สิ้นสุด' อย่างนี้ก็เอามาเป็นชื่อของ

นิพพาน คำว่านิพพาน นิพพานในห้องเรียน เรียนบาลี
 อรรถกถา ฎีกา มีหลายสิบชนิด นิพพานแท้จริงในหัวใจคน
 ในจิตใจคนมีอย่างเดียว คือเย็นเพราะไม่มีไฟคือกิเลส สนใจ
 แต่นิพพานแท้จริงในหัวใจคนอย่างเดียวกันได้ คือเย็นเพราะ
 ไม่มีกิเลส ส่วนนิพพานในห้องเรียนหนังสือ อีกหลายสิบชนิด
 ก็เก็บไว้ในตู้ ในคัมภีร์ในห้องเรียนก็แล้วกัน จงมาตั้งอก
 ทั้งใจเย็นแท้จริง เย็นในจิตใจเพราะไม่มีไฟคือกิเลส แล้ว
 พอเข้าใจแล้วก็ปฏิบัติให้ได้ คำว่า 'ได้' นี้ คือ ได้รับผลเป็น
 ความเย็น.

เราก็พูดกันมาแต่วันก่อนแล้วว่า ต้องเรียนเรื่อง
 ปฏิจ্ঞสมุปปาท ว่าความทุกข์ หรือความร้อน เกิดขึ้นมาอย่างไร ?
 แล้วก็ จะทำให้มันสิ้นสุดลงไปได้อย่างไร ? ก็ขอให้รู้และให้ทำให้
 ได้ จะได้รับผลคุ้มค่า คุ้มค่าที่ลงมือทำ คุ้มค่าของชีวิตที่ได้
 เกิดมา ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในมนุษยจักรจะได้รับ ก็คือนิพพาน
 นิพพาน นิพพาน ดังที่กล่าวแล้ว.

ที่นี้ ก็มาถึงตัว 'การปฏิบัติ' เกี่ยวกับการปฏิบัติ
 โดยเฉพาะ เราใช้ระบบปฏิบัติที่เรียกว่า อานาปานสติภาวนา
 ที่อื่นเขาจะใช้ระบบอื่น ชื่ออื่น ก็ตามใจเขา เป็นเรื่องของเขา

จะใช้ชื่ออื่นก็ได้ ถ้าความหมายมันยังเป็นอันเดียวกันก็ใช้ได้
แต่เราใช้คำว่า ‘อานาปานสติภาวนา’ แปลว่า ทำจิตให้เจริญ
กำหนดสิ่งที่ควรกำหนดอยู่ทุกครั้งที่หายใจ เข้า — ออก กำหนดสิ่งที่
ควรกำหนดอยู่ ทุกครั้งที่หายใจ เข้า — ออก.

ทีนี้ สิ่งที่ควรกำหนดมีอะไรบ้าง ? มันมีมาก ๆ แล้ว
ก็มีตามลำดับ ตามลำดับ ตามลำดับ สูงขึ้นไป เราจึงกำหนด
ในสิ่งที่เบื่อง่ายที่สุด คือเรียกว่าง่ายที่สุดก็ได้ ไปตาม
ลำดับ ยากขึ้น ยากขึ้น ยากขึ้น จนอันสุดท้าย แล้วเราก็
พบกันกับพระนิพพาน คือกำหนดพระนิพพานนั้นแหละเป็น
อารมณ์เสีย.

หมวดที่ ๑. เป็น เรื่อง ‘กาย’ เบื่อง่ายที่สุด ก็คือ
กำหนดลมหายใจ นั่นเองแหละ กำหนดลมหายใจอยู่ทุกครั้งที่
หายใจ กำหนดลมหายใจอยู่ทุกครั้งที่หายใจ ยาว กำหนดว่า
ยาว สั้น กำหนดว่าสั้น สิ่งแรกที่กำหนด คือกำหนดลมหายใจ.

ต่อมา ก็กำหนดลมทั้งปวง คือ ‘ร่างกาย’ กับ ‘ลมหายใจ’
นี้ กายลม กายเนื้อ กายทั้งปวงคือ กายลม กายเนื้อ มากำหนด
อยู่ที่ กาย คือ กายลม และ กายเนื้อ ทุกครั้งที่หายใจ.

ขั้นต่อมาเป็นขั้นที่ ๔ กำหนดความรำงับแห่งกาย
ทั้งปวง แห่งกายสังขาร เครื่องปรุงแต่งกาย คือลมหายใจ
รำงับ แล้วร่างกายรำงับ กำหนดอยู่ที่ความระงับ.

มันไม่เหมือนกันนะ หมวดแรก ๔ ขั้นนี้ มันไม่
เหมือนกันดอก มันเหมือนกันแต่เพียงว่า ‘ทุกครั้งที่ยายใจ’
แต่สิ่งที่ถูกกำหนดนะ มันต่างกัน :— ขั้นแรก — กำหนด
ลมหายใจยาวอยู่ทุกครั้งที่ยายใจ, ขั้นที่ ๒. — กำหนดลมหายใจ
สั้นอยู่ทุกครั้งที่ยายใจ, ขั้นที่ ๓. — กำหนดกายทั้ง ๒ กาย อยู่
ทุกครั้งที่ยายใจ, ขั้นที่ ๔. — กำหนดกายสังขารที่รำงับ อยู่
ทุกครั้งที่ยายใจ; ก็เลยเป็น ๔.

พอมารู้ **หมวดที่ ๒.** เป็น เรื่อง ‘เวทนา’ เวทนา..
กำหนดเวทนาที่หยาบ ปิติ เรียกว่า เวทนา หรือความสุข
ที่หยาบ.. กำหนดปิติ ปิติปฏิสังเวที — กำหนดสุขเวทนา
ที่หยาบ คือปิติ.

ต่อมากำหนดเวทนาที่ละเอียด คือ สุข.. สุข..
สุขปฏิสังเวที — กำหนดสุขเวทนาที่ละเอียด คือสุข.

ต่อมากำหนดจิตตสังขาร คือการที่เวทนาปรุงแต่งจิต
เวทนาปรุงแต่งจิต จิตตสังขารปฏิสังเวที — กำหนดการที่
เวทนาคือปิติและสุขปรุงแต่งจิต.

ขั้นต่อมากำหนดการที่จิตตสังขาร ถูกรับ รับ
ลง จิตก็ระงับลง ความคิดก็ระงับลง บัณฑิตยัง จิตตสังขารัง
— กำหนดอยู่ที่การทำจิตให้สงบรับ.

มันก็เป็น ๔ อย่างอีกเหมือนกัน หมวดที่ ๒ นี้ ก็
กำหนด ๔ อย่าง.

หมวดที่ ๓. เป็นเรื่อง 'จิต' ก็กำหนดจิต ๔ ขั้น
ตอน คือ — กำหนดจิตทั้งปวงเป็นอย่างไรบ้าง — ทำจิตให้
ปิติปราโมทย์ — ทำจิตให้ตั้งมั่น — ทำจิตให้ปล่อยวาง.

เป็น ๔ ลักษณะของจิต กำหนดอยู่ทุกครั้งที่หายใจ
เข้า—ออก หมวดที่ ๓ นี้ ก็มี ๔ ขั้น ๔ อย่าง ๔ อารมณ์.

พอมາหมวดที่ ๔. หมวดสุดท้าย เป็นเรื่อง
'ธรรมะ' ก็มี ๔ ขั้นตอนอีก คือ — กำหนดอนิจจัง — กำหนด
อนัตตวิราคะ — กำหนดอนิโรธะ — กำหนดปฏินิสังคละ.

ถ้าท่านไม่สนใจ ไม่รัก ก็ยุ่ง รำคาญ ยุ่งยาก ภาษา
อะไรก็ไม่วู้ เลยไม่สนใจ ไม่เรียน ไม่ศึกษา ไม่ปฏิบัติ ก็ตามใจ
มันก็ไม่ต้องรู้ แต่ถ้าสนใจที่จะรู้ มันจะดีมาก.

เอาแต่หมวดที่ ๔ นั้นมันก็พิเศษแล้ว เห็นความไม่
เที่ยงของสิ่งที่ไม่เที่ยงอยู่ตลอดเวลา ไม่เที่ยงไปเสียทุกอย่าง
นอกจากพวก 'อสังขตะ' คือ นิพพาน นอกนั้นไม่เที่ยงทั้งนั้น
ร่างกายไม่เที่ยง จิตใจไม่เที่ยง เวทนา อารมณ์อะไรไม่เที่ยง
เห็นความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง มันก็
หายโง่ มันก็หายโง่ มันจึงไม่ยึดมั่นถือมั่น ให้เป็นท้าวกู ให้เป็น
ของกู ทั้งที่กล่าวแล้ว.

ถ้าเด็ก ๆ ในท้องมันมีความรู้อันนี้มาแต่ในท้อง เกิด
ออกมามันก็ไม่ยึดมั่น ถือมั่นอะไร แต่ที่มันไม่มี มันไม่มี
ความรู้เรื่องนี้มาแต่ในท้อง มันก็มายึดมั่นถือมั่นเต็มไปหมด
แล้วจะคลายความยึดมั่นถือมั่น ต่อเมื่อมาเห็นความไม่เที่ยง
ฉะนั้น จึงยก 'ความไม่เที่ยง' ขึ้นมาก่อน เห็นความไม่เที่ยง
ของสิ่งทั้งปวง ตามที่จะเห็นได้เท่าไร เท่าไร ทุกอย่างก็ยุติ.

พอเห็นความไม่เที่ยงของสิ่งที่เคยยึดมั่นถือมั่น ว่า
 ทั่วๆ ทั่วของกูแล้ว มันก็คลาย คลายความยึดมั่นว่า 'ทั่วๆ' ของ
 กู' ต่อสิ่งนั้นๆ นี่เรียกว่าวิราคะ — คลายออก ว่างออก เพราะ
 เห็นความไม่เที่ยง เพราะเห็นความไม่เที่ยงจึงทำให้เกิดวิราคะ
 สิ่งเคยยึดมั่น ถือมั่นแน่น เข้มแข็ง มันก็คลายออก ว่างออก.

ถ้ามันคลายออก ว่างออก อยู่เรื่อยไป มันจะเป็น
 อย่างไรก็รู้ได้เอง มันก็ 'หมดสิ้น' ถ้ามันคลายออก ว่างออก
 อยู่เรื่อยไป มันก็หมด รู้จักหมด นี่ก็เรียกว่า นิโรธะ.

พอนิโรธะ... ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น กับหมดแล้ว
 กับหมดแล้ว มาเรียกทับทอนท้ายอีกทีว่า ปฏิณิสังค์กะ แปลว่า
 โยนคืนหมดแล้ว โยนคืนออกไปหมดแล้ว ที่เคยยึดมั่นถือมั่น
 อยู่ เคี้ยวโยนคืนโยนกลับไปหมดแล้ว นี่มันก็จบอีก ๔ ชั้น.

๔ หมวด ๔ หมวดละ ๔ ชั้น เป็น ๑๖ ชั้น สิ่งที่ควร
 กำหนดทุกครั้งที่เราใจเข้า — ออกนี้ มีทั้ง ๑๖ ชั้น หรือ
 ๑๖ อย่าง ๑๖ อย่างโดยหัวข้อ แต่ละหัวข้อก็แยกรายละเอียด
 ใ้ต่อกันมากมาย เพราะฉะนั้นมันนับไม่ไหว ก็เอาแต่หัวข้อๆ
 ที่สำคัญที่ควรกำหนด มันก็ ๑๖ อย่าง.

นี่พระพุทธเจ้าท่านแนะ วิธีที่จะดับทุกข์ คือการ
เจริญอานาปานสติ มีสติสัมปชัญญะ มีความเป็นสมาธิ
เพียงพอ...เพียงพอที่จะไม่ให้โง่ ไม่ให้โง่ ว่ามีอะไรเป็นตัวตน
ไม่เอาความบวกลบเป็นตัวตนบวกลบ ไม่เอาความลบเป็นตัวตน
ลบ มันก็ไม่มีตัวตน มันก็ไม่มีความทุกข์.

ขอให้พวกเราได้รับประโยชน์อันนี้ คือมีความรู้ขั้น^๕
แล้ว 'ปฏิบัติ' ขั้น^๕ แล้วก็ 'ได้รับผลของการปฏิบัติ' ขั้น^๕ ก็จะ
ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา ถ้ามัน
ไม่รู้อะไร ก็ต้องเรียกว่า โง่เท่าเดิม โง่เท่าเดิม โง่เท่าเดิมมันก็
คือเสียชาติเกิด พุทอย่าง^๕นี้เสียให้มันรู้แล้วรู้รอดไป ว่ามัน
'เสียชาติเกิดมา' มันต้องรู้อะไรมาก^๕ขึ้น มาก^๕ขึ้น..มาก^๕ขึ้น จึง
จะไม่เสียชาติเกิด.

มาบวชรู้เท่าไร สึกกลับออกไปยังโง่เท่าเดิม นี่ลองคิด
ดูเถอะว่าจะเป็นอย่างไร มันจะเป็นอย่างไร ถ้ามาบวชรู้เท่าไร
สึกออกไปก็โง่เท่าเดิม คำว่าโง่เท่าเดิม มันก็เสียหายมาก
เสียหายเหลือประมาณ เสียหายจนบอกไม่ถูก มันต้องฉลาด^๕ขึ้น
ทุกวัน ฉลาด^๕ขึ้นทุกวัน ฉลาด^๕ขึ้นทุกวัน อย่าโง่เท่าเดิม ให้มี
ความฉลาด^๕ขึ้นทุกวัน.

แม้แต่สัตว์เทวเจ้านะมันก็ฉลาดขึ้นทุกวัน มันผ่านชีวิตมาในลักษณะใหม่ ๆ ใหม่ ๆ มันก็ฉลาด ๆ ฉลาดขึ้นทุกวัน อายุมากมันก็ฉลาดมาก มันไม่โง่เท่าเดิมคอก ถ้าโง่เท่าเดิม ก็ไม่รู้จะเรียกว่าอะไร มันทำอะไรไม่ได้ มันโง่เท่าเดิม.

เด็กคลอดออกมาจากในท้อง แล้วไม่ได้มีความรู้ อะไรเพิ่มขึ้น มันจะเป็นอะไรก็ไม่รู้ จะเป็นก้อนหิน หรือจะเป็นอะไรก็ไม่รู้ มันต้องฉลาดขึ้นทุกครั้งที่มีผัสอาร์มณ สัมผัสอาร์มณทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ... ๖ ทาง ได้สัมผัสอาร์มณไหนก็ตาม มันก็ฉลาดขึ้นเกี่ยวกับอาร์มณนั้น สัมผัสในแง่ไหนก็ตาม มันก็ฉลาดยิ่งขึ้นไปในแง่ นั้น แล้วมันก็ฉลาดขึ้นทุกอาร์มณ และทุกแง่ทุกมุมของอาร์มณ มันก็รู้ความจริงของชีวิต รู้ความจริงของชีวิต ไม่ดำเนินชีวิตอย่างผิดพลาด ก็ไม่เกิดความทุกข์ คือทำให้มันถูกรื่องกับของธรรมชาติ มันก็ไม่เกิดความทุกข์.

ที่มันโง่ ไปเอาของธรรมชาติมาเป็นของกู ของมิ อยู่ตามธรรมชาติ แต่เอามาเป็นของกูมาเป็นตัวกู เช่น 'ธาตุ'ทั้งหลาย ที่เราพูดกันอยู่เมื่อนานนี้ มันมีอยู่ตามธรรมชาติ

ก็ไปเอามาเป็นของกู เกิดเป็นอายตนะขึ้นมา ก็เอามาเป็น
ของกู อารมณ์อะไรเกิดขึ้นมาจากอะไร ก็เอามาเป็นของกู
เอา 'เบญจขันธ์' ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติมาเป็นของกู มันก็
ได้เป็นทุกข์

ตลอดกระแสแห่งปฏิจจสมุปบาท เอาเป็นของกูหมด
เอา 'อวิชชา' มาเป็นของกู เอา 'สังขาร' มาเป็นของกู เอา
'วิญญาณ' มาเป็นของกู เอา 'นามรูป' เป็นของกู 'อายตนะ'
เป็นของกู 'ผัสสะ' เป็นของกู 'เวทนา' เป็นของกู 'ตัณหา'
เป็นของกู 'อุปาทาน' เป็นของกู 'ภพ' เป็นของกู 'ชาติ' เป็น
ของกู อะไร ๆ เป็นของกู นี่มันก็มีความทุกข์เหลือประมาณ.

พอโง่ ๆ มันก็หมดแหละ มันก็ถึงที่สุดแห่งความโง่
พอฉลาด ๆ ก็ถึงที่สุดแห่งความฉลาด ไม่เอาอะไรมาเป็น
ของกู หรือเป็นตัวกู มันก็ไม่เกิดไฟ.. ไม่เกิดไฟราคะ โทสะ
โมหะ นี่คือเย็น เย็น เย็นเพราะไม่มีไฟ เพราะไม่มีไฟ.

ทำไมไม่มีไฟล่ะ? เพราะมันไม่โง่ มันไม่โง่ ไฟ
มันไม่อาจจะเกิด มันไม่ก่อไฟ มันไม่ติดไฟ แล้วมันก็สามารถ
ป้องกันไม่ให้ไฟเกิด นี่เรียกว่าดับทุกข์.

ช่วยจำไว้ให้ดีๆ ขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าดับทุกข์ ดับทุกข์นั้นไม่ใช่ดับที่ตัวทุกข์ แต่ดับที่ 'ต้นเหตุ' แห่งความทุกข์ ดับ 'ทุกข์' ก็ยุ่งนะซิ แล้วก็ดับไม่ได้เสียด้วย แต่ถ้าไปดับที่ 'ต้นเหตุ' แห่งความทุกข์ มันจะดับได้.

ในอริยสัจ ๔ อะไรเป็นทุกข์ชนิดโรธ? ก็ดับตัณหา, ไม่ใช่ดับทุกข์ ดับทุกข์คือดับตัณหาก็คือดับต้นเหตุแห่งความทุกข์ คุณจำไว้เป็นหลักตลอดกาลเลยว่า **จะดับปัญหาต้องดับที่ต้นเหตุแห่งปัญหา** จะแก้ปัญหอะไร จะดับความทุกข์อะไร ก็ขอให้ดับ..จัดการที่ต้นเหตุของมัน จะดับที่ตัวผลนั้นมันก็ไม่มียัญญา จะเป็นหมาโง่.

เมื่อวานพูดกันทีหนึ่งแล้วว่า หมาโง่มันมักกัดที่ปลายไม้ที่คนเขาเหย่ มันไปกัดที่ปลายไม้ ถ้ามันเป็นเสือหรือเป็นราชสีห์ มันกระโจนมากัดที่คนที่ถือไม้ มันไม่มักกัดปลายไม้เนี่ย..หมาโง่มันก็กัดที่ปลายไม้..ที่ผล แต่ถ้าราชสีห์มันก็กัดที่ต้นไม้มัน..ที่ต้นเหตุ คือคนที่ถือไม้ เราจะเป็นหมาหรือเป็นราชสีห์กันดีก็ไปคิดเขาเอง ถ้าจัดการที่ 'ต้นเหตุ' ก็เป็นราชสีห์ ถ้ามันแต่จัดการที่ 'ปลายเหตุ' มันก็โง่เป็นหมา ในโลกนี้จะมี

มากที่ใจเป็นหมา นี่จะมีมากกว่าที่จะเป็นราชสีห์ไปจัดการที่
ทันเหตุ.

นักการเมืองที่มันแก้ปัญหอะไรไม่ได้ ก็เพราะมัน
ไปจัดการที่ปลายเหตุ นักการเมืองที่ฉลาดจัดการที่ต้นเหตุ ก็
แก้ปัญหอะไรได้ อย่างนั้นมันเป็นกันทั้งโลกแหละ ไม่ใช่
เฉพาะประเทศไทยดอก เป็นกันทั้งโลก ถ้าจัดการที่ต้นเหตุ
มันก็ดับผลได้ ไปจัดการกับความทุกข์มันก็เลอะเทอะหมด
ถ้าไปจัดการที่ต้นเหตุของความทุกข์ ทุกข์ก็ดับไปโดยที่ไม่ยุ่ง
ยากลำบากอะไรมากมาย.

นี่เรียกว่าเรื่องอริยสัจ กำจัดความทุกข์ที่ต้นเหตุของ
ความทุกข์ แล้วผลก็ออกมาเป็นความเย็น เย็น.. เป็น
นิพพาน มีความหมายอย่างเดียวกับตัวเดิม ๆ ของมัน ก่อน
จะเกิดพุทธศาสนา เขาใช้คำว่า 'นิพพาน..นิพพาน' กันที่
บ้านเรือน หมายถึงเย็น..เย็น..เย็น ยืมเอามาใช้เป็นคำทาง
ศาสนาก็คงความหมายเดิมว่าเย็น..เย็น..เย็น..เย็น แต่มัน
เปลี่ยนเป็นเรื่องทางจิตใจ ก่อนโน้นมันเย็น..เย็น..เย็น
แต่ทางวัตถุ วัตถุเย็น แต่เดี๋ยวนี้เป็นเรื่องทางจิตใจ เย็น เย็น
เย็น ดังนั้นเย็นทางจิตใจจึงเป็นนิพพาน แปลว่าเย็น จงมี

ความเย็นทางจิตใจ ก็จะมีนิพพานตามมากตามน้อย น้อยก็ยังดีกว่าไม่มีเสียเลย แล้วก็มีเหตุที่ช่วยให้เย็นชั่วคราาก็ได้ ชั่วเวลาก็ได้ ไม่เย็นตลอดไป เย็นชั่วครา อย่างนี้ก็เรียกว่า นิพพานชั่วคราเย็นชั่วครา.. ‘สามายกนิพพาน’ สามายิกะ แปลว่าชั่วสมัย สมัย..สามายิกะ คือ ชั่วสมัย นิพพานชั่วสมัย..เป็นสามายิกะ แล้วมันก็มีเหตุสิ่งหนึ่งสิ่งใด บังเอิญเข้ามาทำให้เย็น.

‘เหตุ’ คือสิ่งที่ทำให้เย็นนั้น เรียกว่า องค์นั้น ๆ องค์นั้น ๆ ตถังคะ แปลว่า องค์นั้น ๆ ‘ตถังกนิพพาน’ แปลว่า เย็นเพราะองค์นั้น ๆ เช่นมีอารมณ์อะไรมาช่วยจิตใจไม่ให้เกิดกิเลส อันนั้นก็เป็น ตถังคะ — องค์นั้น ๆ.

หรือว่าเราเจริญสมาธิได้ สมาธิก็เป็นองค์นั้น ๆ ที่ทำให้จิตใจเย็น มีสมาธิขั้นไหนก็ได้ สมาธิขั้นนั้นอันนั้น จะเป็น ‘องค์นั้น ๆ’ คือ ตถังคะ เป็นองค์ที่ทำให้เกิดความเย็น เย็นชั่วเวลา เย็นชั่วขณะก็ได้ เย็นตลอดไปก็ได้ แต่ว่าความเย็นทุกชนิด ต้องรู้สึกด้วยจิตใจของตนเอง รู้สึกด้วยจิตใจของตนเอง เลยเรียกว่า สันติภูมิกนิพพาน — นิพพาน

เป็นสิ่งที่ต้องรู้สึกด้วยจิตใจของตนเอง ด้วยจิตใจของตนเอง.

บทพระธรรมคุณนั้นแหละแสดงพระนิพพานได้ ที่คุณสวอยู่ทุกวันนี้...

สุวภาโต ภควตา ธมโม — ธรรมะนี้อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เปลี่ยนเป็นว่า สุวภาตัม ภควตานิพพาน — นิพพานอันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว; สนฺทิจฺจโก เป็น สนฺทิจฺจิกัม — คนนั้น เห็นได้ด้วยตนเอง; อกาลโก เป็น อกาลิกัม — ไม่จำกัดเวลา; เอหิปสฺสโก เป็น เอหิปสฺสิกัม — ควรอย่างยิ่งที่จะเรียกกันมาดู เรียกกันมาทำความเข้าใจ; โอปนยโก เป็น โอปนยิกัม — ควรน้อมนำเข้ามาใส่ตน ให้มีในตน; ปจฺจุตฺตัม เวทิตพฺโพ วิญญูหิ เป็น ปจฺจุตฺตัม เวทิตพฺพัม วิญญูหิ — เป็นสิ่งที่วิญญูชนจะรู้ได้เฉพาะตน ๆ.

อย่างนี้ก็อธิบายกันได้กับคำว่า ธมโม เพราะว่านิพพาน มันเป็นอย่างนั้น มันก็เป็นอย่างนั้น ที่มันสำคัญที่สุดที่อยากจะให้รู้กันไว้บ้างว่า ชีวิต ชีวิตของเรา ที่มันรอค

อยู่ได้แต่ละวัน แต่ละวัน ๆ นี้ เพราะมันถูกหล่อเลี้ยงอยู่ด้วย
นิพพาน ซึ่งเป็นของเย็น.

เหมือนต้นไม้ทุกต้นนี้ มันถูกหล่อเลี้ยงอยู่ได้ด้วย
ความเย็น ความชื้นที่เป็นน้ำ มันถึงอยู่ได้... มีชีวิตรอคอยอยู่ได้
ถ้าไม่มีความเย็นความชื้นที่เป็นน้ำหล่อเลี้ยงเลย ต้นไม้เหล่านี้
มันตายหมด ไม่มีเหลือสักต้นเดียว นี่มันหล่อเลี้ยงอยู่ด้วย
ความเย็น ต้นไม้จึงอยู่ได้.

ชีวิตนั้นก็เหมือนกัน ต้องมีความเย็นหล่อเลี้ยงอยู่
พอสมควร มันจึงจะเป็นชีวิตอยู่ได้ มิฉะนั้นมันจะต้องตาย
ข้อนี้ก็หมายความว่า เวลาบางขณะนะ ไม่มีกิเลส ชีวิตของ
เราไม่ได้มีกิเลสทุก ๆ นาทีตลอด ๒๔ ชั่วโมง มันมีนาที หรือ
มีชั่วโมง ที่ไม่ได้มีกิเลสเกิด กิเลสไม่ได้เกิด ตอนนั้นมันเย็น
มันก็หล่อเลี้ยงชีวิตเย็น แล้วก็อยู่ได้.

ถ้าสมมติกันว่ากิเลสเกิดทุกนาที ตลอด ๒๔ ชั่วโมง
ก็ตายแล้ว! หรืออย่างน้อยก็เป็นบ้าแล้ว แล้วก็จะต้องตาย
ด้วย จะต้องเป็นบ้า แล้วจะต้องตายด้วย ถ้ากิเลสมันเผาผลาญ
อยู่ทั้ง ๒๔ ชั่วโมง.

ฉะนั้นใน ๒๔ ชั่วโมงนี้ มันมีเวลาที่มันว่าง ว่างจากกิเลส โดยธรรมชาติ ตามธรรมชาติอยู่มาก แล้วถ้าเราเป็นนักปฏิบัติ และ ทำให้ว่างจากกิเลสได้มากขึ้นไปอีก...มากขึ้นไปอีก ชีวิตนี้มันก็รอก เย็น เย็น เย็นเต็มขนาดแท้จริงก็เป็นพระนิพพาน ถ้ายังไม่เต็ม ขนาด มีได้ตามขนาดในบ้านในเรือน ในชีวิตประจำวัน ถ้าจะเรียกว่านิพพาน ก็ต้องเรียกโดยอ้อม..โดยอ้อม นิพพานชั่วขณะนี้โดยอ้อม แต่ว่าเราจะไม่ได้ยิน นิพพาน ชั่วขณะ หรือโดยอ้อม เพราะมันมีคำอื่นเข้ามาแทน ได้แก่ คำว่า นิพพุติ..นิพพุติ..นิพพุติ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ว่าใน ภาษาไทยไม่ค่อยจะใช้กัน แต่ถ้าเป็นภาษาบาลีในครั้งพุทธกาล โน้น แล้วก็ใช้ ใช้ ใช้ นิพพุติ นิพพุติ นิพพุโต นิพพุตา.

ผู้ชาย.. เย็น เรียกว่า นิพพุโต

ผู้หญิง..เย็น เรียกว่า นิพพุตา

ทั่วความเย็น เรียกว่า นิพพุติ

นิพพุติ แปลว่าเย็น คือเย็นนอกเย็นใจ เย็นนอกเย็นใจ ให้พรกันว่า 'ให้มีนิพพุติเกิด'. อานิสงส์ศีลที่บอกทุกคราวที่ ให้ศีลก็ใช้คำนี้ แต่พระที่ให้ศีลก็ไม่รู้ ว่าแบบหลบตา ว่าไป อย่างนั้น .. สีเลน สุคติ ยนฺติ สีเลน โภกสมฺปทา สีเลน นิพพุติ ยนฺติ

พระที่วาก็ไม่รู้ว่ ว่าจะไร ก็ว่าส่งเดชไป. ใครเคยให้ศีลก็คง
 จะเป็นอย่างนั้น **ตสมา สัต วิโสธเย** - เพราะเหตุฉะนั้น
 ท่านจงมีศีล ที่บริสุทธิ์เถิด นิพพุติ นิพพุติ เอามาผูกกัน
 เป็นผลของศีล คือชีวิตเย็น ชีวิตเยือกเย็น ชีวิตเย็นนี้.. เรียก
 ว่านิพพุติ.. นิพพุติ นิพพุติก็คือนิพพานชั่วคราว นิพพาน
 ชั่วขณะ นิพพานในบ้านในเรือน นิพพานตามธรรมคาสามัญ
 เรียกว่านิพพุติ แต่ก็คือนิพพานชั่วขณะ นิพพานบางระดับ
 นิพพานชั่วคราว เรียกว่านิพพุติก็คือนิพพาน นิพพานจะต้อง
 แปลว่าเย็นเสมอ แล้วก็กำจัดความร้อนออกไป เหลือเป็นความเย็น
 ไม่ร้อนและไม่หนาว คือความสบาย.

นี่อยากจะพูดว่า **นิพพุติ** เรื่องสุดท้ายของพรหมจรรย์
 คือ **นิพพาน** แล้วก็บอกให้รู้ว่าเป็นคำที่เขาเข้าใจกันไม่ค่อยจะ
 ถูกต้อง เพราะเขาไปเรียนนิพพานในห้องเรียน ซึ่งมีหลาย
 สิบอย่างนัก นิพพานที่ในหัวใจคนมีเพียงอย่างเดียว คือเย็น.

มีคนเขียนทำนองล้อ ทำนองคำผมในหนังสือพิมพ์
 บางฉบับ ไปอ่านเอาเอง เราออกคำโฆษณาว่า นิพพานสำหรับ
 ทุกคน ทุกคนนิพพานได้ เมื่อใดไม่มีกิเลสรบกวน เมื่อนั้นเป็น
 นิพพานของคนนั้น ฉะนั้น นิพพานมีสำหรับทุกคน จงระมัดระวัง

ให้ตี จักสรรให้ตี ให้มีโอกาสดที่จะเย็น เย็น เขาหาว่าพูดโกหก
พูดหลอกลวง พูดเป็นมิจฉาปฏิฏฐิ อะไรयेอะ คุณไปหาอ่าน
เอาเอง.

ผมก็ยังยืนยันว่า นิพพานจะต้องแปลว่าเย็น และ
เป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิตของมนุษย์ให้รอดอยู่ได้ ทำให้ชีวิตไม่
ไหม้ ไม่ตายเพราะความไหม้ไปเสีย เพราะมันมีความเย็นเข้า
มาหล่อเลี้ยงเป็นขณะๆ เมื่อใดไม่มีกิเลสรบกวนอยู่ในจิตใจ
เมื่อนั้นเราอยู่ด้วยนิพพานชั่วขณะ ชั่วขณะ เรียกว่า สามายิกะ
นิพพาน ดังที่กล่าวแล้ว.

ขอให้จำเรื่องนี้ไว้ตลอด... ตลอดชีวิต แล้วให้มัน
เย็นมากขึ้น เย็นมากขึ้น เย็นมากขึ้น จนเป็นชีวิตเย็น ถ้าเป็น
ชีวิตเย็นแล้วมันจะเป็นประโยชน์ ถ้ามันเป็นชีวิตร้อนแล้ว
จะเอาเวลาไหนไปทำอะไรให้ใครได้ มันร้อน มันร้อน มันร้อน
ต้องรอน้ำอยู่เสมอ จะไปทำอะไรได้ มันเย็นแล้วจึงจะมี
โอกาสทำประโยชน์.

เพราะฉะนั้น ขอให้เรามีชีวิตเย็นเถิด เราก็จะทำ
ประโยชน์ส่วนตัว ส่วนตัวเรา หน้าที่ของเราได้ดี แล้วก็จะทำ

ประโยชน์ผู้อื่นไกลออกไปได้ก็ เพราะมีประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น.

คำว่า 'ประโยชน์ .. ประโยชน์' นี้ ขอให้จัดไว้สัก ๓ ความหมายเถอะ คือ ประโยชน์ตนเอง ทางหนึ่ง ประโยชน์ผู้อื่น นอกจากตนอีกอย่างหนึ่ง แล้ว ประโยชน์ที่มัน เกี่ยวข้องกัน แยกจากกันไปได้ นี่อีกประโยชน์หนึ่ง เป็น ๓ ชนิด จงประกอบประโยชน์ ๓ ชนิดนี้ให้ถูกต้องและให้มี อยู่เสมอ ประโยชน์ส่วนเราก็คำ ประโยชน์ผู้อื่นก็ทำ ประโยชน์ ที่มันเนื่องกันอยู่แยกกันไม่ได้ ก็ช่วยกันทำ.

อย่างแรกเรียกว่า 'อัตตัตถะประโยชน์' ประโยชน์ตน

อย่างที่สองเรียกว่า 'ปรัตถประโยชน์' ประโยชน์ผู้อื่น

อย่างที่สามเรียกว่า 'อุภยัตถะประโยชน์' คือ ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกัน ที่คุณสวดอยู่ทุกวัน มันมีคำสวดอยู่ ทุกคราว ที่สวดเวลาเทศน์วันเสาร์จบ จะพูดถึงประโยชน์ ทั้ง ๓ นี้อยู่ทุกครั้ง ถ้าไม่เข้าใจก็ไม่เข้าใจ ถ้าเข้าใจก็เข้าใจ ว่าเรามันมีประโยชน์อยู่ ๓ ประโยชน์ เราสงบเย็นแล้วก็สามารถ จะบำเพ็ญประโยชน์ ประโยชน์ตนเอง ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกัน.

ถ้าเราไม่สงบเย็นแล้ว ประโยชน์ตัวเองก็เห็นจะยากที่จะทำ คือมันร้อนเป็นไฟเสียแล้ว จะทำงานอะไรก็ทำไม่ได้ดี อย่างที่ทำงานอะไรก็ได้ดี ศึกษาเล่าเรียนได้ดี ทำหน้าที่การงานในอาชีพได้ดี ก็เพราะว่ามีจิตใจปรกติ มีจิตใจเย็นเป็นปรกติ เพราะความเย็น ถ้ามันร้อนอยู่ด้วยกิเลสแล้ว มันทำอะไรไม่ได้ เคี้ยวคนมีกิเลส เขาจึงทำอะไรไม่ค่อยได้ ถ้าเขาชนะกิเลสก็ทำได้ดี จะเป็นประชาชนก็ได้ เป็นนักการเมืองก็ได้ เป็นทหาร เป็นครู เป็นหมอ เป็นข้าราชการชนิดไหน ก็ทำได้ดีทั้งนั้นแหละ ถ้าชีวิตมันเย็นเป็นปรกติ.

ขอให้พยายาม.. พยายามให้มันเย็นเป็นปรกติเท่าที่จะทำได้ ถ้าไม่ถึงที่สุดก็ให้มันมีเท่าที่จะทำได้ พอถึงที่สุดก็เป็น 'พระอรหันต์' เป็นพระพุทธเจ้าไป ก็ยังทำได้มาก พระอรหันต์ พระพุทธเจ้าท่านไม่อยู่เฉยๆ ทำประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะว่าชีวิตของท่าน เย็น เย็นเป็นปรกติ แล้วท่านก็เป็นประโยชน์แก่ทุกคน ก็ไม่เสียที่ที่เกิดมา ไม่เสียชาติที่เกิดมา สามารถจะทำประโยชน์สูงสุดตามที่มนุษย์จะทำได้.

ทีนก็ขอก้าวเป็นเรื่องสุดท้ายว่า ^{๕๗}ชีวิตนี้เป็นเสมือน
หนึ่งเดิมกัน เดิมพันที่ธรรมชาติให้มา สำหรับพัฒนาหรือ
ทำการค้าเอาเอง ทำการค้าเอาเอง.

เมื่อเราจะไปทำอะไร จะไปค้าขายก็ต้องมี 'ทุน' เป็น
เดิมพัน แม้แต่จะไปเล่นการพนัน ชนไก่ กัดปลา ก็ต้องมี
เงินจำนวนหนึ่งเป็นเดิมพัน ติดกระเป๋ไปได้ เพื่อเอาไปลงทุน
สำหรับทำให้มันมากขึ้น นี่เรียกว่าเดิมพัน...เดิมพัน.

^{๕๘}ชีวิตนี้เป็นเสมือนหนึ่ง 'เดิมพัน' เท่านั้นแหละ ไม่
ใช่กำไรยังไม่ใช่กำไร ใครจะหาว่าเป็นกำไร มันก็โง่ เป็น
เดิมพัน ที่ต้องเอามาลงทุน ลงทุนทำให้เกิดผลกำไรขึ้นมา.

ทีน ถ้าว่าเชื่อพระเจ้า มีพระเจ้า เชื่อพระเจ้ายก
พระเจ้าให้มาสำหรับเป็นเดิมพัน ถ้าไม่มีพระเจ้า มีธรรมชาติ
ก็ธรรมชาติให้มาสำหรับเป็นเดิมพัน ท่านจงเอามาลงทุนทำ
ให้เป็นประโยชน์ ประโยชน์ ประโยชน์ ประโยชน์ แล้วก็
สูงสุดในชีวิตนี้ เป็นสิ่งที่ได้ใช้ให้มันถูกต้อง ได้รับประโยชน์
สูงสุด ดังที่กล่าวแล้ว ว่ามันมีอยู่ ๓ อย่างด้วยกัน.

ถ้าทอดอาลัยไม่รู้ไม่ชี้ ก็คือโง่ที่สุด เติมน้ำมันก็เสียเปล่า ไม่ได้ใช้มันก็ไม่เกิดประโยชน์ เดียวก็เอาไปใช้อย่างอื่นหมดไม่มีอะไรเหลือ จึงต้องถือว่าเป็นเติมน้ำมันที่ต้องนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ คือ พัฒนา พัฒนา ให้ถูกต้องในความหมายของคำว่า 'พัฒนาพัฒนา' ทำให้ถูกต้องในความหมายของคำว่า 'พัฒนาฯ' ก็เป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ไม่เพียงแต่ว่าหลับหูหลับตาทำไปให้มันยุ่งยากลำบาก อย่างนั้นไม่ใช่พัฒนา แม้มันจะมากขึ้น ๆ มันก็ยุ่งยากลำบาก แม้ว่าจะทำอะไรได้มาก มีเงินเยอะ ๆ แต่ถ้ามันร้อน มันยุ่ง วุ่นวายไป ก็ไม่ใช่พัฒนา มันต้องเย็น เย็น เย็นเป็นสุข.

ฉะนั้นคนขอทานอาจจะมีจิตใจเยือกเย็นยิ่งกว่าเศรษฐีก็ได้ นี่ ข้อนี้ควรจะนึกกันไว้บ้าง ถ้ามีจิตใจเย็นก็คือถูกต้อง ถ้ามีจิตใจเรวร้อน มันก็ไม่ถูกต้อง ถ้าขอทานรู้จักทำจิตใจให้ถูกต้องก็เย็น แล้วมันก็อาจเย็นกว่ามหาเศรษฐีในโลกก็ได้ มหาเศรษฐีในโลกนี้มีการงานมาก มีธุระมาก หิวกระหายอยู่ตลอดเวลา มันไม่เย็น แต่ขอทานมันเย็น...เย็น ถึงจะขอทานเขากิน ก็รู้จักทำชีวิตให้เย็น.

นิทานเก่าๆ.. คุณเหมือนจะเป็นของพวกจีน นิทานเก่าๆ นี่มักจะเป็นของพวกจีนเล่าๆ กันมา เพราะจีนเป็นชาติโบราณ เล่ากันมาว่า.. มีขอทานคนหนึ่งอาศัยอยู่ริมรั้วบ้านเขตกบ้านของบ้านเศรษฐี ปลุกกระท่อมอยู่ในเขตกบ้านของเศรษฐี แต่เขาเป็นขอทาน กลางวันก็ไปขอทาน มีสมบัติคือ ซออยู่คันหนึ่ง พอกลับมาจากขอทานกินข้าวกินน้ำเสร็จแล้วก็สีซอ สีซอทุกคืน หลังจากเสร็จการงานในการขอทาน เขามีความสุข เยือกเย็น.

เมื่อวันหนึ่ง ไปขอทานได้มากโดยบังเอิญ ได้มากเป็นร้อยเป็นพัน เหลือกินเหลือใช้ วันนั้นสีซอไม่ได้ สีซอไม่ได้ เจ็บ.. สีซอไม่ได้ ก็เป็นห่วงว่าไม่รู้ว่าจะเก็บยังไง จะทำอย่างไรกับเงินจำนวนนี้ ไม่มีจิตใจที่จะสีซอ.

รุ่งขึ้นแต่เช้า เศรษฐีก็ถามว่า “เมื่อคืนแก่ทำไมไม่สีซอล่ะ? ฉันได้ยินแกสีซอทุกคืนๆ เมื่อคืนไม่ได้ยินแกสีซอ”.

มันก็บอกอันนั้นแหละ บอกอย่างนั้นแหละ “เมื่อวานนี้เมื่อขอทานมาได้เกินธรรมดา.. ทั้งร้อยทั้งพัน เลยคิดเสียยุ่ง

“ไปหมด สีข้อมีไม่ได้” เศรษฐีก็เลยฉลาด เศรษฐีก็กลายเป็น
คนฉลาดขึ้นมา เพราะคนขอทานมันบอกให้ อย่างนี้.

นี่แหละ ผมจึงอยากจะพูดว่า แม้จะเป็นขอทาน มัน
ก็มีจิตใจเยือกเย็นกว่าเศรษฐีก็เป็นได้ ถ้าเราเป็นคนยากจน
ทางวัตถุทางโลก เราก็เป็นคนมั่งมีในทางธรรมะ หรือในทาง
จิตใจได้ ขอให้จิตชีวิตให้เป็นไปในลักษณะเช่นนี้ คือให้เย็น
มากขึ้น เย็นมากขึ้น เย็นมากขึ้น มีสมบัติแห่งความเย็นตาม
ความหมายของคำว่า ‘นิพพาน’ มีชีวิตเยือกเย็น แล้วก็เป็น
ประโยชน์.

ถ้าพ่อบ้านเป็นคนเย็นและมีประโยชน์ ครอบครัว
นั้นมันก็ไม่มีปัญหาอะไร ถ้าพ่อบ้านเป็นอันธพาล มันก็ไม่มี
ความเย็นในครอบครัวนั้น มันก็มีปัญหา แล้วมันจะล้มละลาย
ด้วย ฉะนั้นผู้ที่เตรียมตัวจะไปเป็นพ่อบ้าน จึงควรศึกษาเรื่อง
นี้ไว้ให้ดี ๆ รู้จักทำชีวิตให้เย็น ให้เย็น แล้วก็เป็นประโยชน์
เป็นประโยชน์ ทำงานสนุก ทำงานสนุก เป็นสุขตลอดเวลา
ที่ทำงาน แล้วเหงื่อมันก็ออกมาเป็น ‘น้ำมันต์’ ไม่ใช่เหงื่อร้อน
ถ้ามีกิเลส เหงื่อออกมาเป็นน้ำร้อนทนไม่ได้คอก ถ้ามีธรรมะ
ทำงาน ทำงาน เหงื่อออกมาก็เป็นน้ำมันต์ คือเย็น เย็น.

ฉะนั้น ขอให้เรามีชีวิตอยู่ด้วยความรู้ ก็ถูกต้องในเรื่องทำความเย็น มีชีวิตเย็น มีชีวิตเย็น ทำงานสนุกเป็นสุขตลอดเวลา นี่เป็นพรอันประเสริฐ ไม่ต้องใครให้ดอก ทำเอาเอง พรแท้จึงทำเอาเองอย่างนี้.

หวังว่าคงจะมีความเข้าใจในเรื่องที่กล่าวมาแล้วนี้ พอที่จะสรุปเอาไปได้ว่า จะทำอะไร จะจัดการกับชีวิตนี้อย่างไร โดยหลักการใหญ่ๆ ดำเนินชีวิตให้มันก้าวหน้า ลาสึกขา กลับออกไป ขออย่าโง่เท่าเดิม ขอให้มีความรู้อะไรเพิ่มขึ้นๆ อย่าโง่เท่าเดิม มันก็รอดได้ ก็มีความรอด.

ขอยุติการบรรยาย ด้วยความสมควรแก่เวลาชั่วโมงครึ่ง ขอให้จดจำเอาหัวข้อๆ ให้เข้าใจให้ถูกต้อง..ถูกต้อง แล้วปฏิบัติให้ตรงตามนั้น ก็จะได้รับผลจากพระพุทธศาสนาไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา เป็นแน่นอน.

ขอยุติการบรรยาย และขอปิดการประชุม.

“อตั้มมยตา”

อาวุธเพชร เผด็จการ

แผ่นดินทอง ต้องสะอาด สว่าง สงบ
บนแผ่นดิน ธรรมครบ ด้วยหน้าที่
แผ่นดินไทย มีจิตใจ อันเสรี
เพราะเหตุนี้ ยอดธรรม “อตั้มมยตา”

อตั้มมยตา คือมั่นคง ในหน้าที่
สามัคคี ไม่มีจิต ริษยา
ทำงานสนุก เป็นสุข ทุกเวลา

“อตั้มมยตา” อาวุธเพชร เผด็จการ.

งานสนุก สุขไปพลาง อย่างสวรรค์
เหงือเป็นมัน คือน้ำมนต์ มหาศาล

ทุกหน้าที่ ชีวิตเย็น เป็นนิพพาน
เพราะการงาน นั่นคือการ ประพฤติธรรมฯ

๔ รายชื่อหนังสือ ชุดมนุษยล

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑.	พระพุทธคุณค่ากลอน	๔	๒๔.	นิวรรณ์	๒	๔๒.	อดัมมยตา กับ สันติภาพ	๑
๒.	การศึกษาคืออะไร ?	๑	๒๕.	วันครู	๑	๔๓.	พระรัตนตรัย	
๓.	การงานคืออะไร ?	๑	๒๖.	แผ่นดินทองต้องสร้างด้วย			ที่ท่านทั้งหลายยังไม่รู้จัก	๒
๔.	ทรัพย์สมบัติคืออะไร ?	๑		แผ่นดินธรรม	๑	๔๔.	การพัฒนาชีวิตโดยพระ-	
๕.	สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย	๑	๒๗.	เมื่อพอใจในหน้าที่ ที่กำลัง			ไตรลักษณ์จัดเป็นอดัมมโย	๑
๖.	ปัญหาที่เกิดจากการศึกษา			กระทำ ก็มีสวรรค์อยู่น		๔๕.	ปฏิหารย์แห่งอดัมมยตา	๑
	ไม่สมบูรณ์แบบ	๑		ที่ตนเอง. เมื่อไม่รู้จักตัวเอง		๔๖.	สหายธรรมของอดัมมยตา	
๗.	ปาวณา และธรรมะ			ก็ไม่ว่าตนควรจะมีหน้าที่			และ อดัมมยตาแก้ปัญหา	
	ในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษา	๑		อะไร	๑		ของมนุษยคปรมาณู	๑
๘.	ชาติในปัจจุสมุปบาท	๑	๒๘.	ความเป็นพระอรหันต์	๑	๔๗.	พระพุทธเจ้าที่ท่านยังไม่	
๙.	ทางออกที่ ๓ แห่งยุค		๒๙.	ธรรมะคุ้มครองโลก	๑		รู้จักและอดมคติของความ	
	ปัจจุบัน	๑	๓๐.	คุณของชีวิต กับ เสน่ห์			เป็นแพทย์	๒
๑๐.	การบวชคืออะไร ?	๑		ของลูก	๑	๔๘.	การเห็นพระพุทธเจ้า	
๑๑.	ศาสนาคืออะไร ?	๑	๓๑.	กระแสแห่งชีวิตเป็นสิ่งที่			พระองค์จริง และ	
๑๒.	ตัวตนคืออะไร ?	๑		ต้องรู้จัก	๑		พระพุทธเจ้ามีอยู่ใน	
๑๓.	อานาปานสติภาวนา	๑	๓๒.	สิ่งแรกที่จะต้องรู้จักกัน			ทุกหนทุกแห่ง	๑
๑๔.	ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้อง			คือความทุกข์	๑	๔๙.	ชีวิตที่ไม่เสียชาติเกิด	๑
	ศึกษาทั้งชนิดมีตัวตนและ		๓๓.	การหมดความเห็นแก่ตัว		๕๐.	หลักเกณฑ์ที่จะช่วยโลก	
	ไม่มีตัวตน	๑		คือหมดทุกข์	๑		ให้รอดอยู่ได้	๑
๑๕.	คุณพระไม่ตาย	๑	๓๔.	ชีวิต คือขันธ์ทั้งห้า		๕๑.	เล็กอายุแล้วมาอยู่กับ	
๑๖.	คุณพระไม่ตายและ			มีใช้ตัวตน	๑		อดัมมยตา	๒
	เกิดมาทำไม ?	๑	๓๕.	อดัมมยตากถา	๒	๕๒.	ความไม่เห็นแก่ตัว	
๑๗.	ความรักดี	๑	๓๖.	อดัมมยตาประยุกต์	๒		และความสุขสามระดับ	๑
๑๘.	เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า		๓๗.	อดัมมยตาใช้ทำอะไร		๕๓.	อารัมภกลของการเล็กอายุ	๑
	"พระเจ้า"	๑		ได้บ้าง	๒	๕๔.	พระรัตนตรัยนั้นแหละ	
๑๙.	ครุคือผู้ทำหน้าที่สร้างโลก	๑	๓๘.	เด็กจะเป็นผู้สร้างโลก			คือตัวพุทธศาสนา	๑
๒๐.	การท้าวตรตามแบบ			ในอนาคต	๑	๕๕.	ชีวิตที่มีพื้นฐาน และสิ่ง	
	โบราณ	๑	๓๙.	คู่มืออานาปานสติภาวนา			ที่สนับสนุนของชีวิต	๑
๒๑.	ประมวลปรมัตถธรรม			อย่างสมบูรณ์แบบ	๒			
	ที่คนธรรมดาควรทราบ	๑	๔๐.	การใช้อานาปานสติให้เป็น				
๒๒.	โลกอื่น	๑		ประโยชน์ในบ้านเรือน	๒			
๒๓.	ความเกิดแห่งทุกข์ และ		๔๑.	บทช่วยจำสำหรับเรื่อง				
	ความไม่เกิดแห่งทุกข์	๑		อดัมมยตา	๑			

ชีวิตที่มีพื้นฐานและสิ่งที่พื้นฐานของชีวิต.

- หัวรู้เป็นเวลามีจิต สดชื่น แจ่มใส และเหมาะที่จะศึกษาเรื่องเล็กๆ.
- ธรรมะเป็นพื้นฐานชีวิต, ชีวิตมีธรรมะจึงเป็นชีวิตที่มีพื้นฐาน: ปกติ สงบเย็นเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วย.
- “ใครใช้เงินไม่คุ้มค่างับเวลา ยมบาลจะเช็กกระบาลคนนั้น!”
- ธรรมะสูงสุด เป็นหัวใจพุทธศาสนา คือ “ความไม่เห็นแก่ตัว” เป็นพื้นฐานชีวิตที่ดีที่สุด.
- “ภูเขาใหญ่ ๒ ลูก กลายเป็นทองคำ ก็ไม่พอแก่ความต้องการของคนมีกิเลสเพียงคนเดียว!”
- จัดการเศรษฐกิจให้ความสมบูรณ์ที่สุดอย่างไร ก็ไม่มีทางทำให้สันติสุขเกิดขึ้นได้!
- หันไปทางธรรมะอย่างเดียวเท่านั้น ที่จะ ‘บันดาล’ ให้สันติสุขมีได้ ‘ในพรบตา!’
- ความเห็นแก่ตัว จะหมดไปทันที ถ้ามาสู่ประจักษ์ชัดว่า ชีวิตประกอบอยู่ด้วย ธาตุ - อายตนะ - ชันธ์
- ปฏิจจนุปบาท มีสติ - สมปัญญะ - สมภาวิให้เพียงพอ.
- “ธรรมะคือ ระเบียบปฏิบัติที่ถูกต้อง แก่ความรุดตันท่วงกายและทางจิตทุกขั้นตอนแห่งชีวิต ทั้งเพื่อตนเอง และผู้อื่น!”

การควบคุมกระแสแห่งชีวิต.

- ชีวิตเยือกเย็นแท้จริง ต้องดับทุกข์ได้สิ้นเชิงและเป็นประโยชน์ทั้งตนและคนอื่น.
- กระแสชีวิตธรรมดาไม่ประเสริฐ รู้เพียงแค่ว่าโลกๆ ทำมาหากิน หาประโยชน์ อำนาจวาสนา.
- กระแสชีวิตที่เยือกเย็น นับว่าประเสริฐ ประณีต รู้ชัดปรมาตมธรรม: ธาตุ อายตนะ ชันธ์ ปฏิจจนุปบาท และทุกข์ จนควบคุมมันได้.
- รู้จักชีวิตที่เกิด ประเสริฐ ต้องรู้จักสภาวะและลักษณะ ของชีวิต ๕ นัย.
- ธาตุ ๖ ประจุให้เป็นอายตนะ ชันธ์ ล้วนๆ จะเป็นฐานที่ตั้งแห่งทุกข์หรือไม่ ขึ้นอยู่ที่มีอวิชชาหรือปัญญา เป็นแกนนำ
- อายตนะ ชันธ์ ล้วนๆ (หรือไม่ล้วนๆก็ตาม) กลายหรือสลายไปเป็นทุกข์ของหนัก เพราะมีปฏิจจนุปบาท ธรรมเป็น ‘สายใย’ (หรือเป็นตัวแปร)!!
- ควบคุมชีวิตส่วนที่เป็นอายตนะและชันธ์ ด้วยการมีสติสัมปชัญญะคุมให้มันคงอยู่ตามสภาพ และลักษณะเดิมๆของมัน อย่าให้มันกลายหรือเป็นฐานที่ตั้งทุกข์ ด้วยอำนาจปฏิจจนุปบาทขึ้นมาได้.
- ควบคุมชีวิตส่วนที่เป็นปฏิจจนุปบาท ด้วยการมีสติสัมปชัญญะ อย่าให้มันก่อรูปเป็นปฏิจจนุปบาทแต่ละอาการขึ้นมาได้.
- ควบคุมชีวิตส่วนที่เป็นความทุกข์ ด้วยการมีสติสัมปชัญญะ ไม่ให้อุปาทาน ชาติ หรือตัวกูของกู เกิดขึ้นมาได้เท่านั้น!
- ธรรมะ ๔ เกล (: สติ ปัญญา สมปัญญะ สมภาวิ) เป็นคู่มือขั้นดีเลิศทั้งทางโลกทางธรรม!
- เพียงปฏิบัติอานาปานสติได้เท่านั้น จะได้ธรรมะ ๔ เกลนั้นโดยอัตโนมัติ!
- เป็น “เสือ” “ราชสีห์” จัดการที่ต้นเหตุ (ลูก), เป็น “หมา” จัดการที่ปลายเหตุ (ผิด).

เรื่องสุดท้ายของการประพฤติพรหมจรรย์

- การประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อให้หมดทุกข์และเพื่อเสวยผลของความไม่มีทุกข์.
- ประพฤติพรหมจรรย์สำเร็จ วัตถุประสงค์มีชีวิตเย็นและเป็นประโยชน์ คือได้ทั้งประโยชน์ตนและคนอื่น.
- ตัวตน - ของตน หรือตัวกู - ของกู มีขึ้นมาได้ เพราะใจปล่อยให้ปฏิจจนุปบาทปรากฏตัวออกมาได้.
- คนที่อายุนั้น หรือไม่ค่อยเจ็บป่วย นั้นเพราะเขามีนิพพานชั่วคราวอยู่ภายในชีวิตประจำวัน.
- นิพพาน เป็นจุดหมายปลายทางของการประพฤติพรหมจรรย์.